

OBSAH

Štúdie

- Ján SABOL – Lena IVANČOVÁ: Slabičné rozhrania v modeloch trojčlenných konsonantických skupín v slovenčine..... 105
 Milada WALKOVÁ: Vzťah prefixácie, vidu a valencie..... 123
 Martin BRAXATORIS: Vývin miery substantívnej pádovej homonymie vo svetle kváziteo-
 logických princípov..... 139

Rozhľady

- Peter NAGY: Konštituovanie hindčiny ako úradného jazyka Indie 157

Správy

- PHILOLOGICA LXXI. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Ed. M. Dob-
 riková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013. 326 s. ISBN 978-80-223-
 3559-1. (Mário KYSEL) 171

Kronika

- Spomienka na pána profesora Władysława Lubaša (Ján BOSÁK) 177
 O vedecko-priateľskom. K 75. narodeninám profesora Jána Sabola (Lena IVANČOVÁ) 178

CONTENTS

Studies

- Ján SABOL – Lena IVANČOVÁ: Syllable boundaries in the models of triple consonant groups
 in Slovak..... 105
 Milada WALKOVÁ: On the relation of prefixation, aspect and argument structure..... 123
 Martin BRAXATORIS: The development of the noun case homonymy rate in the light of
 quasi-teleological principles..... 139

Horizons

- Peter NAGY: Constituting of Hindi as an official language of India 157

Reports

PHILOLOGICA LXXI. Proceedins of the Faculty of Arts of the Comenius University. Ed. M. Dobříková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013. 326 s. ISBN 978-80-223-3559-1. (Mário KYSEL).....	171
--	-----

Chronicle

Remembrance of Professor Władysław Lubaś (Ján BOSÁK).....	177
About scientific and friendly. To the 75 th birthday of professor Ján Sabol (Lena IVANČOVÁ)....	178

СОДЕРЖАНИЕ

Стати

Ян САБОЛ – Лена ИВАНЧОВА: Стыки слогов в моделях трехчленных групп согласных в словацком языке.....	105
Милада ВАЛКОВА: Соотношение префиксации, глагольного вида и валентности.....	123
Мартин БРАКСАТОРИС: Развитие меры падежной омонимии существительных в свете квазителеологических принципов.....	139

Обзор

Петер НАДЬ: Конституирование языка хинди как официального языка Индии.....	157
--	-----

Научная жизнь

PHILOLOGICA LXXI. Сборник Философского факультета Университета Коменского. Ed. M. Dobříková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013. 326 s. ISBN 978-80-223-3559-1. (Марио КИСЕЛЬ).....	171
--	-----

Хроника

Воспоминание о господине профессоре Владыславе Лубасе (Ян БОСАК).....	177
О научно-дружеском. К 75-летию профессора Яна Сабола (Лена ИВАНЧОВА).....	178

SLABIČNÉ ROZHRANIA V MODELOCH TROJČLENNÝCH
KONSONANTICKÝCH SKUPÍN V SLOVENČINE¹

JÁN SABOL – LENA IVANČOVÁ

Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

SABOL, Ján – IVANČOVÁ, Lena: Syllable boundaries in the models of triple consonant groups in Slovak. *Journal of linguistics*, 2014, Vol. 65, No 2, pp. 105 – 121.

Abstract: The paper analyzes the criteria for the determination of the syllabic boundary in consonant clusters in the intersonantic position of three-syllable words (material base is standard Slovak), while the applicability and „weight“ of individual criteria for the determination of syllable boundaries, as well as their „cooperative“ and „contradicting“ character, are manifested. The interpretative procedure is realized on the abstract level of phonic units, on which three groups of nonsonants (resonant, noise occlusives and noise fricatives) are determined. As a result, a limited number of model combinations of examined consonant (nonsonant) clusters has arisen. This kind of analysis proceeds from a closer interconnection between differentiated levels of individual and universal in phonic units according to J. Sabol's synthetic phonological theory.

Key words: syllable, criteria of syllable boundary, models of consonant groups, synthetic phonological theory, standard Slovak

1. TEORETICKÉ VÝCHODISKO

Teoretickým podložím našej štúdie je koncepcia výskumu fónickej roviny v jazykovom systéme podľa syntetickej fonologickej teórie Jána Sabola (monograficky 1989), v rámci ktorej sa vymedzujú jednotky zvukovej sústavy ako reflex, „prejav“ diferencovaných hladín, úrovni vzťahu jednotlivého a všeobecného (hypofóna – ďalej HF, fóna – F, fonéma – F_m, morfofonéma – MF_m, hypermorfofonéma – HMF_m – podrobne Sabol, 1989, s. 14 – 35; Sabol, in: Sabol – Zimmermann, 2002, s. 15 – 25).

Podstatou nášho uvažovania sú možnosti modelovania štruktúry slabiky ako základnej komplexnej zvukovej jednotky (k definícii pozri Sabol, 1994) a určovanie slabičných hraníc v modeloch trojčleenných konsonantických skupín v slovenčine (podobne sme postupovali pri skúmaní modelov dvojčleenných konsonantických/nesonantických skupín v slovenčine a v češtine; pozri Sabol – Bónová – Ivančová, 2014).

„Archetypálnym“, kľúčovým, podstatným, univerzálnym, štruktúrno-typologickým modelom slabiky je CV (konsonant + vokál, resp. nesonanta + sonanta).

¹ Štúdia je jedným z výsledkov riešenia vedeckovýskumného projektu APVV č. 0077-11 *Audio-metrické lingválne testy*.

V druhom kroku modelovania slabičných štruktúr na diferencovanejšej úrovni konsonanty rozdeľujeme na šumové (C_s) a sonóry (C_s), teda tento model slabiky realizujú tri prvky C_s , C_s a V. Možnosti vzájomnej konfigurácie týchto dvoch typov spoluhlások v striktúrnej a restriktúrnej fáze slabiky sú kritériom na vymedzenie typologického modelu „oko“ a „rybka“ vo fónických jazykových systémoch (Sabol, 1997, 1998 a i.; porov. aj v časti 2). V slovenčine sa realizuje (len) model „oko“, teda konfigurácia $C_s C_s$ v striktúrnej a $C_s C_s$ v restriktúrnej fáze slabiky.

V treťom kroku modelovania slabičných štruktúr šumové spoluhlásky rozdeľujeme na úžinové a záverové, takže v spoluhláskových skupinách analyzujeme vzájomné konfigurácie troch typov spoluhlások – šumové záverové, šumové úžinové a sonóry (C_o , C_r , C_s ; resp. s označením T, S, L – porov. v časti 3).

V diferencovaní nesonantických slabičných prvkov možno pokračovať až po fónické jednotky s celostnou množinou jedinečne vymedzených dištingtívnych príznakov realizovaných v signálových korelátoch jednotiek s vyšším stupňom abstrakcie (od HMF_m cez MF_m a F_m k F a HF – v ďalšom výklade okrajové pozície vzťahu jednotlivého a všeobecného, teda HF a HMF_m , už nebudeme brať do úvahy).

Pripomíname, že na každom stupni slabičného „modelu“ sa môžu realizovať, manifestovať zvukové jednotky s diferencovaným vzťahom jednotlivého a všeobecného, resp. ich možno identifikovať, rekonštruovať (F, F_m , MF_m). Rovnako možno vymedzovať na týchto diferencovaných vrstvách abstrakcie aj slabičné hranice.

Pri úvahách o možnostiach využitia syntetickej fonologickej teórie na určenie slabičných hraníc poznamenávame, že vzťah F, F_m a MF_m možno skúmať „vertikálne“ – ak sa na ten istý zvukový segment nazerá z diferencovaných stupňov abstrakcie, ale aj „horizontálne“ – ak sa sledujú „obmeny“ výsledkov neutralizačných a alternatívnych procesov v rámci morfémy (Sabol, 1989, s. 34).

2. KRITÉRIÁ IDENTIFIKÁCIE SLABIČNÝCH ROZHRAŇÍ

Predpokladom na komplexný výskum slabiky je stanovenie kritérií na hľadanie slabičného rozhrania a určenie stupňa ich závažnosti (porov. Sabol, 2010; analýza v rámci trojčlenných konsonantických skupín v časti 4):

1a) Štruktúrno-typologický model slabiky: poradie striktúra + apertúra (CV), spoločný pre všetky jazyky;

1b) Špecifikácia modelu uvedeného v 1a – model „oko“ a „rybka“; rozdelenie jazykov do dvoch skupín (porov. v 1);

2) Vzťah formy a obsahu; vymedzenie hraníc slabiky podľa hraníc morfémy (podstatným partnerom vo vzťahu formy a obsahu v jazyku je druhý člen protikladu) na pozadí vzťahu symetrie a asymetrie medzi slabikou a morfémy (o relácii symetrie a asymetrie medzi týmito jednotkami porov. Sabol – Ivančová, 2014);

3a) Kuryłowiczovo pravidlo – poznatky o kombináciách spoluhlások v danom jazyku na začiatku plnovýznamových slov bez predpony (teda na začiatkoch prvých slabík slov) a na koncoch slov (teda na koncoch posledných slabík slov) ako ukazovateľoch možných spojení spoluhlások, nesonánt v striktúre či restriktúre slabiky vnútri slova, v intersonantickom postavení (Kuryłowicz, 1948; k tomu Pauliny, 1979, s. 168 – 169) – pozri aj kritérium 1b;

3b) Doplnenie tzv. Kuryłowiczovho pravidla (bod 3a) frekvenčnými zisteniami o kombináciách spoluhlások (nesonánt) v iniciálnej presonantickej a finálnej postsonantickej pozícii slov v príslušnom jazyku;

4) Zistenia o stupni striktúry (porov. Hála, 1956, s. 46 – 48, 50 – 51; 1962, s. 56 – 57; Sabol, 1994, s. 217 – 218);

5) Transgresívnosť konsonantov a inherentnosť vokálov (porov. Romportl, 1962, s. 156 – 158; Sabol – Zimmermann, 2003);

6) Fakty koartikulácie (Král – Sabol, 1989, s. 146 – 147) signalizujúce „zjednocovanie“, „zlievanie“ fón v štruktúre slabiky (aj „artikulačný stereotyp“); je to vlastne artikulačná „obdoba“ akustickej „symbiózy“ hlások v stavbe slabiky (pozri bod 5);

7) Výsledky výskumu sily slabičných „zvarov“ na základe kontrastívnych dištinktívnych príznakov realizovaných medzi fonémami konštituujuúcimi slabiku (Pauliny, 1979, s. 169 – 187) – tento analytický postup treba doplniť o kritérium 1a;

8) Segmentácia slov na slabiky od prvého „slabičného“ rezu (prvá fónická jednotka slova) po posledný „slabičný“ rez (posledná fónická jednotka slova) – (ne)deformovanie zvukovej štruktúry slova;

9) Slabika ako najtesnejšie možné artikulačno-akustické spojenie fónických zložiek, ako „najjednoduchšia a najtesnejšia možná artikulačná jednotka funkčných prvkov reči, ktorá akusticky vyhovuje dorozumievaniu“ (Skaličková, 1954, s. 22) – prepojenie najmä s kritériami 5, 6, 8;

10) Súčinnosť segmentálneho a suprasegmentálneho „podielu“ na štruktúrovaní slabiky v interverbálnej pozícii (typ *holub asi videl – holuba si videl*).

Ako rozhodujúce kritériá na určenie slabičného rozhrania sme vymedzili (podrobne Sabol, 2010): a) štruktúrno-typologický model slabiky, b) špecifikáciu tohto modelu („oko“ a „rybka“) a c) univerzálny vzťah formy a obsahu, teda vymedzenie hraníc slabiky podľa hraníc morfémy. Špecifikácia procedúr na hľadanie slabičného rozhrania podľa jednotiek vymedzených na pozadí diferencovaného vzťahu jednotlivého a všeobecného (F , F_m , MF_m) môže byť pregnantnejším postupom aj na určenie paradigmatických a syntagmatických vzťahov vnútri slabiky, ale i v širšom zvukovom kontexte. Nové možnosti pri riešení tejto problematiky sa ukázali pri fónickom „presvetlení“ slabiky cez úroveň MF_m (Sabol – Bónová, 2013; Sabol – Bónová – Ivančová, 2014).

Uvedené kritériá možno uplatniť napr. aj pri porovnávanom výskume slabičných štruktúr (Sabol, 2010). Treba pri nich určiť spoločné a diferenčné charakteristi-

ky podľa kritérií **1a** až **10**, a to aj so zreteľom na fakt, že jednotlivé kritériá nemajú rovnakú „váhu“ pri určovaní slabičných hraníc a že sú do značnej miery prepojené (na niektoré ich vzájomné väzby a súvislosti sme upozornili; čiastočne ich analyzujeme v časti 4). Východiskom porovnávacieho výskumu štruktúrovania a fungovania slabík môžu byť najmä kritériá **1b**, (čiastočne) **2**, **3a**, **3b**, **7**, **8** a **10**. Podľa ostatných kritérií sa „vytvára“ invariantné, univerzálne, „ikonicko-symbolické“ pozadie diferencovaných štruktúr slabiky.

3. MODELÝ KONSONANTICKÝCH SKUPÍN

Na pozadí súčinnosti jednotlivých kritérií slabičného rozhrania možno v konkrétnych prípadoch stanoviť optimálne slabičné členenie, resp. hierarchiu prípustných možností. Ak je však vedeckým zámerom skúmať hranice slabík v ktoromkoľvek jazyku univerzálne, stanoviť zástoj, vhodnosť, aplikovateľnosť jednotlivých kritérií v systéme skúmaného jazyka, je dôležité pozorovať všetky možné problematické prípady na úrovni konečného, optimálneho počtu zodpovedajúcich modelov.

Ako potenciálne problematické možno pri vymedzovaní slabičného rozhrania hodnotiť viacslabičné slová, v ktorých sa vyskytuje v intersonantickom postavení konsonantická skupina.² Z takýchto slov vytvárame modely vhodné na skúmanie kritérií slabičného rozhrania. Podľa našich zistení (pravdepodobnostný prepočet z existujúcich výskumov J. Mistríka, 1985, a J. Sabola, 1968 – podrobne Ivančová, 2011, s. 11 – 12, ale aj sonda v konkrétnom texte menovanej práce, s. 61) tieto prípady tvoria v slovenčine približne 23 % zo všetkých slov súvislého textu (údaj sa vzťahuje na východiskový materiál poézie a prózy; v próze, v ktorej sa zvyčajne využívajú dlhšie slová, možno očakávať vyšší počet takýchto prípadov ako v poézii).

Z konsonantických skupín v intersonantickej pozícii sú v slovenčine najfrekvencovanejšie dvočlenné skupiny (tvoria až 93,9 %), nasledujú trojčlenné (tvoria 5,8 %), veľmi okrajovo sa vyskytujú štvorčlenné (s frekvencovanosťou iba 0,3 %)

² Ak sa v štruktúre slov nachádzajú iba pre slovenčinu najbežnejšie slabiky typu CV (konsonant + vokál, resp. nesonanta + sonanta), nevzniká pri presnom určovaní slabičných hraníc problém (napr. *ruža*, *vlčica*, *povahový*, *matematika*). Ťažkosti nespôsobujú ani slová, v ktorých dochádza v iniciálnej pozícii (pred prvým vokálom, resp. sonantou) ku kumulácii alebo naopak k redukcii konsonantov (napr. *tráva*, *struna*, *ulica*, *ikebana*), ako ani slová s nakumulovanými konsonantmi vo finálnej pozícii (po poslednom vokáli, resp. sonante) (napr. *záмок*, *náladovosť*, *vynájsť*).

O nejednoznačných slabičných rozhraniach by sa dalo uvažovať (na úrovni F) vzhľadom na súvislý charakter rečového signálu nielen „v medziach“ slova, ale aj na hraniciach slov (v slovenčine sa vedľa seba môžu vyskytnúť aj veľmi početné, bez určenia slovných hraníc ťažko rozdeliteľné zoskupenia konsonantov – napr. *vyjsť v tlači*, *nájsť v pštrovej ohrade*). Vzhľadom na fakt, že hranice slabík (jednoznačne na úrovni F_m a MF_m) neprekračujú hranice slov (s výnimkou neslabičných predložiek *s*, *z*, *v*, *k*), problematiku identifikácie slabičných rozhraní možno zredukovať na hľadanie hraníc slabík vnútri slov (porov. Sabol, 1998, s. 23).

a úplne zanedbateľne viacčlenné konsonantické skupiny, napr. *nerstvo* (podrobne Sabol, 1971, s. 77). V našej štúdií sa zameriavame na **trojčlenné** konsonantické zoskupenia, ktorých frekventovanosť v jazyku síce nie je vysoká, avšak umožňujú podrobnejšie preveriť jednotlivé kritériá slabičného rozhrania, ich súčinnosť či rozpornosť, a to vďaka širšiemu spektru prípustných možností slabičného členenia a takisto vďaka väčšiemu počtu kombinatoricky vytvoriteľných modelov.

Pri skúmaní slabičných rozhraní je funkčne tvoriť **modely** konsonantických skupín rozlišovaním troch typov konsonantov (označenie ako v tab. 1): **S** = šumový úžinový konsonant – frikatíva/konstriktíva C_r (s, š, f, ch, z, ž, v, h), **T** = šumový záverový alebo polozáverový konsonant – oklúzíva alebo semioklúzíva C_o (p, t, t', k, b, d, d', g, c, č, dz, dž), **L** = sonórny konsonant C_s (ň, ľ, j, m, n, r, l); sonantu označujeme ako **A** (porov. tab. 1; polovokály [i] a [u] fungujú ako sonanty len v spojení s plnými vokálmi v rámci diftongu). Pri takomto rozlišovaní, ktoré je istým zovšeobecnením diferenciacie podľa 11 hladín stupnice sonority³ (s týmito stupňami pracuje

³ Pri skúmaní stupňa zvučnosti, sonority fón sa žiada akustický signál analyzovať nielen z hľadiska východiskových artikulačno-akustických a percepčných charakteristík (miera otvorenosti rezonančných dutín, účasť hlasiviek, „tónovosť“, „šumovosť“, znenie/neznenie hlasu), ale i v jeho prepojení a) s úrovňou F_m (najmä cez fonologicko-dištingtívnu funkciu, ale aj cez účasť na štruktúrovaní korelácií, prípadne v neutralizačných procesoch) a b) s úrovňou MF_m (aj s ohľadom na jeho možnú koalescentnosť na tejto úrovni abstrakcie); zároveň treba rátať aj s jeho (prípadnými) ďalšími funkciami (ide napr. o možnosť vyplňať buď samostatne alebo s nejakou inou fónickou jednotkou kulminatívnu fázu slabiky, teda fungovať ako sonanta a pod.).

Ako príklad môžeme uviesť jedno z vysvetlení, ako „previesť“ F [i] a [u] na úroveň F_m a MF_m v premietnutí do modelov konsonantických skupín. F [i] na úrovni F_m zodpovedá /j/ a na úrovni MF_m J. Tento segment v prvej fáze diftongov [a, je, ju] možno z hľadiska zvučnosti umiestniť na hladinu 9 (s vedomím jeho možného monofonematického spojenia s príslušným vokalickým prvkom na úrovni F_m a MF_m). Jeho ostatné realizácie možno zasa priradiť k fónickým jednotkám na hladine zvučnosti 6. F [i] a jej fonematický a morfofonematický „pendant“ (/j/, J) teda (ani funkčne) neopúšťajú priestor sonórnosti (ide o modelové L).

Zložitejšia je situácia pri interpretácii F [u]. Ako prvú časť diftongu [uo] budeme ju analogicky s F [i] umiestňovať na hladinu zvučnosti 9. V ostatných realizáciách F [u] ide o jednoznačnú fonematickú a morfofonematickú identifikáciu: [u] → /v/ → V (porov. Sabol, 1989, s. 125). Na úrovni F_m možno (podľa zodpovedajúceho akustického korelátu) pozorovať, že F_m /v/ sa raz správa ako šumová a inokedy ako sonórna spoluhláska. Na základe komutačného testu však vychádza iba jediná fonéma /v/ (Sabol, 1989, s. 124 – 128), ktorá vytvára – hoci v periférnom vzťahu – korelačný pár so šumovou spoluhláskou /f/, pričom väzba na tento konsonant sa podporuje aj na úrovni MF_m možnou koalescentnosťou. Pri „izolovanom“ hodnotení stupňa zvučnosti F [u], teda bez ohľadu na vyššie stupne abstrakcie v iných postaveniach ako v prvej fáze diftongu [uo] možno tento segment umiestniť na hladinu sonority 6, avšak vzhľadom na jeho uvedenie „komplexnú“ (aj funkčnú) väzbu s úrovňou F_m a MF_m ako jedno z riešení je jeho (možné) zaradenie k modelovému S. Toto riešenie vychádza (aj) z faktu, že i na úrovni F_m , ako sme uviedli, možno identifikovať šumové aj sonórne /v/, hoci v príslušnom signálovom koreláte nemožno tento fakt vo všetkých prípadoch jednoznačne identifikovať (porov. Kráľ, 1988, s. 122 – 123). Treba však podotknúť, že pozícia pred sonórnym /v/ je postavením maximálnej fonologickej diferenciacie pre protiklad znelosť – neznelosť v spisovnej slovenčine.

Uvedené konštatovania vychádzajú z komplexného pohľadu na vzťah jednotlivého a všeobecného a na prepojenie diferencovaných, ale aj preskupujúcich sa hladín v tejto relácii prostredníctvom príslušných fónických jednotiek (F , F_m , MF_m).

J. Sabol; inšpirácie pozri u B. Hálu, 1956, s. 32 – 33; tam aj ďalšia lit.), modely predstavujú všetky variácie konsonantov, aké sa môžu v slovenčine vyskytnúť, pričom pri určovaní slabičných rozhraní modely vykazujú zväčša homogénnosť.

0 – p, t, t', k 1 – b, d, d', g 2 – c, č 3 – dz, dž	T
4 – s, š, f, ch 5 – z, ž, v, h	S
6 – ň, ľ, j 7 – m, n 8 – r, l	L
9 – polovokály ĩ, ů (v diftongoch) 10 – vokály	A

Tab. 1. Modelová kategorizácia segmentov podľa stupňa zvučnosti (označenie – okrem [ĩ, ů] – podľa grafických referentov foném)

Z najfrekvencovanejších dvojčlenných konsonantických skupín možno vytvoriť 9 modelov (variácie s opakovaním 2-ej triedy z 3 prvkov, $V'(2; 3) = 3^2 = 9$; o modeloch dvojčlenných konsonantických zoskupení podrobne Ivančová, 2011, s. 14 – 18, 33 – 36; Sabol – Bónová – Ivančová, 2014).

Z trojčlenných konsonantických zoskupení možno vytvoriť až 27 teoretických modelov (variácie s opakovaním 3-ej triedy z 3 prvkov, $V'(3; 3) = 3^3 = 27$), avšak v slovenčine sa podľa výskumov J. Sabola (1969a, s. 129 – 149) reálne uplatňuje iba 20 z nich – všetky aj v intersonantickej pozícii. Uvádzame ich aj s konkrétnymi realizáciami v poradí, ktoré zodpovedá ich frekvencovanosti v slovenčine (podľa štúdie J. Sabola (1969a), ktorej východiskovým materiálom bolo 10 310 trojčlenných konsonantických skupín; presné percentuálne zastúpenie jednotlivých modelov v intersonantickej pozícii v slovenčine uvádzame pri sonoritných schémach). Príklady zaznamenávame (okrem posunutia F [ũ] na úroveň F_m; podrobne v pozn. 2) v zhode s uvedenou východiskovou štúdiou.⁴

⁴ V prípadoch, v ktorých sa vedľa seba ocitne konsonant z „kvarteta“ t, t', d, d' a konsonant z „okteta“ s, š, z, ž, c, č, dz, dž, dochádza v slovenčine k neutralizácii fonologického protikladu sykavosť – nesykavosť (sibilantnosť – nesibilantnosť; S – S'), ktorej výsledkom je zdvojená alebo jednoduchá záverová sykavá spoluhláska s takým príznakom protikladu znelosť – neznelosť (Vc – Vc°), aký má neutralizujúca fonéma (spoluhláska s príznakom S) (Pauliny, 1979, s. 117 – 118; Sabol, 1989, s. 161 – 162). Niektoré konsonantické skupiny, ktoré by mali na úrovni F (aj F_m) podliehať tejto neutralizácii (napr. *ľudský* – [l,ucki:], *podstata* – [poc̣tata], *pirátsky* – [pira:cki], *francúzsky* – [francu:ski]), sú vo východis-

1. **STL**: str, stn, spr, stň, zdr, stľ, zdn, skr, skl, stl, škr, štn, skl', ždň, zbr, skn, zdň, spl, zd'r, skň, stm, štň, fpl, štr, fkr, škľ, skm, spl', zbl, fpl', xtl, špl', zd'ň, zgľ
2. **LST**: nsk, rsk, jsk, lsk, ľsk, msk, mst, jst, ršt, nšt', nšp, nšt, jšk, rsp, lst', mst', nsp, jšt', mšt', jsp, jvd', mšt', rst
3. **SST**: vsk, šsk, fst, fšt', vžd, fsk, sst, vzb, šst', fsp, sst', vzd', fst'
4. **SSL**: zhl, zvr, zhl', sxn, sxl, sxň, zvl, zhr, vzň, zhň, sxl', vzl, vzľ, vzn, vzr, sxr, xsľ
5. **LTL**: ndr, jtr, nkr, ntr, ntn, jkr, mbr, mdl', jbl', ngl, jpr, jtm, jbl, mkl, mkn, mpl, mpl', ndľ, ngľ, nbľ, nčn, ngr, rtr, ldr, mdn, mkň, ndl, rkl, rtn, ntň, rkň, lkl, ltr, mkľ, nkn, rkn, rkr, jbr, jdr, jpl, ldň, lkň, lkr, mbľ, mdl, mpr, nkl, rdn, rgr, rkm, rpr, rtľ
6. **STS**: stv, zdv, skv, štv, škv, zbz
7. **TST**: tst, tsk, csk, psk, pst, cst, tft, čsk, tfč, pšt', tsť, tšk, dvd', tsp, tšt, tšt', tšt
8. **TTL**: tkľ, tpr, ktr, tpl, tkn, tkr, pkl, tpľ, tkľ, pkľ, tkň, pkr, dbl', bdr, ktn, ktň, tkm, ttl, ckr, dbl, dbr, kčn, t'kr
9. **TSL**: dvr, bvr, psl, dhr, dhl, dzň, čšm, txn, dvl, dvľ, pxl, txň, bhr, dzn, pxň, txľ, tsl, tšm
10. **TTS**: ctv, tkv, ddv
11. **SLL**: zml, zmn, zml', hml', smr
12. **STT**: stk, st'p, spt, ždb
13. **LSL**: nsl, jhl, jsl, jsm, nfl, jhn, jvl, rhr, jhr, jsn, jvn, mhl'
14. **LTT**: ntk, nkc, nkt, mpk, mpt, nčť
15. **SSS**: sxv, ssv
16. **LTS**: rkľ, rtv, ngv
17. **LSS**: jsv, jsx, jvh, jfš, jvz, jzh
18. **TSS**: gzv, tsv, tfš, txv
19. **LLL**: jml
20. **TTT**: ckt, zgd'

Sedem ďalších teoreticky možných modelov SLT, SLS, TLL, TLS, LLS, TLT, LLT sa v slovenčine uplatňuje iba v podobe kombinácií konsonantu, sonóry vo funk-

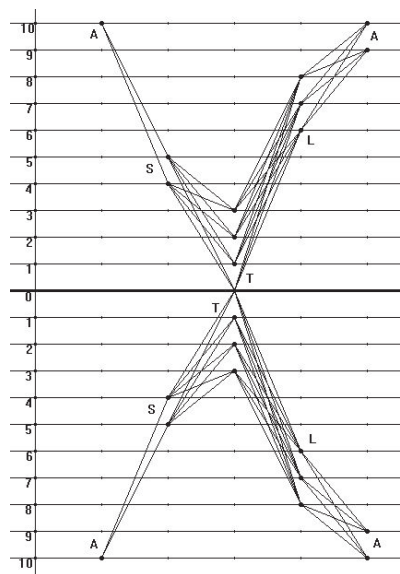
kovej štúdií J. Sabola (1969a) zapísané v podobe, v ktorej je rešpektovaný iba fonologický protiklad znelosť – neznelosť ($Vc - Vc'$); týka sa to niektorých skupín pri modeloch TST, TSL, TSS. „Zastretú“ hĺbkovú štruktúru týchto skupín na úrovni F a F_m možno „poodkryť“ cez úroveň MF_m (úroveň MF_m v týchto prípadoch spravidla korešponduje s grafickou podobou týchto slov). K tejto otázke sa bude treba vrátiť v ďalšom výskume aj na pozadí novších pozorovaní (porov. i Sabol – Bónová, 2013).

Podobne v prípadoch, v ktorých sa vedľa seba ocitne konsonant zo štvorice c, č, dz, dž a konsonant zo štvorice s, š, z, ž, dochádza v slovenčine k neutralizácii fonologického protikladu okluzívnosť – neokluzívnosť (záverovosť – nezáverovosť/úžinovosť; $O - O'$), pri ktorej sa konsonantická skupina na úrovni F (aj F_m) zjednodušuje (napr. *inovecký* – [*inovecki*:], *prievidzský* – [*prievicki*:]) (Sabol, 1989, s. 162 – 163).

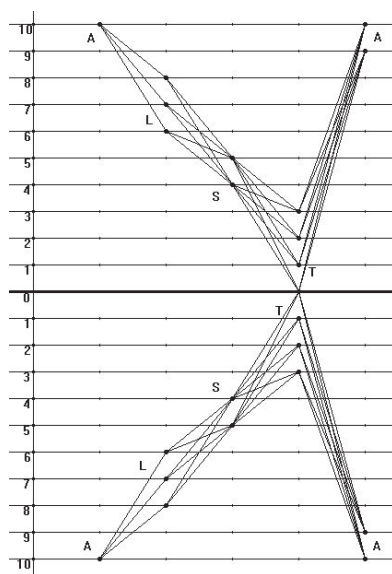
cii sonanty a ďalšieho konsonantu. Sonóra v kulminatívnej fáze slabiky v týchto modeloch preberá funkciu vokálu, vďaka čomu vzniká vo vnútri slov situácia ako v prípadoch VCVCV, a tá nepredstavuje pri delení na slabiky žiadny problém. Príkladmi na tieto modely sú slová *prehltat'*, *opovrhovat'*, *dobrosrdečný*, *náhrdelník*, *povrchový*, *pohodlný*, *opatrný*, *nepretržitý*, *vytrvať*, *predĺžiť*, *pomrholiť*, *jablko*, *netrzeplivý*, *pomlčať* atď.

V modeloch 11. SLL a 19. LLL, ktoré takisto obsahujú sonóru medzi dvomi ďalšími konsonantmi, sa na mieste sonóry realizuje konsonant *m*, ktorý nemôže byť v slovenčine sonantickým jadrom (napr. *rozmnožiť*, *rozmlátiť*, *zahmlený*, *zazmluvniť*, *najmladší*, *najml'andravejší*). V rámci 11. modelu SLL však v slovenčine nájdeme aj slová so sonantickým jadrom (napr. *bavlna*, *výslnie*, *zahrmiť*).

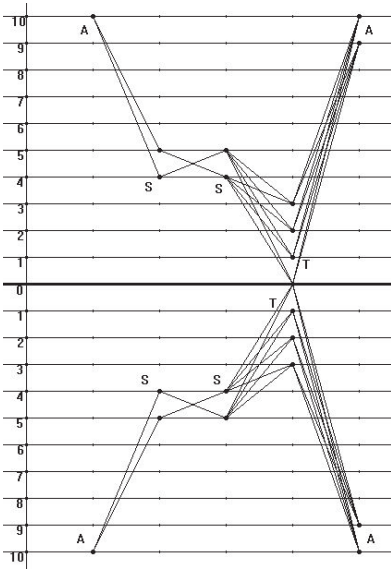
Sonoritné schémy modelov 3-členných konsonantických skupín sme vytvorili v prostredí geometrického programu Cabri (porov. Ivančová, 2011, s. 21 – 24). Svojou názornosťou sú nápomocné predovšetkým pri interpretácii Hálovhovho kritéria o mieste najužšej striktúry a pri interpretácii kritéria o typologických modeloch „oko“ a „rybka“. Uvádzame pri nich aj približnú percentuálnu vyťaženosť modelov, ktoré tieto schémy reprezentujú, **v rámci intersonantickej pozície**. Najfrekvencovanejšie sú v tejto pozícii prvé dva modely STL (41,6 %) a LST (22,2 %); zvyšných 18 modelov sa uplatňuje v slovenčine oveľa zriedkavejšie.

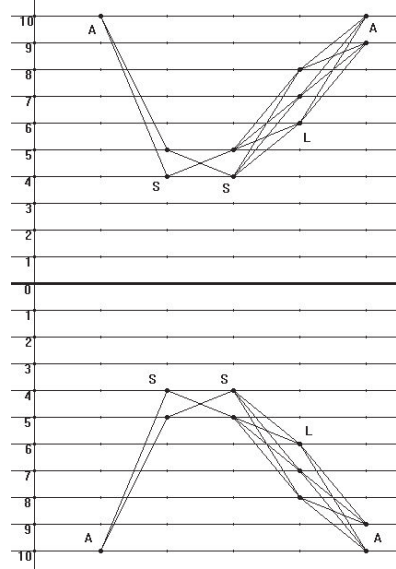
1. model STL (41,6 %)

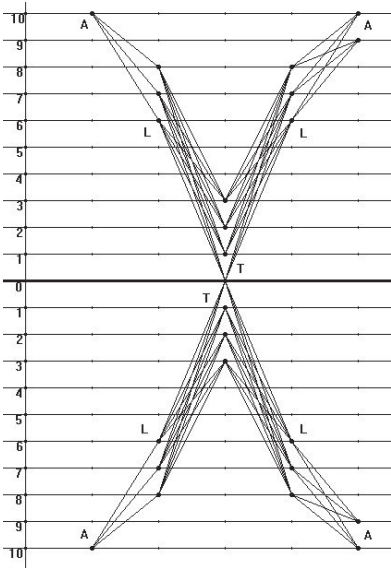
2. model LST (22,2 %)

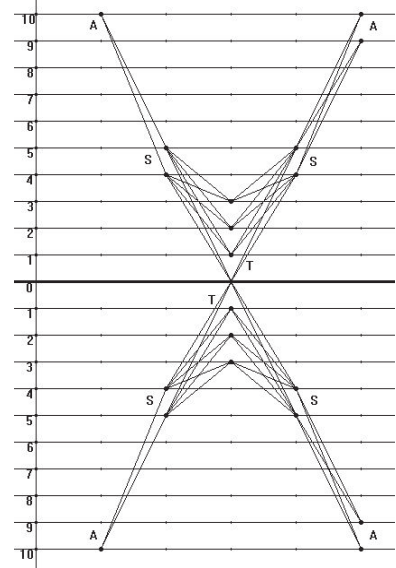
3. model SST (6,2 %)

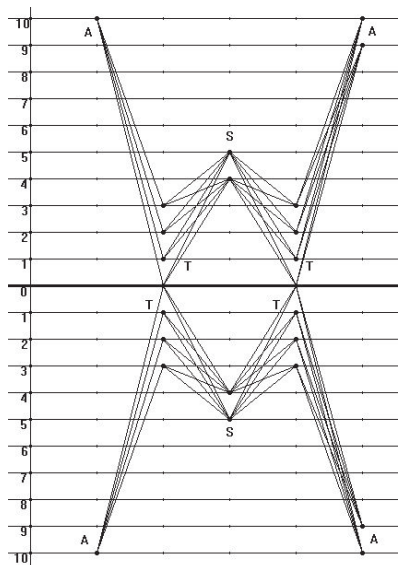
4. model SSL (2,4 %)

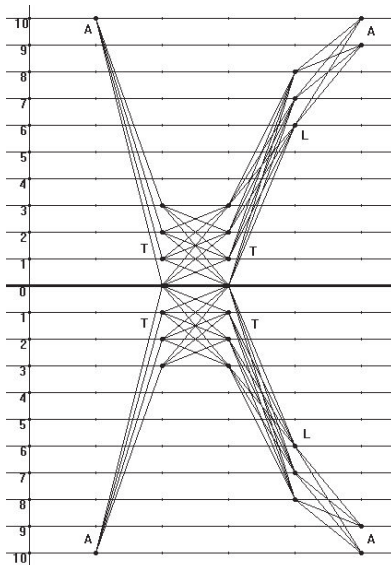
5. model LTL (7,2 %)

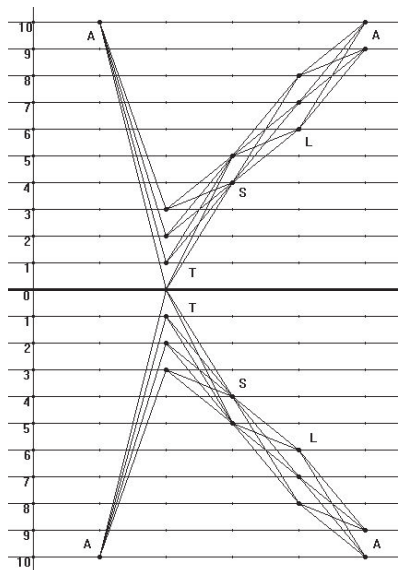
6. model STS (3,1 %)

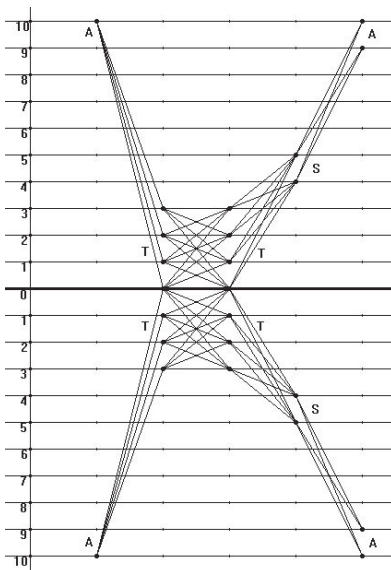
7. model TST (4,9 %)

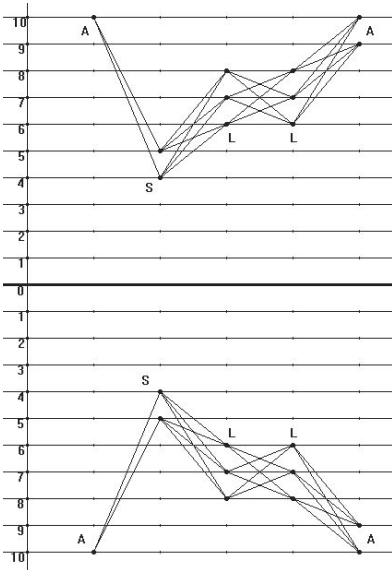
8. model TTL (3,8 %)

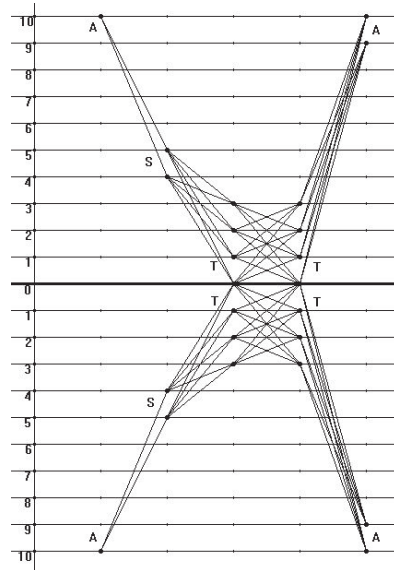
9. model TSL (2,3 %)

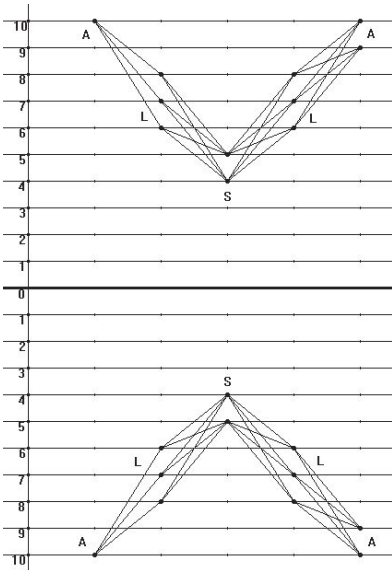
10. model TTS (2,2 %)

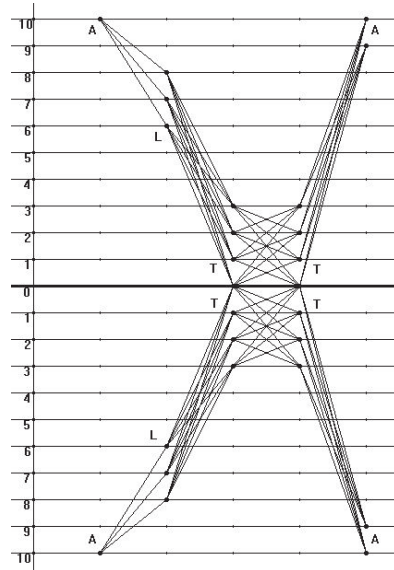
11. model SLL (0,4 %)

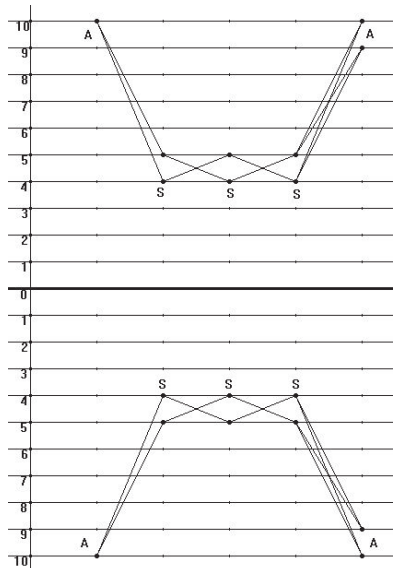
12. model STT (1,0 %)

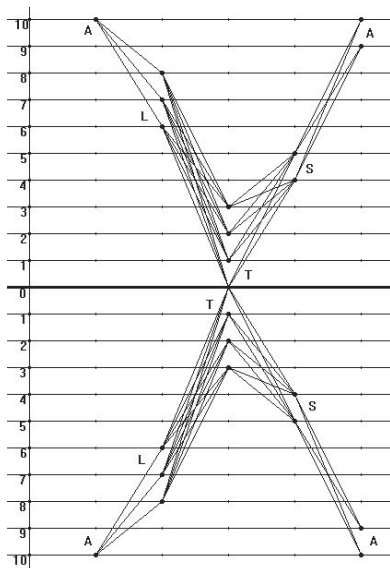
13. model LSL (0,8 %)

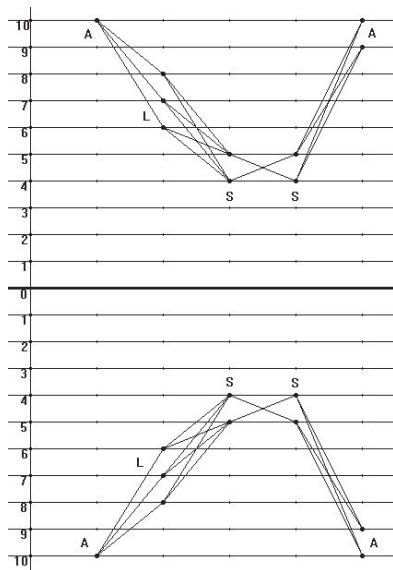
14. model LTT (0,5 %)

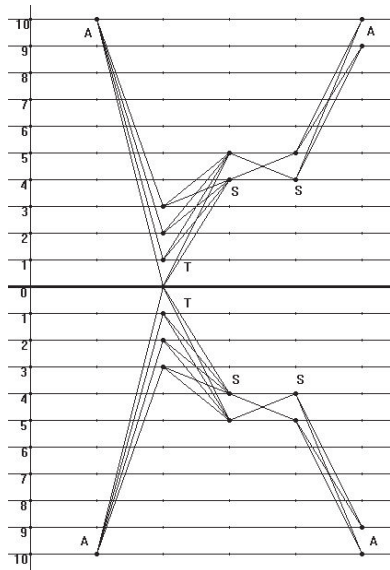
15. model SSS (0,1 %)

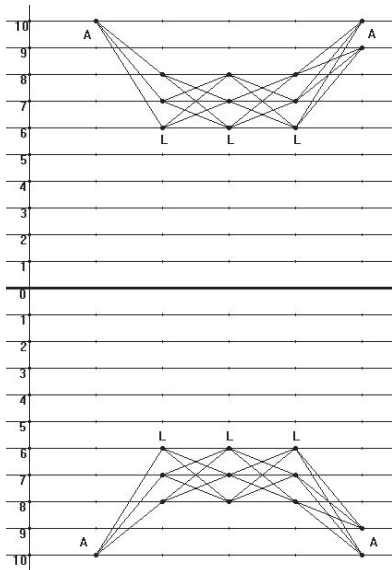
16. model LTS (0,4 %)

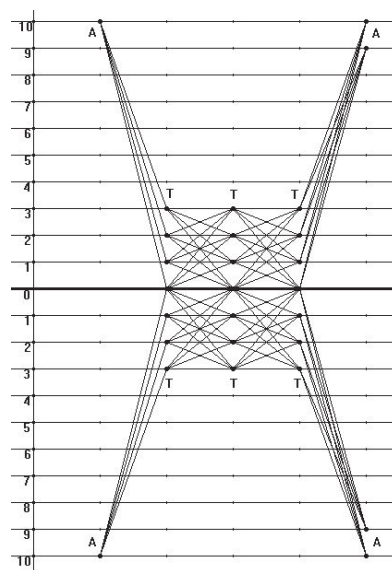
17. model LSS (0,2 %)

18. model TSS (0,2 %)

19. model LLL (0,1 %)

20. model TTT (0,1 %)

Z 81 kombinatoricky možných modelov štvorčlenných konsonantických zoskupení (variácie s opakovaním 4-ej triedy z 3 prvkov, $V^4(4; 3) = 3^4 = 81$) sa v slovenčine reálne vyskytuje iba veľmi málo (podľa štúdie J. Sabola – 1969b – sa v intersonantickej pozícii môže realizovať iba 8 z nich). Vzhľadom na ich zanedbateľnú frekvenciu môže ich skúmanie prebiehať predovšetkým na teoretickej úrovni.

4. ANALÝZA SLABIČNÝCH ROZHRAŇÍ V MODELOCH TROJČLENNÝCH KONSONANTICKÝCH SKUPÍN

Na pozadí analýzy potenciálne problematických prípadov slabičného členenia v jazyku možno následne skúmať súčinnosť či rozpornosť jednotlivých kritérií slabičného členenia (porov. aj v 2).

Aplikovaním najvšeobecnejšieho kritéria o štruktúrno-typologickom modeli slabiky možno jednoznačne zredukovať možnosti slabičného členenia v trojčlenných intersonantických spoluhláskových skupinách na tri: **V/CCCV**, **VC/CCV** alebo **VCC/CV** (napr. *o/strý*, *os/trý* alebo *ost/rý*, nie *ostrý*; *práz/dni/ny*, *práz/dni/ny* alebo *prázd/ni/ny*, nie *prázdn/i/ny*).

Kritérium o typologických modeloch „oko“ a „rybka“ má zo všetkých dvadsiatich modelov trojčlenných konsonantických skupín vplyv iba na sedem z nich. V modeloch LST, LTL, LSL, LTT, LTS, LSS eliminuje alternatívu slabičného delenia, podľa ktorej celá trojčlenná konsonantická skupina patrí do striktúry nasledujúcej slabiky. V modeli SLL zas uvedené kritérium eliminuje možnosť delenia SL/L vzhľadom na

fakt, že by sa v restriktúre „prvej“ slabiky vytvoril v slovenčine nežiaduci model „rybka“. V slovenčine existuje niekoľko slov, v ktorých delenie podľa morfeomatickej štruktúry naruší základný typologický model „oko“ (napr. *o-mdl-ie:t'*, *po-mst-a*, *pre-lst-i:t'*, *za-mk-n-ú:t'*); v týchto prípadoch stojí kritérium o typologických modeloch – na hladine konkrétneho akustického signálu – azda „vyššie“ ako morfeomatické kritérium.

Vo väčšine slov, ktoré obsahujú trojčlennú konsonantickú skupinu, sa v slovenčine **morfeomatické rozhranie** nachádza po prvom konsonante tejto skupiny, a teda je v súlade so slabičným členením VC/CCV (podrobne Ivančová, 2011, s. 36 – 41).

Aplikáciou **Kuryłowiczovho pravidla** na prípustné alternatívy slabičného delenia trojčlenných konsonantických skupín možno v slovenčine pri viacerých modeloch vylúčiť možnosť, pri ktorej sa celá trojčlenná skupina dostane do striktúry slabiky, pretože viaceré modely sa, ako vyplýva z rozsiahleho výskumu J. Sabola (1969a), v iniciálnej pozícii v slovenčine nevyskytujú (/TST, /TSL, /STT, /LSL, /LTT, /LTS, /LSS, /TSS, /LLL, /TTT). V alternatíve SL/L vzniká v restriktúre slabiky spomínaný model „rybka“, preto je táto alternatíva neprípustná. Treba poznamenať, že toto kritérium si pri konkrétnej kombinácii hlások vyžaduje často náročné vyhodnocovanie, pričom jeho závery nemusia byť vždy jednoznačné.

Zo sonoritných schém jednotlivých konsonantických modelov v slovenčine možno ľahko vyčítať, že **miesto najužšej striktúry** je zväčša jednotné pre celý model (pozri tab. 2). Viacero naznačených možností pri niektorých modeloch signalizuje, že pri jemnejšom diferencovaní konsonantov do jedenástich hladín stupnice sonority (pozri tab. 1) existujú v rámci daného modelu jednak slová, ktoré majú najužšiu striktúru totožnú s prvou z možností, a jednak slová, ktoré môžu mať najužšiu striktúru totožnú s ďalšou z možností; napr. v rámci modelu TTS je v slovách [*kad,ern,i:ctvo*; *zdravotn,i:ctvo*] miesto najužšej striktúry medzi *c* a *t* (T/TS), pretože *t* je menej sonórne ako *c* (*t* z 0. hladiny, *c* z 2. hladiny), a teda vhodnejšie do striktúry slova; v slovách [*otkvitnu:t*; *otkvap*] však miesto najužšej striktúry môže byť aj pred *tkv* (/TTS), pretože *t* je rovnako sonórne ako *k* (z 0. hladiny).⁵

	1. STL	2. LST	3. SST	4. SSL	5. LTL	6. STS	7. TST	8. TTL	9. TSL	10. TTS
H	S/TL			/SSL S/SL	L/TL	S/TS	/TST TS/T	/TTL T/TL	/TSL	/TTS T/TS
		LS/T	SS/T							
	11. SLL	12. STT	13. LSL	14. LTT	15. SSS	16. LTS	17. LSS	18. TSS	19. LLL	20. TTT
H	/SLL	S/TT ST/T	L/SL	L/TT LT/T	/SSS S/SS SS/S	L/TS	L/SS LS/S	/TSS	/LLL L/LL LL/L	/TTT T/TT TT/T

Tab. 2. Hálovo kritérium o mieste najužšej striktúry

⁵ Pri stretnutí dvoch nesonánt z tej istej hladiny sonórnosti sa (vzhľadom na „predobraz“ zdvojených spoluhlások, ale aj podľa ďalších kritérií na určenie slabičného rozhrania) slabičná hranica môže umiestniť, ako sa nazdávame, aj medzi tieto konsonanty.

Pri viacerých modeloch sa do rozporu dostáva Hálovo kritérium o mieste najužšej striktúry s morfematickým členením väčšiny slov prislúchajúcich k daným modelom. Tento fakt si uvedomuje aj B. Hála, keď konštatuje, že tendencia, aby striktúra bola čo najzreteľnejšia, sa môže porušiť nutnosťou umiestniť slabičnú hranicu aj inam, a to „z dôvodu lepšej srozumiteľnosti a také z ohľadu na stavbu slova“ (1956, s. 66).

Aplikáciou pozorovaní o **transgresívnej** povahe konsonantov a **inherentnej** povahe vokálov možno vylúčiť také rozdelenie hlások do slabík v jednotlivých modeloch, pri ktorom by sa okluzívny šumový konsonant vyskytol v restriktúre predchádzajúcej slabiky a za ním by nasledovala slabika so sonórou v striktúre. Potenciálne možno vylúčiť aj alternatívy, v ktorých dochádza k oddeleniu šumovej frikatívy od sonóry, no v týchto prípadoch by bolo potrebné hĺbku transgresívnosti experimentálne preskúmať. S transgresívnosťou konsonantov a s inherentnosťou vokálov úzko súvisia **fakty koartikulácie**.

Kritérium **E. Paulinyho** je jednoznačné kritérium (treba ho však doplniť o kritérium **1a** – pozri v časti 2, body **1a** a **7**), ktoré relatívne presne nájde najslabší slabičný „zvar“ v slove. Hranicu stanovuje medzi konsonanty, pretože medzi predchádzajúcim vokálom a konsonantom je viac kontrastov ako medzi dvomi konsonantmi (pozri tab. 3). Paulinyho kritérium o sile slabičných zvarov je často v rozpore s Hálovým kritériom o mieste najužšej striktúry (pozri Ivančová, 2011. s. 56 – 60).

	1. STL	2. LST	3. SST	4. SSL	5. LTL	6. STS	7. TST	8. TTL	9. TSL	10. TTS
P	S/TL	LS/T	S/ST	S/SL	L/TL LT/L	S/TS ST/S	T/ST TS/T	T/TL	T/SL	T/TS
	11. SLL	12. STT	13. LSL	14. LTT	15. SSS	16. LTS	17. LSS	18. TSS	19. LLL	20. TTT
P	SL/L	ST/T	L/SL LS/L	LT/T	S/SS SS/S	LT/S	LS/S	TS/S	L/LL LL/L	T/TT TT/T

Tab. 3. Paulinyho kritérium o sile slabičných zvarov

Slabičné rezy v slovách jednoznačne potvrdzujú platnosť princípu CV. **Najtesnejšie artikulačno-akustické spojenie** fónických prvkov podčiarkuje koartikulačné fakty. **Súčinnosť segmentálneho a suprasegmentálneho „podielu“** sa odráža aj v intersonantickom slabičnom rozhraní slov s výrazným prefixom končiacim sa na konsonant a ďalšou morférou začínajúcou sa na vokál (napr. *nad/oblička, pol/ostrov, dvoj/izbový, šesť/uholník*). Ide o podobnú situáciu ako pri rovnakej kombinácii fónických prvkov na rozhraní slov (napr. *nad oblakmi, dom umenia*; porov. kritérium **10** v časti 2). V daných prípadoch ide o zásadný rozpor medzi hladinou F a hladinami F_m a MF_m .

5. ZÁVER

Uplatnenie syntetickej fonologickej teórie pri určovaní slabičného rozhrania ponúka cez pozorovanie diferencovaných úrovní relácie jednotlivého a všeobecného vo fónických jednotkách presnejšiu analýzu a jednoznačnejšie riešenia. Pri tomto rozbere sa stretávajú dva typy jednotiek rozlíšené uvedeným dialektickým vzťahom – modely slabík a ich zvukové „naplnenie“ cez špecifické fónické jednotky rozlíšené uvedeným dialektickým vzťahom (fóna, fonéma, morfofonéma) s ich variantnou a invariantnou „hrou“, ktorá sa premieta aj do aplikácie kritérií na určenie slabičného rozhrania, aj do stanovenia ich „váhy“, závažnosti, aj hierarchického rozloženia pri viacerých možných riešeniach. Toto teoretické východisko umožňuje roztvoriť „amplitúdu“ analýzy slabičných hraníc od „modelového“ fónickotypologického opisu (na úrovni fónických jednotiek z vyšších vrstiev abstrakcie) až po jeho prepojenie s pozorovaním štruktúrovanosti konkrétneho akustického signálu (ako korelátu fonémy a morfofonémy) aj pomocou najmodernejších postupov experimentálnej fonetiky. Predovšetkým v tomto „rozkmite“ sa otvárajú možnosti ďalšieho výskumu (zvukovej) formy ako „médiá“ a diferenciátora sémantickej informácie.⁶

Literatúra

- HÁLA, Bohuslav: Slabika, její podstata a vývoj. Praha: Nakladatelství ČSAV 1956. 107 s.
- HÁLA, Bohuslav: Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě. Praha: Nakladatelství ČSAV 1962. 459 s.
- IVANČOVÁ, Lena: Hierarchia kritérií slabičného rozhrania. [Diplomová práca.] Košice: Katedra slovakistiky, slovanských filológií a komunikácie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika 2011. 68 s. + 15 s. príloh. Ved. práce J. Sabol.
- KRÁL, Ábel: Pravidlá slovenskej výslovnosti. 2. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 626 s.
- KRÁL, Ábel – SABOL, Ján: Fonetika a fonológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1989. 388 s.
- KURYŁOWICZ, Jerzy: Contribution à la théorie de la syllabe. In: Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, 1948, roč. 8, s. 80 – 114.
- MISTRÍK, Jozef: Frekvencia tvarov a konštrukcií v slovenčine. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1985. 319 s.
- PAULINY, Eugen: Slovenská fonológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 216 s.
- ROMPORTL, Milan: Zvukový rozbor ruštiny (K akustické klasifikaci ruských hlásek). Praha: Universita Karlova 1962. 273 s.
- SABOL, Ján: Konsonanticko-vokalické zloženie slovenských slov. In: Slovenská reč, 1968, roč. 33, s. 281 – 289.
- SABOL, Ján: Frekvencia trojčlenných konsonantických skupín v spisovnej slovenčine. In: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Šafárikanae Prešoviensis. Jazykovedný zborník 2. Red. P. Bunganíč. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969 (a), s. 129 – 149.

⁶ Teoretické závery našej štúdie možno aplikovať aj v interdisciplinárnom bádateľskom priestore (napr. v audiometrii, pri realizácii audiometrických lingválnych testov a pri preverovaní ich funkčnosti).

SABOL, Ján: Štvorčlenné konsonantické skupiny v slovenčine. In: Slovenská reč, 1969 (b), roč. 34, s. 30 – 33.

SABOL, Ján: Pomer jednotlivých typov konsonantických skupín. In: Slovenská reč, 1971, roč. 36, s. 71 – 78.

SABOL, Ján: Syntetická fonologická teória. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied 1989. 253 s.

SABOL, Ján: Slovenská slabika (Náčrt problematiky). In: Studia Academica Slovaca. 23. Prednášky XXX. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Bratislava: Stimul 1994, s. 214 – 224.

SABOL, Ján: K typologickej charakteristike slovenskej slabiky. In: Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Philologica. 45. Red. P. Žigo et al. Bratislava: Univerzita Komenského vo Vydavateľstve UK 1997, s. 27 – 32.

SABOL, Ján: K problematike hraníc slabiky. In: Acta Universitatis Nicolai Copernici. Studia Slavica II. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Zeszyt 318. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika 1998, s. 19 – 26.

SABOL, Ján: Slabika ako východisko porovnávacieho lingvistického výskumu. In: Z warsztatu współczesnego słowacysty. Studia słowacystyczne dedykowane pamięci profesor Marii Honowskiej. Red. H. Mieczkowska – A. Hudymač – Z. Babik. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 2010, s. 17 – 22.

SABOL, Ján – BÓNOVÁ, Iveta: K problematike hraníc významových jednotiek v slovenčine. In: Slovakistika. Jazykoveda. Literárna veda. Kulturológia. Vedecké informácie. Zost. I. Sedlák. Martin: Matica slovenská 2013, s. 8 – 13.

SABOL, Ján – BÓNOVÁ, Iveta – IVANČOVÁ, Lena: Možnosti modelovania štruktúry slabiky v slovenčine a v češtine. In: Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Tradycja i wyzwania. Metodologia badań slawistycznych XX i XXI wieku. Kraków: Uniwersytet Jagielloński 2014 (v tlači).

SABOL, Ján – IVANČOVÁ, Lena: Symetria a asymetria vo vzťahu slabiky a morfémy v slovenčine. In: Slovenská reč, 2014, roč. 79, s. 131 – 144.

SABOL, Ján – ZIMMERMANN, Július: Akustický signál – semióza – komunikácia. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Monographia. 51. Prešov: Prešovská univerzita, Filozofická fakulta 2002. 141 s.

SABOL, Ján – ZIMMERMANN, Július: Perspektívy porovnávacieho výskumu fónickej stavby slovenčiny a ukrajinčiny (Metodologické a metodické skice). In: Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. Slavistický zborník 4. Red. E. Babotová – J. Kredátusová. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 2003, s. 131 – 148.

SKALIČKOVÁ, Alena: K otázke podstaty slabiky. In: Slovo a slovesnosť, 1954, roč. 15, s. 19 – 24.

REGISTRE JAZYKA A JAZYKOVEDY I. NA POČEŠŤ DANIELY SLANČOVEJ

Eds. Jana Kesselová – Mária Imrichová – Martin Ološtiak. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2014. 341 s.

ISBN 978-80-555-1111-5 (printová verzia)

ISBN 978-80-555-1161-0 (elektronická verzia - <http://www.publib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kesselova3>)

OBSAH

I. KOMUNIKÁCIA – ŠTÝL – REGISTER

Jana KESSELOVÁ: Registre jazyka a jazykovedy vo vedeckovýskumnej práci jubilančky

Bibliografia prác prof. PhDr. Daniely Slančovej, CSc.

Daniela SLANČOVÁ: Komunikácia v športe v prieniku lingvistík

Juraj DOLNÍK: Zmysel komunikácie

Slavomír ONDREJOVIČ: Homo loquens v čase globalizácie

Oldřich ULÍČNÝ: K lingvistické metodologii: termín *registr* a jeho typy

Pavol ŽIGO: Topológia deja v registri *aspekt – tempus – modus*

Miloslava SOKOLOVÁ: Využívanie teórie rečových aktov pri korpusovom výskume kategórií *aspekt – modus – tempus*

Jana HOFFMANNOVÁ – Lucie JÍLKOVÁ: Symetrie/asymetrie dialogu jako stylový faktor

Milada HIRSCHOVÁ: České *jako* ve funkci komunikačního modifikátoru

Martina IVANOVÁ: Kognitívno-funkčné aspekty vyjadrovania postojov v slovenčine

Kamila MRÁZKOVÁ: Termín *registr* v soustavě pojmů sociolingvistiky a funkční stylistiky

Jindřiška SVOBODOVÁ: Mluvenost a psanost jako dva odlišné registry. Materiálová analýza rozhlasové relace *Príběhy 20. století* a seriálu komiksů *Ještě jsme ve válce*

Pavol ODALOŠ: Modelovosť a registrovosť v onomastike

Jaromír KRŠKO Register propriálního systému a jeho fungovanie

Jana WACHTARCYKOVÁ: „Kraso“ v jazyku (Osobitosti krasokorčuliarskeho registra v slovenčine)

Stanislava ZAJACOVÁ K niektorým znakom disproporčnej komunikácie v trénerskom komunikačnom registri

Terézia SLANČOVÁ: Analýza komunikácie trénera futbalu

Peter KAČÚR: Komunikačná interakcia v športe a možnosti jej diagnostikovania

Helena PERNICOVÁ: Víceslovné názvy sportů a jejich deriváty z hlediska zpracování ve výkladovém slovníku

Jana SVOBODOVÁ Jak se vede spisovné češtině?

Gabriela MÚCSKOVÁ: Vedomá aktualizácia nárečovej variety vo verejných komunikátoch

Martina BODNÁROVÁ: „*Neokradneme štát my, štát okradne nas.*“ Zámerno *my* v neinštitucionálnom dialógu dospelých na východnom Slovensku

Nicol JANOČKOVÁ: Poznámky k makrokompozícii výkladového slovníka

Mária IMRICHOVÁ: Jazyk právnych textov so zreteľom na špecifiká právnej lexiky

Denisa VAGASKÁ: Dynamizačné tendencie v slangovej slovnej zásobe

Martin OLOŠŤIAK: O relačnosti frazeologickej motivácie

Katarína VUŽŇÁKOVÁ: Deminutivnosť v jazyku a reči hovoriacich

Marek NAGY: Produkce sémantických rysů u dospělých mluvčích

Zdena KRÁLOVÁ – Elena JÚNOVÁ: Sonda do pravopisu slovenského copywritingu

Markéta KLIMEŠOVÁ: Komunikační záměr a jeho naplnění v barokním kázání

Marie JANEČKOVÁ: Prostředky dramaturgie projevu v barokním kázání

Veronika NOVÁKOVÁ: Stylistická funkce složených substantiv a adjektiv v barokním kázání

II. UMELECKÝ TEXT – LITERÁRNA KOMUNIKÁCIA

Viera ŽEMBEROVÁ: Jazyk v autorskej poetike a estetike umeleckého textu

Miroslava GAVUROVÁ: O tom, ako cisár nebol nahý, len zastával životný štýl variabilného obliekania (K Slančovej slovenskému prekladu Politicky korektných rozprávok na dobrú noc)

Юлія ЮСИП-ЯКИМОВИЧ: Особливості фонічної організації символістського поетичного тексту (на матеріалі поезій І. Краска та В. Роя)

Pavel MARTINEC: Analýza formy českého a slovenského haiku

Milan KENDRA: Postava ako semiotická funkcia vnútroliterárnej komunikácie (v próze B. Slančíkovej-Timravy)

Darina HRADILOVÁ: Lexikální expresivita v textech určených dětskému čtenáři

Eva TIBENSKÁ: Primeranosť výrazových prostriedkov lepoprelovej literatúry

Jana KIČURA SOKOLOVÁ – Adela TKÁČOVÁ: Komparácia detských literárnych textov M. Válka a M. Ráfusa so zameraním na detské slová

VZŤAH PREFIXÁCIE, VIDU A VALENCIE

MILADA WALKOVÁ

Katedra jazykov Technickej univerzity v Košiciach

WALKOVÁ, Milada: On the relation of prefixation, aspect and argument structure. *Journal of linguistics*, 2014, Vol. 65, No 2, pp. 123 – 137.

Abstract: Literature has pointed out to the existence of two kinds of aspectual prefixes in Slavic languages – external or superlexical and internal or lexical – which differ in the ability to mark telicity and alter argument structure. The study discusses the two kinds of prefixes in Slovak on the basis of scalarity underlying telicity. External prefixes are non-scalar, they express an event is bounded in time but not inherently delimited. They are \pm telic and they do not alter argument structure. In contrast, internal prefixes are scalar, because they refer to a scale that measures the event. They are +telic because they denote a boundary on the scale. They can alter argument structure because the event participant measured by a scale must be obligatorily realized as subject or direct object. There are three cases of argument structure alternation: 1. an optionally transitive verb becomes an obligatorily transitive prefixed verb, 2. an intransitive verb becomes an obligatorily transitive prefixed verb with unselected direct object, 3. an intransitive verb becomes an obligatorily reflexive prefixed verb with unselected reflexive marker *sa*, which I consider a kind of direct object.

Key words: prefixes, verbal aspect, telicity, argument structure

1. ÚVOD

Verbálna prefixácia v slovanských jazykoch je predmetom výskumného záujmu v mnohých štúdiách. Možno ju skúmať z viacerých hľadísk, či už z hľadiska sémantiky (napr. Horecký, 1959, s. 187 – 205; Peciar, 1962; Sekaninová, 1980; Janočková, 2004) a vidovej funkcie (napr. Sokolová, 2009; Jarošová, 2013), alebo vplyvu na valenciu (Turočeková, 2012) atď. Jeden smer výskumu v svetovej lingvistike (napr. Miličević, 2004; Svenonius, 2004; di Sciullo – Slabakova, 2005) si všíma, že slovesné predpony spadajú do dvoch základných kategórií, ktoré sa od seba líšia sémanticky aj syntakticky, napr. rus. *Ivan po-čítal (knihu)*./Ivan chvíľu čítal (knihu). – *Ivan na-pisal *(pisjmo)*./Ivan napísal *(list).¹ Predpony prvého typu (*po-čítal*) majú podľa citovanej literatúry vidové a kvantifikačné významy a nemajú vplyv na valenciu základového slovesa. Naopak predpony druhého typu (*na-pisal*) môžu mať okrem vidových aj rôzne miestne a idiomatické významy a môžu ovplyvňovať valenciu zá-

¹ Príklady Olgy Babko-Malayovej, ktoré cituje P. Svenonius (2004, s. 271 a 236). Hviezdičkou pred zátvorkou v práci indikujeme obligatornosť vetného člena v zátvorkách.

kladového slovesa. Okrem dokonavosti majú význam smerovania k cieľu či zavŕšenia deja (telickosť, pozri ďalej). V prípade, že odvodené sloveso obsahuje viacero predpôň, predpona prvého typu vždy predchádza predpone druhého typu, napr. rus. *po-vy-brasyvat'/po-vy-hadzovat'*, ale **vy-po-brasyvat'/*vy-po-hadzovat'*. Preto sa predpony prvého typu v literatúre označujú ako *externé* či *supralexikálne* prefixy a predpony druhého typu ako *interné* alebo *lexikálne* prefixy.

V tejto štúdií je našim cieľom dané pozorovania nielen ilustrovať na slovenčine, ale predovšetkým daný jav vysvetliť na základe teórie predikátového vidu založenej na škálach (napr. Rappaport Hovav, 2008 a mnohí ďalší). Tvrdíme, že slovenské predpony sú neškálové (inde externé alebo supralexikálne), napr. *chvíľu posedel, dievčatko si zaspievalo*, a škálové (inde interné alebo lexikálne), napr. *mládež pretancovala noc, otec zjedol obed, otec sa najedol*. Škálové predpony môžu meniť intenzívnu hodnotu základového slovesa, pretože účastník deja, ktorý je definovaný škálou vyjadrenou škálovým slovesom, musí byť realizovaný ako vetný člen. Dôkazy podporujúce naše tvrdenia budú pochádzať z uzuálnych, ale aj niekoľkých okazionalných prefigovaných sloviess. Berieme pritom do úvahy len prefigované slovesá s jednou predponou, ktorá modifikuje lexikálny význam základového slovesa, napr. *tlieskať – zatlieskať, variť – navariť*. Naše závery sa netýkajú sloviess s viacerými predponami (*povyhadzovať, vynadívať sa*), sloviess tvorených prefixálno-sufixálne (*pokašliavať, poletovať, vyhrávať na harmonike*) ani synchronne nemotivovaných predponových sloviess, ktoré pomenúvajú celkom iný dej než ich základové slovesá (*vydať sa, závidieť, utiecť*). V práci sa nezaobráame ani problémom vidových dvojíc.

2. PREDIKÁTOVÝ VID

V našej literatúre (napr. *Morfológia slovenského jazyka*, 1966; Sokolová, 2009; Jarošová, 2013; a. i.) je dobre známy a prebádaný vidový protiklad dokonavosť – nedokonavosť. Nedokonavé slovesá, napr. *čítať, skákať*, prezentujú dej ako neohraničený, neuzavretý, prebiehajúci. Dokonavé slovesá, napr. *prečítať, skočiť*, prezentujú dej v jeho celistvosti, ako uzavretý, ohraničený.

V anglosaskej literatúre sa opozícia dokonavosť – nedokonavosť, súhrnne nazývaná gramatický vid (*grammatical aspect* alebo *viewpoint aspect*), od čias Carloty S. Smithovej (1997) pokladá len za jednu zložku slovesného vidu, ktorý je dvojkomponentový. Druhú zložku tvorí tzv. lexikálny vid (*lexical aspect* alebo *situation aspect*), ktorému anglosaská literatúra venuje veľkú pozornosť. V našej práci používame termín *predikátový vid*.²

² Protiklad dokonavosť – nedokonavosť v slovenčine pokladáme za lexikálno-gramatickú kategóriu rovnako ako napr. A. Jarošová (2013). Preto nepoužívame termíny *gramatický* a *lexikálny vid*, ale *lexikálno-gramatický* a *predikátový vid*. Termín *predikátový vid* sme zvolili preto, že zahŕňa nielen sloveso samotné, ale sloveso ako súčasť predikátovo-argumentovej štruktúry.

V rámci predikátového vidu sa predikáty delia do štyroch tried na stavy, činnosti, postupne vykonané deje a okamžité výskyty dejov (slovenské termíny preberáme od A. Jarošovej, 2013, s. 29 – 30). Po prvé, stavy, napr. *know/vedieť*, *believe/veriť*, či *love/milovať*, môžu označovať kratšie či dlhšie časové obdobia, pričom daný stav trvá v každom úseku tohto obdobia, napr. *miloval som ju tri roky*. Po druhé, činnosti, napr. *run/bežať* a *push a cart/tlačiť* vozík, majú určité nevymedzené trvanie, pričom v každom jeho úseku sa daná činnosť uskutočňuje. Pravdivosť uskutočnenia danej činnosti platí aj po jej prerušení, napr. *prestal som bežať*, *prestal som tlačiť* vozík. Po tretie, postupne vykonané deje, napr. *draw a circle/nakresliť* kruh či *run a mile/zabehnúť* míľu, označujú činnosti, ktoré trvajú istý vymedzený čas. Daný dej sa neuskutočňuje v každom úseku tohto času, napr. *Zabehol som míľu za štyri minúty*. neznamená, že som zabehol míľu v každom úseku daných štyroch minút. Avšak platí, že som v každom úseku daných štyroch minút bežal míľu či jednoducho bežal. Ak je dej prerušený, nemožno povedať, že sa dej uskutočnil, napr. **Prestal som zabehnúť míľu*. Tieto slovesá totiž označujú deje, ktoré musia byť ukončené; majú koncový bod, ktorý musí byť nevyhnutne dosiahnutý na to, aby boli dané deje tým, čím sú. Napokon okamžité výskyty dejov, napr. *win the race/vyhrať* preteky, *spot/zbadať* vyjadrujú dej, ktorý trvá len okamih. Hoci môžeme povedať *Chvíľu mi trvalo, kým som ho zbadal.*, neplatí, že v každom úseku danej chvíle som ho zbadal. Toto delenie pochádza od filozofa Zena Vendlera (1957) a lingvisti (napr. Olsen, 1994; Smith, 1997) ho vysvetľujú troma vidovými opozíciami: statívnosť – dynamickosť,³ atelickosť – telickosť, duratívnosť – bodovosť. Stavy sú teda statívne, atelické a duratívne, činnosti sú dynamické, atelické a duratívne, postupne vykonané deje sú dynamické, telické a duratívne, a napokon okamžité výskyty dejov sú dynamické, telické a bodové.

Niektorí autori (napr. Depraetere, 1995; de Swart, 1998) stotožňujú predikátový vid so spôsobom slovesného deja (*aktionsart*). Podľa nášho názoru však ide o odlišný vidový komponent: duálna koncepcia gramatického (dokonavosť/nedokonavosť) a lexikálneho (statívnosť/dynamickosť, atelickosť/telickosť, duratívnosť/bodovosť) vidu C. S. Smithovej (1997) nezahŕňa vidové významy, ako sú inchoatívnosť, kontinuatívnosť, rezultatívnosť a pod. Trojkomponentovú koncepciu vidu nachádzame u Eugena Paulinyho (1981), ktorý rozoznáva tri opozície: dokonavosť – nedokonavosť, určenosť – neurčenosť a opakovanosť – neopakovanosť. Opozícia určenosť – neurčenosť tvorí spôsob slovesného deja, ktorý podľa E. Paulinyho (ibid, s. 160) je „nesprávne vyčleňovať... ako osobitný lexikálny jav“. V tejto opozícii hrajú kľúčovú úlohu prefixy, ktoré bližšie určujú dej základového slovesa, napr. *písať* (neurčené) – *napísať*, *podpísať*, *odpísať*, *prepísať*, *dopísať* (určené). Určenosť deja zahŕňa miestne a smerové významy (*vletieť*, *prilepiť*, *našiť*, *rozbaliť*, *nadskočiť*, *prekročiť*), časové (*dovariť*, *zakričať*, *rozohrať sa*) a spôsobové významy (*prepíliť*, *pospať si*, *usypať*, *nahnúť*). Opozíciu opako-

³ Treba poznamenať, že *statívnosť* je v anglosaskej literatúre chápaná odlišne ako *statickosť* u M. Sokolovej (1995). Za statívne slovesá sa pokladajú aj slovesá vyjadrujúce percepciu, mentálny postoj, emócie a pod., napr. *vidieť*, *veriť*, *milovať*.

vanosť – neopakovanosť E. Pauliny chápe jednak ako inherentnú súčasť nedokonavého vidu (napr. sloveso *skákať* má pribehovú i repetatívnu interpretáciu) a jednak ako formálne vyjadrenú súčasť frekventatív, napr. *čakať*, *prosievať*.

Naše chápanie kategórie vidu zahŕňa prvky Paulinyho i Smithovej koncepcie. Podobne ako E. Pauliny pokladáme kategóriu vidu za triadickú. Prvý vidový komponent tvorí len jeden protiklad (dokonavosť – nedokonavosť). Druhý vidový komponent, predikátový vid, vnímame rovnako ako C. S. Smithová ako sústavu troch protikladov (statívnosť – dynamickosť, atelickosť – telickosť, duratívnosť – bodovosť). Za tretí vidový komponent pokladáme spôsob slovesného deja (*aktionsart*). Prikláňame sa k názoru E. Paulinyho, že tento vidový komponent obsahuje jednu opozíciu určenosť – neurčenosť. Slovesá určené môžu podľa nás zahŕňať významy ako inchoatívnosť, kontinuatívnosť, rezultatívnosť, distributívnosť atď., ale aj opakovanosť, viacrázovosť či habituálnosť. Na rozdiel od E. Paulinyho teda pre opakovanosť nevymedzujeme osobitný vidový komponent (násobenosť zaraďuje k určenosti deja aj F. Uher, 1987, s. 133). Tieto tri vidové komponenty sa v slovenčine vyjadrujú tými istými prostriedkami, t. j. slovesom a jeho afixmi. Každé sloveso teda možno charakterizovať ako 1. dokonavé alebo nedokonavé (príp. biaspektuálne), 2. statívne alebo dynamické, atelické alebo telické a duratívne alebo bodové, 3. neurčené alebo určené. Napríklad sloveso *písať* je nedokonavé, duratívne, atelické a neurčené. Predpona *za-* v *zapísať* ho však mení na dokonavé, telické, bodové a určené (rezultatívne), predpona *po-* v *popísať listy* (vo význame „napísať veľa listov“) na dokonavé, telické a určené (distributívne) a pod. V ďalšej časti štúdie sa venujeme jednej vidovej opozícii predikátového vidu (telickosti) v slovenčine.

3. PROTIKLAD TELICKOSŤ – ATELICKOSŤ DANÁ ŠKÁLOVOSŤOU

Protiklad *telickosť* – *atelickosť*, ktorým sa v tejto časti hlbšie zaoberáme, je súčasťou predikátového vidu. V tradičnom ponímaní (napr. Comrie, 1976, s. 45; Dušková a kol., 1988, s. 211) telickosť (z gréc. *telos* – cieľ) signalizuje prítomnosť určitého cieľa (smerovanie k cieľu) či zavŕšenia deja, napr. *prísť*, *zomrieť*, *zotaviť sa*. To, či je skutočne tento cieľ dosiahnutý alebo dej zavŕšený, je v slovenčine vyjadrené dokonavosťou, porov. *Anna sa zotavovala*. – *Anna sa zotavila*.

Toto tradičné chápanie je však podľa A. van Houtovej priúzkke: Prikláňame sa k jej názoru, že telické sú všetky slovesá a predikáty, ktoré vyjadrujú „moment temporálneho prechodu vrátane rezultatívnych, ale aj inchoatívnych a kauzatívnych dejov“ (van Hout, 1998, s. 92, preklad). Týmto temporálnym prechodom sa pritom myslí prechod zo stavu na činnosť (*rozbehnúť sa*) alebo naopak (*dobehnúť*), alebo prechod medzi dvoma stavmi (*rozbiť*) či činnosťami (*prebehnúť okolo domu*).⁴ Pre-

⁴ Z tohto hľadiska sa telické slovesá zhodujú s Danešovými (1985, 1987) mutačnými slovesami. F. Daneš však medzi mutačné slovesá zahŕňa len slovesá, ktoré majú štruktúru v *Tz*, t. j. východiskový

dikáty označujúce homogénne deje bez temporálneho prechodu sú atelické, napr. *spať*, *spievať*, *bežať*. Temporálny prechod telických predikátov u momentových sloviess reprezentuje celý dej, napr. *skočiť*, *dať*, a u duratívnych sloviess predstavuje začiatok deja či stavu (inchoatíva a evolutíva, napr. *vzbĺknúť*, *rozplakať*, *rozboľieť*) alebo zavŕšenie deja či dosiahnutie vnútorného limitu (rezultatíva a limitatíva, napr. *uspať*, *nakopiť*, *sčervenieť*). Pri zisťovaní, či je predikát telický, teda či obsahuje temporálny prechod, je preto nutné dej prezentovať v jeho celistvosti, t. j. v perfektíve. Imperfektívum totiž prezentuje temporálny prechod v jeho priebehu (napr. *práve uspať*, *dobiehať*) alebo ako sled opakovaných dejov (napr. *pravidelne dávať*, *skákať*). V oboch prípadoch je dej prezentovaný ako homogénny, a preto atelický. Telickosť je teda podradená dokonavosti: telickosť sa prejaví aj navonok len v dokonavom vide, v nedokonavom vide sa navonok javí ako atelickosť napriek vnútornej telickosti (pozri ďalej). Imperfektívum teda prezentuje atelické i telické slovesá ako navonok atelické. Perfektívum naopak rozlišuje medzi atelickými (napr. *pospať si*, *zahrať sa*) a telickými slovesami (*zaspať*, *vyhrať*).

Zároveň treba objasniť vzťah medzi telickosťou, dokonavosťou a rezultatívnosťou. František Uher (1987, s. 44 – 45) upozorňuje, že dokonavosť a rezultatívnosť nie sú totožné z dvoch dôvodov. Po prvé, rezultatíva si zachovávajú rys rezultatívnosti aj v imperfektíve, napr. *sčernievať*. Po druhé, momentové dokonavé slovesá nevyjadrujú výsledok deja, napr. *seknúť*. Medzi rezultatívnosťou a telickosťou platí vzťah inklúzie: Resultatíva sú vždy telické, ale telické predikáty zahŕňajú okrem rezultatív aj limitatíva, inchoatíva, evolutíva a momentové slovesá. Domnievame sa, že Nicol Janočková (2004, s. 74) má na mysli práve telickosť, keď tvrdí, že „[p] aradoxne aj inchoatíva a evolutíva obsahujú sémantický príznak rezultatívnosti“, pričom rezultatívnosť, resp. limitatívnosť nachádza „takmer pri každom predponovom perfekto“.

Tiež je na mieste upozorniť, že telickosť je jazykový jav, nie jav mimojazykovej reality: To isté dianie môže byť vyjadrené telickým alebo atelickým slovesom, napr. *spievať* (atelické) – *zaspievať pieseň*, *naspievať piesne na záznam*, *dospievať áriu* (telické). Telické a atelické duratívne predikáty sa líšia aj spájateľnosťou s časovými adverbiálami. Telické duratívne predikáty sú kompatibilné s adverbiálami vyjadrujúcim časový rozsah (*za hodinu*), ale nie časové trvanie (*hodinu*); naopak atelické predikáty sa môžu spájať s adverbiálami časového trvania (*hodinu*), ale nie časového rozsahu (*za hodinu*), napr. *ísť* (*za) *hodinu autom po diaľnici* (atelické) – *prísť za hodinu domov* (telické). Tento test spájateľnosti sa nedá uplatniť u bodových sloviess, pretože nimi vyjadrený dej má minimálne trvanie.⁵ Bodové slovesá vyjadrujúce

stav vecí – prechod – záverečný stav vecí (Daneš, 1985, s. 14), kým v našej koncepcii za telické považujeme aj slovesá, ktoré vo svojej štruktúre majú len T – prechod.

⁵ Musíme konštatovať, že bodovosť a nedokonavosť vnášajú do testovania telickosti v slovenčine značné komplikácie. Podobným komplikáciám sa však nevyhne ani testovanie predikátového vidu v angličtine (pozri Walková, 2012).

okamžité výskyty dejov sú však vždy telické (pozri charakteristiku okamžitých výskytov dejov v 2. časti). Stavívne slovesá vyjadrujúce stavy a vzťahy, napr. *milovať*, *veriť*, *patriť*, sú zas ako stavy vždy atelické.

Predikátový vid v angličtine, holandčine či fínčine je kompozičný, determinovaný nielen slovesom, ale aj predmetom, adverbiálne, ba zriedka i podmetom (pozri napr. Filip, 1999; van Hout, 2008). Mimokontextové sloveso je telické alebo atelické, čo predstavuje východiskovú hodnotu, ktorá sa môže vplyvom predikátovo-argumentovej štruktúry meniť, napr. angl. *run/bežať* (atelické) – *run a mile/zabehnúť míľu* (telické) – *run to the store/ zabehnúť do obchodu* (telické). Telickosť je pritom kompozičná jednosmerne: predikátovo-argumentová štruktúra môže zmeniť atelické sloveso na telický predikát, avšak nie naopak, teda predikátovo-argumentová štruktúra nemôže zmeniť telické sloveso na atelický predikát. Na základe tohto pozorovania prichádza Mari B. Olsenová (1994) k záveru, že protiklad *telickosť* – *atelickosť* je privatívnu opozíciou: telickosť je príznakový a atelickosť neutrálny člen opozície. Preto slovesá, ktoré obsahujú aspoň jednu morfému (ako súčasť slovesného základu alebo ako afix), ktorá je +telická, sú telické, napr. *skočiť* (+telické sloveso), *vy-* (+telický prefix): *vyskočiť* (+telické sloveso) – a to aj vtedy, ak obsahujú ďalšie ±telické morfémy, napr. *skočiť* (+telické sloveso), *po-* (±telický prefix): *poskočiť* (+telické sloveso). Telická hodnota +telických morfém teda nemôže byť anulovaná ±telickými morfémami. Naopak atelické slovesá obsahujú len morfémy, ktoré sú ±telické, napr. *spať* (±telické sloveso), *po-* (±telický prefix): *pospať si* (±telické sloveso), a v spojení s +telickou morfému dochádza k zmene slovesa na telické, napr. *spať* (±telické sloveso), *vy-* (+telický prefix): *vyspať sa* (+telické sloveso).

Sú však dva prípady, keď telickosť môže byť navonok anulovaná. Prvým prípadom je opakovanie telického deja, keď každý jednotlivý dej má temporálny prechod, avšak rad takýchto dejov ako celok temporálny prechod nemá. Predikáty vyjadrujúce opakovany dej sú preto vždy duratívne a atelické, napr. angl. *John built a house in a year./Ján postavil dom za rok.* (telický) – *John built houses for years./Ján roky staval domy.* (atelický). V slovenčine sa opakovanosť deja vyjadruje imperfektívom, porov. *postaviť dom* (telické, dokonavé) – *stavať domy* (atelické, nedokonavé). Zároveň je imperfektívum druhým prípadom, v ktorom sa telickosť navonok anuluje. Nedokonavý vid totiž prezentuje dej buď ako opakovaný, a preto atelický (napr. *skákať na trampolíne*), alebo ako kurzívny (napr. *uvidíte nahého chlapa, ako skáče zo skaly do azúrového mora*⁶), teda nezahŕňajúci dej v jeho celistvosti. Následkom toho sa protiklad *telickosť* – *atelickosť* uplatňuje len v dokonavom vide (Smith, 1997; de Swart, 1998). Predikáty v nedokonavom vide sa javia vždy ako atelické, aj keď obsahujú +telické morfémy, napr. *prísť za hodinu* (telické, dokonavé) – *hodinu prichádzať* (atelické, nedokonavé).

⁶ Slovenský národný korpus – prim-6.0-public-all. Bratislava: Jazykovedný ústav E. Štúra SAV 2013. Dostupný na: <http://korpus.juls.savba.sk>

Podľa jednej súčasnej teórie je telickosť podmienená škálou (napr. Tenny, 1994; Jackendoff, 1996; Hay – Kennedy – Levin, 1999; Beavers, 2008; Filip, 2008; Rappaport Hovav, 2008; Rappaport Hovav – Levin, 2010). Škála predstavuje stúpajúci alebo klesajúci rad stupňov nejakého dynamického príznaku. Napríklad dej vyjadrený slovesom *hriať* definuje teplotná škála, sloveso *starnúť* škála veku atď. Škálovosť je sémantický koncept vyjadrený lexikálne, nezávislý od gramatickej opozície dokonavosť – nedokonavosť.

Malka Rappaportová Hovavová (2008) delí dynamické predikáty na neškálové (činnosti) a škálové (postupne vykonané deje a okamžité výskyty dejov⁷). Pri škálových predikátoch rozoznáva tri druhy škál: škálu trasy, škálu vlastnosti a škálu rozsahu, resp. objemu. Škála trasy vyjadruje zmenu umiestnenia na trase pohybu. Takáto škála je teda vyjadrená pohybovými slovesami, napr. *prísť*, *vybehnúť*, *odletieť*. Škála vlastností vyjadruje mieru nejakej vlastnosti účastníka deja, napr. *blednúť*, *chudnúť*, *hriať*. Napokon škála rozsahu/objemu vyjadruje rozsah alebo objem účastníka deja, ktorý je dejom zasiahnutý, napr. *zjesť jablko*, *prečítať knihu*. Ak škála absentuje, sloveso je neškálové: Napríklad slovesá *ísť*, *bežať*, *letieť* vyjadrujú pohyb, ale nie trasu. Hoci možno namietat, že pohyb sa predsa uskutočňuje po nejakej trase, pokiaľ nie je táto trasa vyjadrená lexikálne, je sloveso neškálové (a so škálou spojené len potenciálne). Rovnako slovesá *jesť* a *čítať* vyjadrujú dej, ktorý je len potenciálne spojený so škálou, ale samy škálu nevyjadrujú.

Podľa M. Rappaportovej Hovavovej (2008) musí byť účastník deja, ktorého vlastnosť, objem/rozsah či umiestnenie definuje škála, v predikáte realizovaný ako vetný člen. Tento účastník môže byť pritom realizovaný ako podmet alebo priamy predmet (van Hout, 2000), napr. *polievka sa hriala – mama hriala polievku*. Na základe toho usudzujeme, že škály môžu meniť intenčnú hodnotu⁸ sloviess – pri zmene neškálového slovesa na škálové môže dôjsť k tranzitivizácii netranzitivných sloviess. Kým fakultatívny priamy predmet neškálových sloviess bližšie určuje dej, napr. *jesť (jablko)*, *čítať (knihu)* (porov. *čítať si z knihy*), obligatórny objekt škálových sloviess je škálou definovaný a meraný, napr. *zjesť *(jablko)*, *prečítať *(knihu)*. Telickosť predstavuje hranicu na škále, danú napr. rozsahom predmetu (*prečítať knihu*, *zjesť jablko*), určitou mierou deja (*zblednúť*, *zmrznúť*), cieľom v priestore (*vbehnúť do domu*, *priplávať k brehu*) atď. Škály teda tvoria konektor medzi valenciou (syntaktickou charakteristikou) a telickosťou (sémantickou charakteristikou) slovesa.

⁷ Tu treba poznamenať, že M. Rappaportová Hovavová (2008) rozoznáva škály dvojstupňové a viacstupňové. Duratívne deje prebiehajú na viacstupňových škálach. Dvojstupňové škály predstavujú okamžitý prechod z jedného stavu na iný, a teda sú reprezentované bodovými slovesami.

⁸ Pri diskusii vychádzame z intenčných typov J. Kačalu (1989) – bezsubstanciálny, subjektový, objektový a subjektovo-objektový. Intenčnú hodnotu chápeme ako syntaktickú valenciu.

4. PREDPONY SÚ ŠKÁLOVÉ A NEŠKÁLOVÉ

V prvej časti sme predstavili dva typy slovenských prefixov, ktoré sa o. i. líšia telickosťou a vplyvom na valenciu. V predchádzajúcej časti sme uviedli teóriu o škálach, ktorá vzťah medzi telickosťou a valenciou objasňuje. Na základe uvedeného vyslovujeme hypotézu, že slovenské prefixy sa delia na škálové a neškálové. Neškálové predpony (inde nazývané externé alebo supralexikálne) neoznačujú dej definovaný škálou. Keďže pri neškálových predponách absentuje škála, ktorá jednak môže meniť intenčnú hodnotu slovesa a jednak je nutnou podmienkou telickosti, neškálové predpony nemenia intenčnú hodnotu základových slovies a sú \pm telické. Naopak škálové prefixy (interné či lexikálne) vyjadrujú temporálny prechod ako hranicu na škále, a ako také sú +telické. Keďže účastník deja definovaný škálou musí byť realizovaný ako vetný člen, môžu škálové predpony meniť intenčnú hodnotu základového slovesa.

Škálovosť – neškálovosť rovnako ako telickosť – atelickosť pokladáme za privatívnu opozíciu. Preto neškálové predpony sa môžu kombinovať aj so škálovým základovým slovesom a výsledné prefigované sloveso je škálové a telické. V slovenčine je škálovosť nevyhnutnou a postačujúcou podmienkou telickosti,⁹ a preto sa môže škálovosť javiť ako totožná s telickosťou, a teda redundantná. To však neplatí napríklad pre angličtinu, kde je škálovosť nevyhnutnou, no nie postačujúcou podmienkou pre telickosť a existujú slovesá, ktoré sú škálové a zároveň atelické aj v perfektíve, napr. *warm/hriať*, *lengthen/predĺžiť*. Zároveň, a to platí aj pre slovenčinu, škálovosť osvetľuje vzťah medzi valenciou a telickosťou. Z tohto dôvodu považujeme škálovosť za prínosný koncept v domácej jazykovede. Napríklad F. Uher (1987, s. 89 – 93) a M. Turočeková (2012) si zmenu intenčnej hodnoty podmienenú prefixáciou všimajú, chýba však hlbšia explanácia tohto javu (pozri Walková, 2013).

Za neškálové predpony v slovenčine považujeme predpony *po-* a *za-* s delimitatívnym významom (porov. Peciar, 1963). Neškálové predpony vyjadrujú len ohraňenie v čase, nie však zavŕšenie deja či dosiahnutie vnútorného limitu, napr. *chvíľu sa pohrať*, *zahrat' si na harmonike*. Tieto predpony však môžu mať aj škálový význam, preto rozlišujeme neškálové predpony *po*₋₁ a *za*₋₁ a škálové *po*₋₂ a *za*₋₂, ktoré sa líšia sémantikou, telickosťou i vplyvom na intenčnú hodnotu. Tieto závery potvrdzuje i Štefan Peciar (ibid, s. 72): „Pri niektorých slovesách, ktoré sa používajú ako neprechodné i ako prechodné, má predpona *po-* obmedzovací význam len pri neprechodnom použití, kým pri väzbe s akuzatívom má iné významy: distributívny alebo iný lexikálny, zriedka i čisto vidový“. Ostatné slovenské predpony, napr. *na-*, *pre-*, *vy-*, *z-*, sú škálové. Škálové predpony označujú temporálny prechod, ktorý predstavuje hranicu na škále. Touto hranicou môže byť napríklad cieľ či hranica v priestore

⁹ N. Miličevićová (2004) prichádza k rovnakému záveru v prípade srbčiny.

(*do-/pri-plávať k brehu*), veľká až maximálna miera (*dočmárat' papier, nachodiť sa*), úplnosť, vnútorný limit, výsledok či dokončenie deja (*dokúpiť, dorásť, dožiť sa vysokého veku, dočítať*), resp. túto hranicu určujú vlastnosti (napr. priestorová alebo časová obmedzenosť) denotátu obligatórneho priameho predmetu (*preplakať celú noc, pretancovať izbu*).

Pozrime sa teraz na vplyv prefixov na **telickosť**. Základové slovesá môžu byť z hľadiska dokonavosti a telickosti: 1. telické a dokonavé, 2. atelické s ±telickými morfémi a nedokonavé. Do prvej skupiny patria jednorazové a momentové slovesá ako *skočiť, bodnúť, kúpiť, darovať*, ktoré sú +telické, a preto predpony ich telickosť nemôžu meniť. Väčšina základových slovies patrí do druhej kategórie – atelické a nedokonavé, napr. *čítať, spať*. Ich atelickosť nie je dôsledkom len imperfektíva, ale toho, že neobsahujú +telickú morfému, ako vidno v spojení s perfektivizujúcou ±telickou predponou, napr. *chvíľu pobehať po dvore* (dokonavé, atelické). Pri spojení atelického základového slovesa s neškálovou (±telickou) predponou je odvodené sloveso atelické, pri spojení so škálovou (+telickou) predponou je odvodené verbum (bez sekundárnej imperfektivizácie sufixom) telické. Napríklad sloveso *spať* je atelické: *Ján (*za) hodinu spal*. Neškálová predpona *po-* nemá vplyv na telickosť slovesa: *Ján si (*za) hodinu pospal*. Naopak škálová predpona *vy-* či *za-* mení sloveso na telické: *Ján sa za hodinu vyspal. Ján za pár minút zaspal*.

Teoreticky je možná existencia ďalších dvoch skupín základových slovies – (i) atelické a dokonavé slovesá, (ii) slovesá s +telickými morfémi, ktoré sú nedokonavé, a teda atelické. Nie sú nám však známe základové slovenské slovesá, ktoré by patrili do týchto skupín a zároveň boli základovými. Dokonavé atelické slovesá sú spravidla prefixované, napr. *pospať si, zaspievať si*, a nedokonavé atelické s +telickými morfémi sú odvodené od základových dokonavých telických slovies sufixáciou alebo transflexiou, napr. *dávať* (odv. od *dať*), *hádzat'* (odv. od *hodit'*).

Otázka **zmeny intenčnej hodnoty** základového slovesa je komplikovanejšia. V štúdiu sa odkláňame od tradičného ponímania (napr. Kačala, 1989; Franková, 2008; Turočková, 2012) zmeny intenčnej hodnoty v tom, že formant *sa*, ktorý je súčasťou prefixálno-reflexívnej derivácie, pokladáme za formu priameho predmetu. Neškálové predpony neovplyvňujú realizáciu účastníkov deja ako vetných členov, napr. *Rozprávali sme sa. – Porozprávali sme sa.; Chvíľu sedel. – Chvíľu posedel a odišiel*. Slovesá s neškálovými príponami sa pritom často spájajú s formantom *si*, napr. *Dievčina plakala. – Dievčina si poplakala.; Včera sme lyžovali. – Včera sme si zalyžovali*. Tento jav však nepokladáme za zmenu intenčnej hodnoty z dvoch dôvodov. Po prvé, *si* sa v niektorých prípadoch kombinuje so slovesami s neškálovými predponami, ako aj s ich základovými slovesami, napr. *Ján si spal*. (porov. *len si spíš a spíš*) – *Ján si pospal*. V tomto prípade *si* predstavuje voľný datív a ako taký ho nepovažujeme za manifestáciu zmeny intenčnej hodnoty podobne ako M. Turočková (2012, s. 251). Jeho obligatórnu alebo fakultatívnu prítomnosť považujeme za pragmaticky podmienenú: *si* sa vyskytuje so slovesami vyjadrujúcimi autobenefak-

tívny význam (porov. Peciar, 1963, s. 69, pozn. 16). Po druhé, formant *si* spájaný s neškálovými predponami neobsadzuje pozíciu priameho predmetu v akuzatívne, porov. *tancoval (odzemok) – zatancoval si (odzemok)*.

Naopak škálové prípony môžu meniť intenzívnu hodnotu základového slovesa. K takejto zmene nedochádza vtedy, keď je účastník deja definovaný škálou obligatórne realizovaný už v základovom slovese, či už subjektovo-objektovom, napr. *Gazda na poli pestoval zemiaky. – Gazda na poli vypestoval zemiaky.*, alebo subjektovom, napr. *Rieka mrzla. – Rieka zmrzla/zamrzla.*

Zmena intenzívnej hodnoty podmienená škálovými predponami sa teda týka troch hlavných prípadov. Po prvé, keď základové sloveso alternuje medzi subjektovým a subjektovo-objektovým typom. Priamy predmet je teda pre základové sloveso fakultatívny. V spojení so škálovou predponou sa však stáva obligatónnym, pretože prefigované sloveso je škálové a účastník deja, ktorého daná škála definuje, musí byť obligatórne realizovaný (Rappaport Hovav, 2008). V tomto prípade hovoríme spravidla o škálach rozsahu či objemu, ktoré definujú účastníka deja vyjadreného ako priamy predmet. Výsledné prefigované sloveso je len subjektovo-objektové, napr. *Študent čítal (knihu). – Študent prečítal *(knihu).*, *Dieťa jedlo (obed). – Dieťa zjedlo *(obed).*¹⁰

V druhom prípade ide o zmenu intenzívneho typu slovesa zo subjektového na subjektovo-objektové. Napríklad subjektové slovesá *tancovať* a *šliapať*, ktoré nepripúšťajú priamy predmet, ktorý sa v spojení so škálovým prefixom stáva obligatónnym: *Mládež tancovala *(noc). – Mládež pretancovala *(noc).*¹¹ *Ludia šliapali *(cestičku). – Ludia vyšliapali *(cestičku).* Do dejovej štruktúry teda pribúda ďalší účastník deja, ktorý je dejom zasiahnutý (*vydrať nohavice*) alebo utvorený (*vydrať dieru na nohaviciach*).

Tretím prípadom je, keď vplyvom prefixácie dochádza k reflexivizácii slovesa: *Otec (*sa) jedol. – Otec sa najedol., Otec sa prejedol.* V súlade s predkladanou koncepciou pokladáme tento jav za zmenu intenzívnej hodnoty, za osobitný druh prechodu slovesa od subjektového k subjektovo-objektovému typu, pričom objekt je vyjadrený formantom *sa* a ním vyjadrený účastník deja totožný s účastníkom deja vyjadreným podmetom. Na rozdiel od *si*, ktoré sa spája s neškálovými prefixmi, *sa* jednak nepripúšťa spojenie so základovým slovesom, jednak obsadzuje pozíciu priameho predmetu v akuzatívne, napr. *tancoval (odzemok) – vytancoval sa (*odzemok), jedol halušky – najedol sa (*halušky).*¹² Na základe týchto skutočností pokladáme reflexívne *sa* podmienené prefixáciou za priamy predmet a ako taký ho považujeme – v rozpore s M. Turočkovou (2012, s. 60) – za manifestáciu zmeny intenzívnej hodno-

¹⁰ Prípady ako *Už si zjedol, Tonko?* pokladáme za eliptické.

¹¹ Je nutné rozlišovať medzi adverbiálne (*Mládež tancovala celú noc.*) a priamym predmetom (*Mládež pretancovala celú noc.*).

¹² Neobsadzuje však genitívnu pozíciu, napr. *najedol sa halušiek*, čo naznačuje, že formant *sa* má oslabené postavenie priameho predmetu. Tomuto problému sa bude potrebné venovať osobitne v samostatnej práci.

ty. V tomto chápaní môže vplyvom prefixácie dôjsť aj k zmene z bezsubstantiálneho slovesa na objektové, napr. *Pršalo. – Rozpršalo sa.*

Zastavme sa v tomto bode pri tom, prečo v niektorých prípadoch k reflexivizácii dochádza a inokedy nie, napr. *Otec sa najedol. – Rieka (*sa) zamrzla.* V tomto ohľade máme len predbežné závery. Domnievame sa, že k reflexivizácii dochádza (i) vtedy, keď prefigované sloveso možno chápať aj ako tranzitívne (*rozbehnúť sa – rozbehnúť výrobu, vytancovať sa – vytancovať dievčence*), a (ii) u slovies analogických k (i), napr. *najesť sa – najesť *deti* analog. k *nasýtiť sa – nasýtiť deti, nakrmiť sa – nakrmiť deti*. Tým reflexivizácia zdôrazňuje, že škála definuje účastníka deja realizovaného ako podmet, porov. *Jano zjedol chlieb.* (škála meria rozsah účastníka deja, ktorý je realizovaný ako obligatórny predmet) – *Jano sa najedol chleba.* (škála definuje účastníka deja, ktorý je realizovaný ako podmet). Naopak, k reflexivizácii nedochádza, keď sloveso nemožno použiť tranzitívne, resp. nejestvuje analogické sloveso, ktoré má tranzitívnu aj netranzitívnu formu, napr. *žiak zbledol, obyvateľstvo zostarło, pes doplával, rieka zmrzla* (porov. *zmraziť ryby* – len tranzitívne). Prefigované sloveso je napriek tomu reflexívne, ak zvrätne zámeno vyžaduje už základové sloveso, napr. *Hory sa zelenali. – Hory sa zazelenali.*

Objasníme ešte polysémiu prípon *po-* a *za-*. Napríklad sloveso *spievať* môže byť subjektové alebo subjektovo-objektové, napr. *Janka (si) spievala (uspávanku).* V spojení s predponou v neškálovom význame (*po₋₁, za₋₁*) je sloveso subjektové: *Janka (si) zaspievala.* Dej pritom nie je definovaný škálou. Tá istá predpona však môže slúžiť ako škálová (*po₋₂, za₋₂*) a definovať dej ako meraný škálou rozsahu spievanej entity, ktorá je realizovaná ako vetný člen: *Janka (si) zaspievala pesničku.* Predponové sloveso je v takom prípade subjektovo-objektové. Ako vidíme, to isté základové sloveso sa zväčša môže spájať s oboma významovými variantmi tej istej formy predpony, napr. *chodil po tráve/*Prahu* (neškálové, subjektové) – *pochodil po tráve* (v spojení s neškálovou predponou *po₋₁*, neškálové, subjektové) – *pochodil Prahu* (v spojení s neškálovou predponou *po₋₂* škálové, subjektovo-objektové).

5. OKAZIONÁLNE POUŽITIE VERBÁLNYCH PREFIXOV

Naše tvrdenia podporujú nielen už uvedené uzuálne príklady, ale aj príklady okazionálnych predponových slovies z tlače a internetu. Zriedkavo pozorujeme prípady, kde príslušné bezpredponové sloveso nejestvuje, napr. *vyvredit'*. *Vý-* ako škálová predpona uvádza škálu, ktorá vyžaduje realizáciu účastníka deja, ktorého sama definuje, v týchto prípadoch ako obligatórny priamy predmet:

*No a ak niekto spolieha na google translator a podobne prekladace, tak to ma ide doslova vyvredit'. (staci si tam zadat primitivny cesko-slovensky preklad a uvidite)*¹³

¹³ Diskutujúci Palo75, 17. 7. 2012, <http://blog.sme.sk/diskusie/2024689/1/Preco-svet-potrebuje-prekladatelov.html>, [18. 7. 2012]

Zaujímavejšie sú príklady, keď okazionalne prefigované sloveso odvodené od uzuálneho slovesa škálovou predponou ilustruje zmeny intencnej hodnoty:

*pozerat' televízor/na peniaze – pozerat' (*veľa peňazi) – prepozerat' veľa peňazi;
besedovat' s kozmonautom – besedovat' (*kozmonauta) – ubesedovat' kozmonauta;
pytliacit' na zuba – pytliacit' (*zuba) – upytliacit' zuba.*

„*To ma podrž,*“ vykrikla Pippi a zažmurila oči. „*Za to, že sa budem pozerat', mám platiť! Veď ja sa pozerám od rána do večera! Ktovie, koľko peňazí som už prepozerala!*“¹⁴

*Vraj bol príliš cenný, aby ďalej lietal a riskoval podobnú nehodu, aká postihla Gagarina. Od stíhačiek ho preto prevelili do kancelárie, ktorú nenávidel. A režim sa rozhodol, že svojho kozmonauta ubeseduje.*¹⁵

„*Či je to úspech? Myslím si, že áno. Keď si zoberieme, že posledného zuba upytliacili na území Slovenska pred 260 rokmi, tak každý, ktorý pribudne, znamená úspech,*“ konštatuje.¹⁶

Uvedené okazionalizmy podporujú naše tvrdenie, že škálové predpony môžu ovplyvňovať valenciu základových slovík.

6. IMPLIKÁCIE

Podobné koncepcie, ktoré spájajú škálovosť so slovanskými prefixmi, predkladajú Kateřina Součková (2004) pre český prefix *po-* a Olga Kaganová (2012) pre ruské prefixy *pod-* a *do-*. Podľa nich sú však všetky prefixy škálové. Vychádzajúc z toho, že externé/supralexicálne (tu neškálové) predpony majú význam malej miery či krátkeho času, uvedené jazykovedkyne chápu dané predpony ako definujúce dej na škále časového trvania. Toto ponímanie odmietame z dôvodu, že odvíjanie sa v čase je inherentné pre všetky deje a z tohto hľadiska sú potom všetky slovesá a všetky predpony škálové. Chápanie všetkých základových i prefigovaných slovík ako škálových však nedokáže vysvetliť rozdiely medzi internými a externými príponami. Ak rozoznávame neškálové predpony ako osobitnú triedu, vynárajú sa telicnosť a zmeny intencnej hodnoty ako sprievodný príznak škál.

S K. Součkovou a O. Kaganovou však možno súhlasiť v tom, že koncepcia troch druhov škál (škála trasy, škála vlastnosti a škála rozsahu, resp. objemu, pozri

¹⁴ Lindgrenová, Astrid: *Pipi Dlhá Pančucha*. Preklad Jarmila Cihová. Bratislava: Petit Press 2008, s. 82.

¹⁵ Krekovič, Miloš: *Kozmonauta Remeka chcel režim ubesedovat'*. Denník SME, 28. 2. 2013. Dostupné na: <http://www.sme.sk/c/6716175/kozmonauta-remeka-chcel-rezim-ubesedovat.html#ixzz2MST35pK5>

¹⁶ Zdena Marková v rozhovore Daniela Vraždu: *Zaklínačka zubrov odchádza*. Denník SME, 30. 3. 2012. Dostupné na: <http://nitra.sme.sk/c/6321082/zaklinacka-zubrov-odchadza.html#ixzz1qn2NUICu>

2. časť), vypracovaná pre angličtinu, nepokrýva všetky druhy škál v slovanských jazykoch. Je napríklad ťažké zaradiť škály vyjadrené vo vetách *Žiak dočítal.*, *Nafajčili tam.*, *Otec sa vyspal.*, *Pes sa nažral.* V prvých dvoch prípadoch predpokladáme škálu, ktorá meria nejakú vlastnosť samotného deja, nie jeho účastníka. Do dejovej štruktúry teda nepribúda žiaden účastník deja a k tranzitivizácii nedochádza. V ostatných dvoch prípadoch uvažujeme o vnútornej škále subjektu. Táto otázka si však žiada ďalší výskum.

7. ZÁVER

Štúdia sa zaoberá vzťahom vidu, valencie a prefixácie v slovenčine. Predstavuje koncept predikátového vidu, predovšetkým opozíciu telickosť – atelickosť. Predikáty vyjadrujúce temporálny prechod sú telické vrátane momentových, inchoatívnych, evolutívnych, limitatívnych a rezultatívnych sloviess. Predikáty bez temporálneho prechodu sú atelické. Ako nevyhnutnú podmienku telickosti chápeme prítomnosť škály, ktorá definuje niektorého účastníka deja (príp. dej samotný), ktorý je obligatórne realizovaný ako podmet alebo priamy predmet.

Následne delíme slovenské prefixy na neškálové a škálové. Neškálové majú delimitatívny význam, sú \pm telické a neovplyvňujú valenciu základového slovesa. Škálové predpony sú +telické a môžu meniť valenciu základových sloviess (i) s fakultatívnym objektom na obligatórne subjektovo-objektové, (ii) subjektových na subjektovo-objektové, (iii) subjektových (príp. bezsubstanciálnych) na reflexívne, pričom formant *sa* pokladáme za osobitný druh priameho predmetu.

Literatúra

- BEAVERS, John: Scalar complexity and the structure of events. In: Event structures in linguistic form and interpretation. Eds. J. Dölling, T. Heyde-Zybatow a M. Schäfer. Berlin: Mouton de Gruyter 2008, s. 245 – 265.
- DANEŠ, František: Věta a text. Studie ze syntaxe spisovné češtiny. Praha: Academia 1985. 236 s.
- DANEŠ, František: Větné vzorce v češtině. Praha: Academia 1987. 276 s.
- DEPRAETERE, Ilse: On the necessity of distinguishing between (un)boundedness and (a)telicity. In: Linguistics and Philosophy, 1995, roč.18, č. 1, s. 1 – 19.
- DUŠKOVÁ, Libuše – STRNADOVÁ, Zdenka – KNITTOVÁ, Dagmar – PEPRNÍK, Jaroslav – TÁRNYIKOVÁ, Jarmila: Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny. Praha: Academia 1988. 673 s.
- DE SWART, Henriette: Aspect shift and coercion. In: Natural Language & Linguistic Theory, 1998, roč. 16, č. 2, s. 347 – 385.
- DI SCIULLO, Anne Marie – SLABAKOVA, Roumyana: Quantification and aspect. In: Perspectives on aspect. Eds. H. Verkuyl – H. de Swart – A. van Hout. Dordrecht: Springer 2005, s. 61 – 80.
- FILIP, Hana: Aspect, eventuality types and nominal reference. New York: Routledge, Taylor & Francis Group (Garland) 1999. 312 s.

FILIP, Hana: Events and maximalization. In: Theoretical and crosslinguistic approaches to the semantics of aspect. Ed. S. Rothstein. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 2008, s. 217 – 256.

FRANKOVÁ, Monika: Vplyv formantu *sa* na intenzívnu hodnotu sloviess. In: Varia XV. Zborník materiálov z XV. kolokvia mladých jazykovedcov. Eds. A. Gáliková – A. Chomová. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a FHV UMB 2008, s. 123 – 130.

HAY, Jennifer – KENNEDY, Christopher – LEVIN, Beth: Scalar structure underlies telicity in “degree achievements”. In: Proceedings of SALT [Semantics and Linguistic Theory] 9. Eds. T. Mathews – D. Strolovitch. Ithaca, NY: Cornell University 1999, s. 127 – 144.

HORECKÝ, Ján: Slovtvorná sústava slovenčiny. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1959. 217 s.

JACKENDOFF, Ray: The proper treatment of measuring out, telicity, and perhaps even quantification in English. In: Natural Language and Linguistic Theory, 1996, roč. 14, č. 2, s. 305 – 354.

JANOČKOVÁ, Nicol: O kosémii predponových sloviess. In: Slovenská reč, 2002, roč. 67, č. 6, s. 321 – 329.

JANOČKOVÁ, Nicol: Slovtvorné a sémantické súvislosti slovesného vidu v slovenčine. (K štatútu slovesného vidu v slovenčine). In: Slovenská reč, 2004, roč. 69, č. 2, s. 65 – 84.

JAROŠOVÁ, Alexandra: Vidová opozícia a vidová korelácia v slovenčine. In: Jazykovedný časopis, 2013, roč. 64, č. 1, s. 5 – 47.

KAČALA, Ján: Sloveso a sémantická štruktúra vety. Bratislava: VEDA 1989. 254 s.

KAGAN, Olga: Degree semantics for Russian verbal prefixes: The case of *pod-* and *do-*. In: Oslo Studies in Language, 2012, roč. 4, č. 1, s. 207 – 243.

MILÍČEVIČ, Nataša: The lexical and superlexical verbal prefix *iz-* and its role in the stacking of prefixes. In: Nordlyd, 2004, roč. 32, č. 2, s. 279 – 300.

Morfológia slovenského jazyka. Ed. J. Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo SAV 1966. 895 s.

OLSEN, Mari Broman: The semantics and pragmatics of lexical aspect features. In: Studies in the Linguistic Sciences, 1994, roč. 24, č. 1 – 2, s. 361 – 375.

PAULINY, Eugen: Slovenská gramatika. (Opis jazykového systému.). Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981. 328 s.

PECIAR, Štefan: O homonymii slovesných predpôn. In: Slovenská reč, 1962, roč. 27, č. 1, s. 3 – 22.

PECIAR, Štefan: Obmedzovací význam predpony *po-* v slovenčine. In: Slovenská reč, 1963, roč. 28, č. 2, s. 65 – 77.

RAPPAPORT HOVAV, Malka – LEVIN, Beth: Reflections on manner/result complementarity. In: Syntax, lexical semantics, and event structure. Eds. M. Rappaport Hovav – E. Doron – I. Sichel. Oxford: Oxford University Press 2010, s. 21 – 38.

RAPPAPORT HOVAV, Malka: Lexicalized meaning and the internal temporal structure of events. In: Theoretical and crosslinguistic approaches to the semantics of aspect. Ed. S. Rothstein. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 2008, s. 13 – 42.

SEKANINOVÁ, Ella: Sémantická analýza predponového slovesa v ruštine a slovenčine. Bratislava: Veda 1980. 199 s.

SMITH, Carlota S.: The parameter of aspect. Dordrecht: Kluwer 1997. 349 s.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Kapitoly zo slovenskej morfológie. Prešov: Slovacontact 1995. 180s.

SOKOLOVÁ, Miloslava: Sémantika slovesa a aspektové formy. In: Aspektuálnosť a modálnosť v slovenčine. Ed. M. Ivanová. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2009, s. 22 – 37.

SOUČKOVÁ, Kateřina: There is only one *po-*. In: Nordlyd, 2004, roč. 32, č. 2, s. 403 – 419.

SVENONIUS, Peter: Slavic prefixes inside and outside VP. In: Nordlyd, 2004, roč. 32, č. 2, s. 194 – 242.

TENNY, Carol: Aspectual roles and the syntax-semantics interface. Dordrecht: Kluwer 1994. 260 s.

TUROČEKOVÁ, Monika: Zmena intenzívnej hodnoty prefixáciou (na príklade pohybových sloviess). Martin: Matica slovenská 2012. 281 s.

UHER, František: Slovesné predpony. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1987. 212 s.

VAN HOUT, Angeliek: Acquiring telicity cross-linguistically: On the acquisition of telicity entailments associated with transitivity. In: *Crosslinguistic perspectives on argument structure: Implications for learnability*. Eds. M. Bowerman – P. Brown. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum 2008, s. 255 – 278.

VAN HOUT, Angeliek: Projection based on event structure. In: *Lexical specification and insertion*. Eds. P. Coopmans – M. Everaert – J. Grimshaw. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins 2000, s. 397 – 422.

VAN HOUT, Angeliek: Event semantics of verb frame alternations. A case study of Dutch and its acquisition. (Dizertačná práca. Tilburg University 1996) New York – London: Garland Publishing 1998. 424 s.

VENDLER, Zeno: Verbs and times. In: *The Philosophical Review*, 1957, roč. 66, č. 2, s. 143 – 160.

WALKOVÁ, Milada: Dowty's aspectual tests: Standing the test of time but failing the test of aspect. In: *Poznań Studies in Contemporary Linguistics*, 2012, roč. 48, č. 3, s. 495 – 518.

WALKOVÁ, Milada: Štúdia vplyvu prefixácie na intenciu. In: *Jazyk a kultúra*, 2013, roč. 16, č. 4, s. p.

REGISTRE JAZYKA A JAZYKOVEDY II. NA POČEŠŤ DANIELY SLANČOVEJ

Eds. Jana Kesselová – Mária Imrichová – Martin Ološtiak. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove 2014. 340 s.
ISBN 978-80-555-1111-5 (printová verzia)
ISBN 978-80-555-1161-0 (elektronická verzia - <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Kesselova4>)

OBSAH

I. DETSKÁ REČ A REČ ORIENTOVANÁ NA DIEŤA

- Lucie SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ: Stylistická analýza a raná detská reč
Svetlana KAPALKOVÁ – Simona MIHALIKOVÁ: Vplyv gest na porozumenie predložkových spojení u detí v ranom veku
Jana KESSELOVÁ: Ako sa rodí pád
Martin KLIMOVIČ: „*Príbeh je dačo také ako rozprávka abo tak.*“ alebo Čo vedia 8-ročné deti o textovom modeli narácie
Marína MIKULAJOVÁ – Jana KAPLÁNOVÁ: Čo si deti myslia, že píšú: sonda do raných štádií osvojovania písanej reči
Marianna KRAVIAROVÁ: Temporálne charakteristiky slovenských expozív u detského a dospelého expedienta
Alexandra BRESTOVIČOVÁ: Pronomíná v reči matky orientovanej na dieťa
Peter KARPINSKÝ: *Nakresli mi ovečku...* Reč orientovaná na dieťa v diele Jána Uličianskeho Malá princezná
Ľudmila LIPTÁKOVÁ: Potrebuje vyučovanie materinského jazyka pojem register?
Eva HÖFLEROVÁ: Vyjádření času: forma a její percepcie. Príspevek k poznání ontogeneze reči a metajazyka český mluvčího dítěte
Eva HAJKOVÁ: Formální prostředky pro vyjádření slovesného času u žáka mladšího školního věku
Ľuba SIČAKOVÁ: Školská komunikácia a prípriálna lexika
Alica PETRASOVÁ – Lenka ČERVENICKÁ: Rozvoj komunikačných zručností rómskych žiakov v kontexte inkluzívneho vzdelávania
Pavel KUBANÍK: Škádlení dětí v romské osadě
Zuzana POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ: Diskurzne stratégie rodičov, učiteľov a dospievajúcej mládeže v ich vzájomnej interakcii
Gabriela ŠARNÍKOVÁ: O kultúre verbálnej komunikácie žiakov primárneho vzdelávania počas mimoškolskej záujmovej činnosti

II. JAZYK – TEXT – MÉDIÁ

- Jan KOŘEŇSKÝ: Teorie nových médií a transformace prostředí na subjekt?
Juraj RUSNÁK: Od komunikačnej udalosti k mediálnemu eventu: o peripetiách využitia športu v prostredí elektronických médií
Danuta KEPA-FIGURA: Gry językowe w telewizyjnym serwisie informacyjnym
Olga ORGOŇOVÁ – Alena BŇHUNICKÁ: Stylistika a rétorika: konfrontácie politických reči
Robert SLABCZYŇSKI: Co zrobić, aby przeczytali? Językowe i pozajęzykowe sposoby naklaniania w tematach listów poczty internetowej
Vladimír PATRAŠ: O (ne)konštituovaní štýlu v elektronicky podmienenej komunikácii
Ladislav JANOVEC: Komunikační funkce expresivní v komunikaci na Facebooku
Marián GLADIŠ: Podoby jazyka súčasných médií na Slovensku
Soňa SCHNEIDEROVÁ: Zpráva v novinách – hranice žánru a registru
Andrea PITRONOVÁ: Nemanipulující a bulvární rozhlasová reportáž jako produkt dětské hry na masovou komunikaci

III. JAZYKY V KONTAKTOCH

- Ivor RIPKA: Jazyková atrícia v nárečových prejavoch bilingválnych amerických Slovákov (Niekoľko terminologických poznámok)
Jiří ZEMAN: Výzkum kontaktů češtiny a slovenštiny v poválečném období
Леся БУДНИКОВА: Субстантивация назв осіб у словацькій та українській мовах
Marta VOJTEKOVÁ: Deverbatívne adjektíva v slovenčine a poľštine
Tünde TUŠKOVÁ: Stereotypy a predsudky študentov slovenského pôvodu v Maďarsku
Kai WITZLACK-MAKAREVICH: Dôsledky kontaktu ruského a nemeckého jazyka na príkladoch z médií vychádzajúcich v Nemecku v ruštine
Diana SVOBODOVÁ: K výzkumu faktorů ovlivňujících receptci a adaptaci cizojazyčných lexikálních přejímek
Jarmila KREDÁTUSOVÁ: Neológia ako mladá lingvistická disciplína alebo nová v jazyku a jazykovede

IV. LINGVOKULTUROLÓGIA – KOGNITÍVNA LINGVISTIKA – PRAGMATIKA

- Jozef SIPKO: Lingvokulturológia osobnosti
Milan FERENČÍK: Zákaz vjazdu – súkromný pozemok: konštruovanie súkromného priestoru v miestnej jazykovej krajine
Miroslava KYSELOVÁ: Emočné verbá a priestor (kognitívno-lingvistické aspekty stvárnenia komplementov emočných verb v slovenčine)
Дарія ГАМУЛЕЦЬ: Гендерні стереотипи та їх реалізація у мовній картині сербського соціуму
Marcela MIČALKOVÁ: Taxonómia rodových asymetrií v slovenčine
Dorota FILAR – Bożena KOTUŁA: Ruch jako domena źródłowa w metaforycznych nazwach stanów mentalnych (na podstawie polskich i słowackich czasowników ruchu)
Eva ČULENOVÁ: Jar v slovenskom jazykovom obraze sveta

VÝVIN MIERY SUBSTANTÍVNEJ PÁDOVEJ HOMONYMIE VO SVETLE KVÁZITELEOLOGICKÝCH PRINCÍPOV

MARTIN BRAXATORIS

Filologická fakulta Moskovskej štátnej univerzity M. V. Lomonosova, Moskva

BRAXATORIS, Martin: The development of the noun case homonymy rate in the light of quasi-teleological principles. *Journal of linguistics*, 2014, Vol. 65, No 2, pp. 139 – 156.

Abstract: The paper gives a basic characteristic of the methodology and results of quantitative research of the development of noun case homonymy in Slovak and the East Slavonic languages in the comparison with the late Proto-Slavic ground state. The methodology is based on findings in the field of cognitive psychology, according to which a higher degree of ambiguity is linked with a higher level of the interpretative complexity. The paper also includes a proposal of the interpretation of findings of this research, which reveal the operation of principles of positive and negative feedback in the development of the above-mentioned languages morphology. The interpretation is based on the basic assumptions of the natural selection theory, in accordance to which the author proposes to explain the identified trends in the quasi-teleological spirit. The text is inspired by Jakobson's understanding of markedness and language teleonomy.

Key words: noun case homonymy, interpretative complexity, feedback, natural selection, quasi-teleology, teleonomy

V slovenskej lingvistickej morfológii je (už v starších prácach ako Letz, 1935, s. 203 – 210; Mihál, 1935, s. 195) známa tendencia k zjednodušovaniu deklinácie. Tá sa vo vzťahu k Jakobsonovej teórii (Якобсон, 1985, s. 210 – 221) vysvetľuje ako prejav všeobecnejšej tendencie k odstraňovaniu príznakových javov, pod ktorými sa v rámci Jakobsonom inšpirovaných koncepcií chápu javy, ktorých kognitívne spracovanie je relatívne zložité (v tomto duchu napríklad Dolník – Orgoňová, 2010, s. 216). Podľa zistení z odboru kognitívnej psychológie je pritom kognitívne spracovanie nejednoznačných výrazov zložitejšie ako výrazov jednoznačných (pracuje sa pritom predovšetkým s lexikálnou ambiguitou), na čo nadväzuje hypotéza, že na nevedomej úrovni sa spracúva každý z významov viacznačného stimulu, zatiaľ čo na vedomej úrovni sa aktualizuje len jeden z nich (Куделькина, 2007, s. 9). V rámci početných experimentov bol zistený napríklad dlhší čas reakcie pri spracovaní nejednoznačného výrazu a tiež negatívny vplyv ambiguitu na zapamätávanie slova (tamže, s. 8, 9). Vo vzťahu k získaným údajom sa uplatňuje hypotéza mechanizmu negatívnej selekcie, v zmysle ktorej sa nevedomované („nesprávne“, kontextu nezodpovedajúce) významy percipujú, sémanticky spracúvajú a následne aktívne zavrhujú (tamže, s. 6). Možno pritom sformulovať hypotézu, že vzhľadom na veľkosť (nevedomovane) prehl'adáva-

ného registra gramatických významov asociovaných s gramatickým tvarom je spracovanie nejednoznačných slovných tvarov kognitívne zložitejšie než spracovanie slovných tvarov jednoznačných. Prvá časť hypotézy predpokladá existenciu kognitívnych korelátov gramatických významov (vrátane pádov; takto napríklad Janda, 1993), pričom nadväzuje na názor, že algebraické modely sú vhodným explikátom kognitívnych procesov (v tomto zmysle napríklad Демьянков, 1994, s. 18). Z uvedeného predpokladu budeme vychádzať pri interpretácii výsledkov kvantitatívneho výskumu vývinu miery substantívnej pádovej homonymie v slovenčine a vo východoslovanských jazykoch (výskum bol predmetom širšie koncipovanej práce – porov. Braxatoris, 2012; interpretácia bola čiastočne predstavená v štúdiu Braxatoris, 2013), v rámci ktorého sme stanovovali mieru homonymie pádových foriem v spisovnej slovenčine, ruštine, bieloruštine a ukrajinčine na pozadí východiskového praslovanského stavu.

ZÁKLADNÉ POJMY

Na uskutočnenie spomínaného výskumu sme navrhli pracovné definície základných pojmov, s ktorými sme ďalej pracovali:

Slovný tvar (ST): prvok množiny formálnych realizácií (paradigmy) slova. Napríklad každý zo (siedmich) slovných tvarov *kosť, kosti, kosťou, kostí, kostiam, kostiach* a *kosťami* je prvkom množiny slovných tvarov slova *kosť*, ktorej mohutnosť (kardinalita, počet prvkov) sa rovná siedmim: $|ST| = 7$.

Gramatická forma (GF): množina gramatických sém (GS; napríklad pádu a čísla), ktoré sa vyjadrujú prostredníctvom ST (takto sa chápe gramatická forma v Smirnickij, 1955, s. 11 – 53 či v Zalizňak, 1967, s. 32). Počet GF sa rovná násobku počtu vyjadrovaných GS jednotlivých typov (porov. Sgall, 2011, s. 160; Ельмслев, 2006, s. 52; Müller, 2008, s. 2). Napríklad ST *kosťou* vyjadruje dvojprvkovú¹ GF (I., sg) – ďalej s vynechaním zátvoriek len I. sg. Násobok počtu GS jednotlivých typov (gramatický pád a číslo) sa pritom rovná $1 \times 1 = 1$. Sedem tvarov slova *kosť* vyjadruje $6 \times 2 = 12$ GF: N. sg., G. sg., D. sg., A. sg., L. sg., I. sg., N. pl., G. pl., D. pl., A. pl., L. pl., I. pl.

Jazykový slovný tvar (JST): usporiadaná dvojica² (ST, GF). Napríklad paradigma slova *revír* obsahuje 11 ST: *revír, revíra, revíru, revíre, revíri, revírom, revíry, revírov, revírom, revíroch, revírmí*; počet GF sa rovná 12 (násobok počtu pádov a gramatických čísel) a počet JST sa rovná 14: (*revír*, N. sg.), (*revíra*, G. sg.), (*revíru*, G. sg.), (*revíru*, D. sg.), (*revír*, A. sg.), (*revíre*, L. sg.), (*revíri*, L. sg.), (*revírom*, I. sg.), (*revíry*, N. pl.), (*revírov*, G. pl.), (*revírom*, D. pl.), (*revíry*, A. pl.), (*revíroch*, L. pl.), (*revírmí*, I. pl.).

¹ Niektorí autori píše o trojprvkovej GF pozostávajúcej z pádového, číselného a rodového údaja (pozri napr. Sgall, 2011, s. 160). Keďže však rod je v rámci paradigmy slovných tvarov jedného slova konštantný, na úrovni ST ho (na rozdiel od paradigmy ako celku) chápeme ako vakuózný (neuplatňujúci sa) parameter.

² Na odlišenie jazykového výrazu od výrazu – v danej koncepcii nazývaného semivýrazom – na báze rozlišovania usporiadanej dvojice výrazu a významu od výrazu samotného pozri Cmorej (2005, s. 63 – 88).

Tvarová homonymia a dubletnosť: nediskrétné stavy v jazyku (takto Плу́нган, 2003, s. 119 – 120; Серебренников, 1970, s. 118; pozri aj Braxatoris, 2014). Ak $|GF| > 1$ zodpovedá $|ST| = 1$ (napr. dvom gramatickým formám N. sg. a A. sg. zodpovedá jeden slovný tvar *revír*), hovoríme o tvarovej homonymii; ak $|GF| = 1$ zodpovedá $|ST| > 1$ (napr. jednej gramatickej forme G. sg. zodpovedajú dva slovné tvary *revíra* i *revíru*), hovoríme o dubletnosti (porov. Dolník, 2009, s. 56).

Interpretácia ST: proces, výsledkom ktorého sa určitému ST priraduje prípustná GF (porov. Апресян, 1995, s. 36).

Produkcia ST: proces, výsledkom ktorého sa určitej GF priraduje prípustný ST (porov. tamže, s. 36); pojem ďalej spresníme nižšie.

Náročnosť interpretácie ST. V súlade s východiskovou intuíciou je nájdenie ihly v kope sena tým ťažšie, čím viac stebiel kopa obsahuje a čím menej ihliel je v nej ukrytých (abstrahujme od veľkosti objektov a pod.). Pri náročnosti interpretácie slovného tvaru ide predovšetkým o dĺžku reťazca $gf_1 \vee \dots \vee gf_n$, kde „ \vee “ je disjunktory (operátor logického súčtu) a $gf_1 \dots gf_n$ sú gramatické formy priradené slovnému tvaru. Interpretácia je tým náročnejšia, čím viac gramatických foriem („stebiel“) máme pri rozhodovaní o náležitom výklade daného slovného tvaru (o „ihle“) na výber, resp. čím väčší je pomer „stebiel“ k „počtu ihliel“. Paradigma je tým interpretačne náročnejšia, čím väčší počet gramatických foriem pripadá na počet slovných tvarov v rámci danej paradigmy; (relatívnu) interpretačnú náročnosť (RIN) teda možno vyjadriť prostredníctvom pomeru počtu GF a počtu ST: $RIN = |GF| \cdot |ST|^{-1}$.

Napríklad relatívna interpretačná náročnosť paradigmy slova *kosť*, kde

- *kosť* je v N. sg., A. sg.
- *kosti* je v G. sg., D. sg., L. sg., N. pl., A. pl.
- *kosťou* je v I. sg.
- *kostí* je v G. pl.
- *kostiam* je D. pl.
- *kostiach* je v L. pl.
- *kosťami* je v I. pl.,

sa rovná súčtu RIN jednotlivých ST: $2 \cdot 7^{-1} + 5 \cdot 7^{-1} + 1 \cdot 7^{-1} + 1 \cdot 7^{-1} + 1 \cdot 7^{-1} + 1 \cdot 7^{-1} + 1 \cdot 7^{-1} + 1 \cdot 7^{-1} = 12 \cdot 7^{-1} = 1,7143$ (12 GF na 7 ST). Vzhľadom na nižšiu mieru tvarovej homonymie získavame napríklad v prípade slova *mesto* 12 GF na 10 ST a $RIN = 1,2$.

RIN sa rovná miere tvarovej homonymie a jej inverzná hodnota je mierou jednoznačnosti (MJ): $MJ = |ST| \cdot |GF|^{-1}$. V prípade RIN ide pritom výhradne o prostý pomer $|GF|$ a $|ST|$; na získanie hodnoty absolútnej interpretačnej náročnosti (AIN) treba vynásobiť RIN počtom GF: $AIN = RIN \cdot |GF| = |GF|^2 \cdot |ST|^{-1}$. AIN nevyjadruje len pomer $|GF|$ a $|ST|$, ale zároveň zohľadňuje celkový počet $|GF|$, ktorý sa podieľa na miere produkčnej náročnosti (čím je počet GF väčší, tým je paradigma interpretačne náročnejšia).

Pri postupe od ST ku GF by nemala dvom ST zodpovedať rovnaká GF (výsledkom interpretačného procesu by bolo viacznačné zobrazenie); problém dubletnosti v rámci jednej paradigmy preto riešime zavedením dvoch či viacerých rozličných paradigiem (ku vzťahu počtu deklinačných tried a ich variantnosti pozri Žigo, 2012, s. 70 – 71). Napríklad pri slove *revír* rozdelíme prípustné tvary do štyroch paradigiem, keďže v nich nachádzame dva odlišné varianty slovných tvarov priradených dvom gramatickým formám. Ziskavame teda štyri možnosti distribúcie slovných tvarov:

1. (*revír*, N. sg.), (*revíra*, G. sg.), (*revíru*, D. sg.), (*revír*, A. sg.), (*revíre*, L. sg.), (*revírom*, I. sg.), (*revíry*, N. pl.), (*revírov*, G. pl.), (*revírom*, D. pl.), (*revíry*, A. pl.), (*revíroch*, L. pl.), (*revírmí*, I. pl.)
2. ..., (*revíru*, G. sg.), ..., (*revíre*, L. sg.), ...
3. ..., (*revíra*, G. sg.), ..., (*revíri*, L. sg.), ...
4. ..., (*revíru*, G. sg.), ..., (*revíri*, L. sg.), ...

V prvom a treťom prípade $|ST| = 9$, v druhom a štvrtom $|ST| = 8$. V závislosti od výberu kódu $RIN = 1,3333$ alebo $1,5$ a $AIN = 16$ alebo 18 .

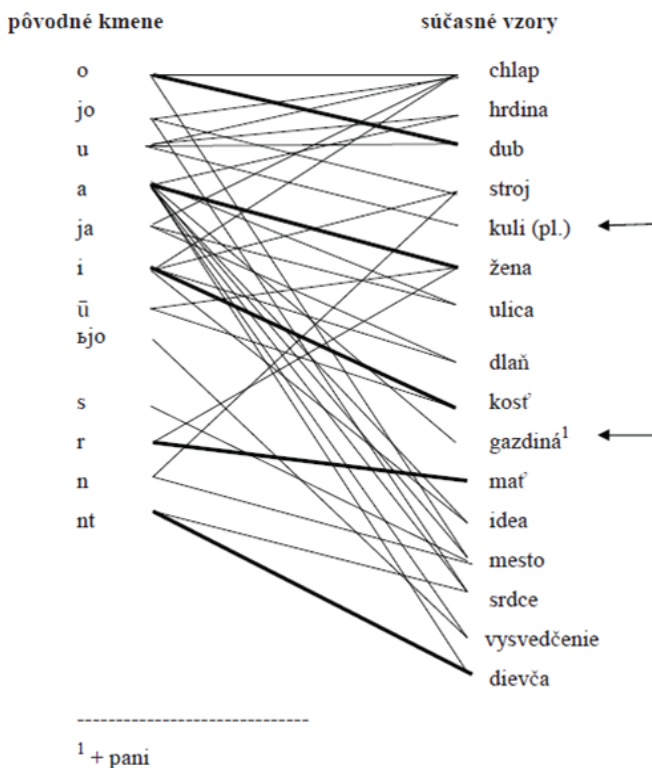
Náročnosť produkcie ST. Základná intuícia zostáva zachovaná so zmenou, že si ST a GF vymieňajú „úlohy“. Paradigma je vzhľadom na produkciu ST tým zložitejšia, čím viac ST pripadá na istý počet GF: náročnosť produkcie ST je teda spätá s pomerom $|ST| \cdot |GF|^{-1}$. V prípade tejto veličiny však vzniká istý problém s nutnosťou zohľadnenia dubletnosti (ktorej sme sa v prípade interpretačnej náročnosti vyhli zavedením väčšieho počtu paradigiem); mieru dubletnosti možno pritom vyjadriť ako násobok počtu JST [prípustných usporiadaných dvojíc (ST, GF)] a počtu GF: $MD = |JST| \cdot |GF|^{-1}$. Potom $MD^{-1} = |JST|^{-1} \cdot |GF|$. Relatívna produkčná náročnosť $RPN = |ST| \cdot |GF|^{-1} \cdot |GF| \cdot |JST|^{-1} = |ST| \cdot |JST|^{-1}$. Absolútna produkčná náročnosť $APN = |ST|^2 \cdot |JST|^{-1}$. APN nevyjadruje len pomer $|ST|$ a $|JST|$, ale zároveň zohľadňuje celkový počet ST, ktoré sa svojím počtom podieľajú na miere produkčnej náročnosti (čím je ich počet väčší, tým je paradigma produkčne náročnejšia). Napríklad slovo *revír* má 11 ST a 14 JST; $APN = 112 \cdot 14^{-1} = 8,6429$. Kvantifikácii hodnôt danej veličiny sme sa v rámci výskumu podrobnejšie nevenovali, zdá sa však, že ak $RPN = |ST| \cdot |JST|^{-1}$ a $APN = |ST|^2 \cdot |JST|^{-1}$, možno dodatočne spresniť vyššie spomínaný pojem produkcie ST v tom zmysle, že mu nezodpovedá proces priradenia prípustného ST k danej GF, ale proces priradenia prípustného ST k usporiadanej dvojici (GF, surógat ST), pričom počet takýchto usporiadaných dvojíc = $|JST|$. Navrhované spresnenie je v súlade s tézou, že s významami nenarábame ako s čistými, od výrazu oslobodenými entitami; zároveň tiež zodpovedá intuícii, že pri snahe rozpomenúť sa na určitý výraz ho máme latentne na myslí a v prípade rozpomenutia sa na synonymný výraz môžeme byť výsledkom našej snahy síce prakticky uspokojení, no vieme, že sme sa pokúšali rozpomenúť na niečo iné.

Zmena interpretačnej a produkčnej náročnosti. Diachronický jazyk možno teoreticky explikovať na základe funkcie, ktorá reálnym číslam (okamihom času ako spojitou veličinou) priradzuje stavy jazyka, ktorým možno priradiť prirodzené čísla. V rámci

postupnosti (chronológie) stavov jazyka možno prostredníctvom funkcie nasledovníka ustanoviť paradigmy (alebo ich triedy) – predchodcov a nasledovníkov. Zmena RIN sa rovná podielu RIN nasledovníka a RIN predchodcu; $zmenaRIN = RIN_{nasl} \cdot RIN_{predch}^{-1}$. Ak je $zmenaRIN < 1$, RIN sa znížila, ak je $zmenaRIN = 1$, zmenaRIN zostala na rovnakej úrovni, ak je $zmenaRIN > 1$, RIN sa zvýšila. (Analogicky $zmenaAIN = AIN_{nasl} \cdot AIN_{predch}^{-1}$, $zmenaRPN = RPN_{nasl} \cdot RPN_{predch}^{-1}$, $zmenaAPN = APN_{nasl} \cdot APN_{predch}^{-1}$.)

PRIRADENIE DEKLINAČNÝCH TRIED – PREDCHODCOV A NASLEDOVNÍKOV

Priradenie deklinačných tried – historických predchodcov a nasledovníkov z intervalu zodpovedajúceho stanoveným etapám vývinu jazyka (praslovančina v neskoréj fáze jej vývinu a súčasné spisovné slovanské jazyky) – v rozličnej miere podrobnosti a názornosti uskutočnili viacerí lingvisti. Doteraz azda najnázornejšie spracovanie zložitej siete predchodcov a nasledovníkov na materiáli praslovančiny, slovenčiny a ďalších slovanských jazykov vypracoval Pavol Žigo (2012, s. 122 a nasl.).

Vzťahy medzi pôvodnou kmeňovou deklináciou a vzormi súčasného slovenského jazyka (Žigo, 2012, s. 122)

Počet deklinačných tried, s ktorými sa pracuje v rôznych koncepciách, závisí od miery, v akej sa v nich pripúšťa dubletnosť v rámci jednej paradigmy (porov. Žigo, 2012, s. 70 – 71). Keďže sme sa (vzhľadom na vyššie uvedené dôvody týkajúce sa procesu interpretácie ST) rozhodli vyhnúť pripúšťaniu dubletnosti a na druhej strane tiež abstrahovať od istých menej významných odlišností paradigiem (osobitne tých, ktoré nemajú dosah na celkovú mieru jednoznačnosti), v rámci metodiky výskumu sme vypracovali špecifické kritériá vyčleňovania praslovanských, slovenských, ruských, bieloruských a ukrajinských deklinačných tried (pozri Braxatoris, 2012, s. 60 – 61). Výskum pritom do istej miery sťažovala absencia jednotnej, resp. kompatibilnej metodiky morfolologickej interpretácie deklinácie substantív v slovenských, ruských, bieloruských a ukrajinských gramatikách a tiež špecifická synchronicko-diachronická povaha výskumu, pre ktorú sme (v zmysle kritéria existencie predchodcu v praslovančine) reprezentantov jednej synchronicky ponímanej deklinačnej triedy interpretovali v rámci dvoch či viacerých diachronicky ponímaných tried a zároveň sme abstrahovali od tried, ktoré reprezentujú len neskoršie výpožičky z obdobia po rozpade praslovanskej jazykovej jednoty. V zmysle spomínaných kritérií sme vyčlenili celkovo 230 slovenských, ruských, bieloruských a ukrajinských a 22 praslovanských substantívnych deklinačných tried³ a kvantifikovali hodnotu veličín RIN, AIN (v prípade živých jazykov tiež zmenaRIN a zmenaAIN vzhľadom na stav v neskej praslovančine).

VÝSLEDKY

Použitím vyššie opísanej metódy kvantifikácie jednotlivých veličín sme identifikovali nasledujúce tendencie (podrobné údaje sú uvedené v rozsiahlejšej práci – Braxatoris, 2012, s. 61 – 124):

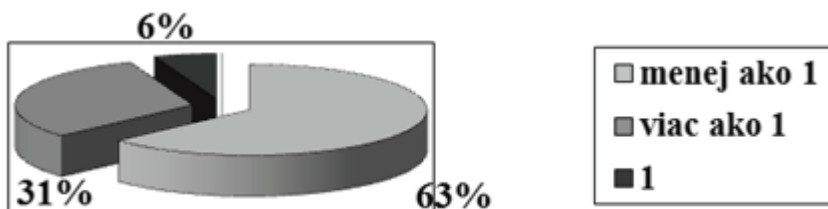
1. Tendencia k poklesu hodnôt AIN (v prípade drvivej väčšiny deklinačných tried) **a RIN** (v slovenčine a ukrajinčine v o niečo vyššej miere než v ruštine a bieloruštine):

Pokles a nárast AIN v slovenčine a vo východoslovanských jazykoch (zmenaAIN < 1 oproti zmenaAIN > 1)⁴

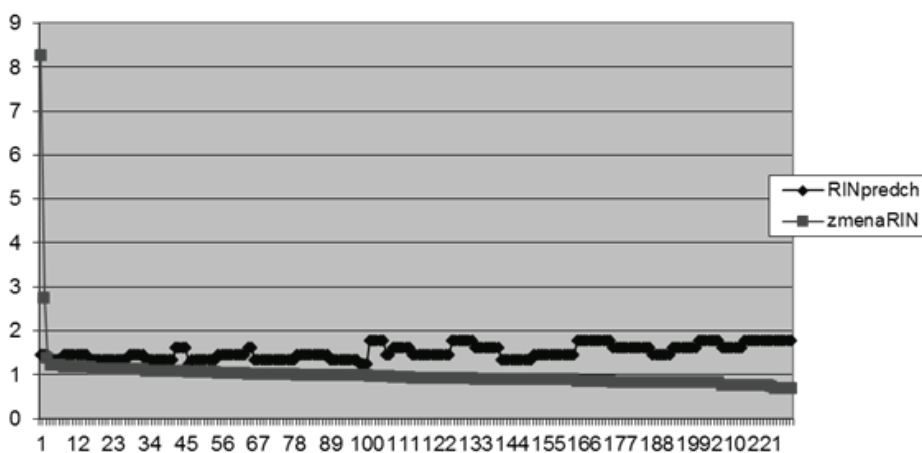
³ Celkový počet spracovaných slovenských, ruských, bieloruských a ukrajinských tried bol 230, z čoho predstavovali 48 slovenské, 50 ruské, 48 bieloruské a 84 ukrajinské deklinačné triedy. Špecifické kritériá ich vyčlenenia [kritérium existencie predchodcu v praslovančine, kritérium relevantnosti odlišnosti (so zvláštnym dôrazom na počet odchýlok v rámci deklinačnej paradigmy, ich typológiu a na prítomnosť či absenciu dopadu odlišnosti na mieru tvarovej jednoznačnosti) a tiež kritérium rovnakého postupu v prípade všetkých skúmaných jazykov] sme predstavili v práci Braxatoris, 2012, s. 60 – 61.

⁴ Pokles AIN sme zaznamenali v prípade 100 % sledovaných slovenských, ruských a ukrajinských a 94 % bieloruských deklinačných tried (v bieloruštine došlo k nárastu AIN v prípade 6 % deklinačných tried).

Pokles RIN, nárast RIN a zachovanie hodnoty RIN v slovenčine a vo východoslovanských jazykoch (zmenaRIN < 1 oproti zmenaRIN > 1 a zmenaRIN = 1)⁵

2. Tendencia k poklesu vysokých a nárastu nízkych hodnôt RIN:

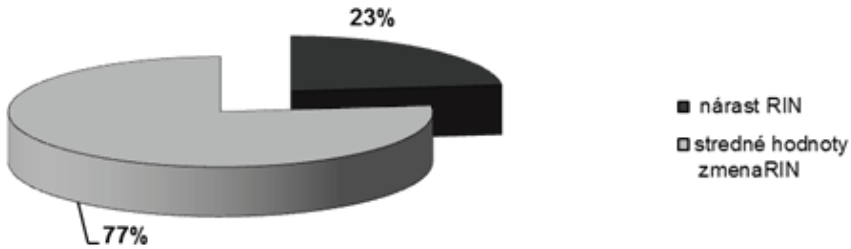

Vzťah zmenaRIN a RINpredch v slovenčine a vo východoslovanských jazykoch

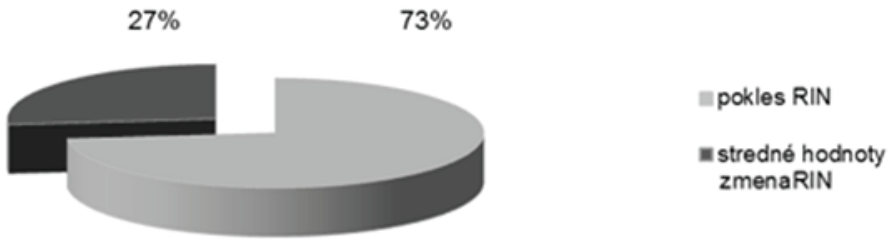
Tendencia je zreteľne čitateľná aj pri rozdelení hodnôt RINpredch a zmenaRIN do troch pásiem⁶:

⁵ Pokles RIN sme zaznamenali v prípade 62,5 % slovenských, 51 % ruských, 55 % bieloruských a 75 % ukrajinských deklinačných tried. Oproti tomu nárast RIN sa vyskytoval zriedkavejšie; v prípade 25 % slovenských, 43 % ruských, 36 % bieloruských a 25 % ukrajinských tried. K zmene hodnoty RIN nedošlo v prípade 12,5 % slovenských, 6 % ruských, 9 % bieloruských a 0 % ukrajinských tried.

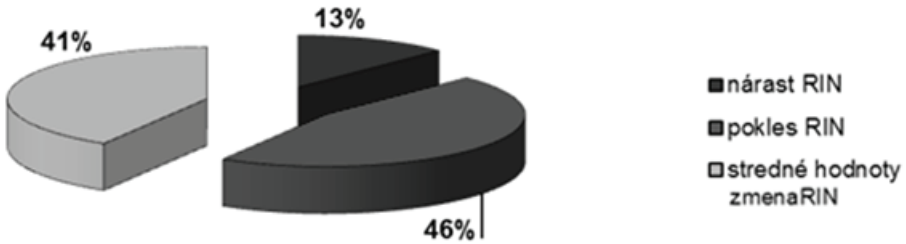
⁶ Za nízky sme považovali RINpredch < 1,45454, za stredne vysoký RINpredch v uzavretom intervale 1,45454 – 1,6 a za vysoký RIN > 1,6. Podobne sme stanovili pásma pre pokles RIN (zmenaRIN < 0,9), strednú hodnotu zmenaRIN, t. j. zanedbateľnú zmenu RIN (zmenaRIN z uzatvoreného intervalu 0,9 – 1,1) a nárast RIN (zmenaRIN > 1,1). Pri danom rozčlenení hodnôt sme získali tri skupiny deklinačných tried (s počtom 69 : 128 : 33; najväčšie zastúpenie pritom mali stredné hodnoty RINpredch a najmenšie zastúpenie vysoké hodnoty RINpredch).

ZmenaRIN pri nízkom RINpredch

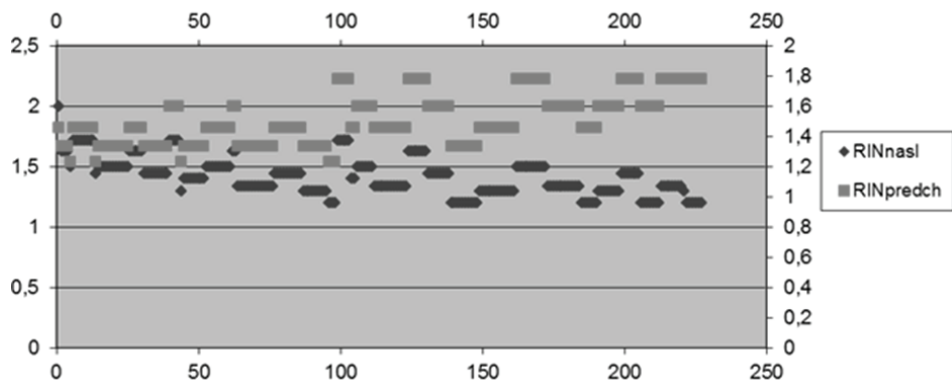

ZmenaRIN pri vysokom RINpredch

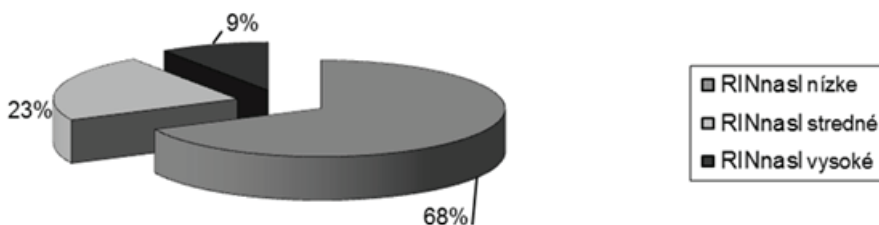
ZmenaRIN pri stredných hodnotách RINpredch

3. Efekt „prehnanej korekcie“ (vysoká hodnota RINnasl v prípade nízkej hodnoty RINpredch a naopak); osobitne u tried s vysokou RINpredch smerom nadol (skokový pokles krajne vysokých hodnôt):

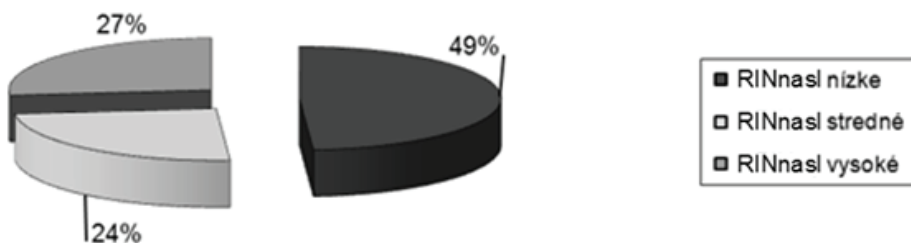

Vzťah RINnasl a RINpredch v slovenčine a vo východoslovanských jazykoch

Tendencia je zreteľná aj pri pohľade na distribúciu hodnôt RINpredch a RIN v rámci troch vyčlenených pásiem⁷. V prípade tried s vysokým RINpredch dochádzalo k poklesu RIN na úroveň nízkeho RINnasl pomerne často (49 % tried z tohto pásma RINpredch); oproti tomu k nárastu RIN u tried s nízkym RINpredch na úroveň vysokého RINnasl dochádzalo zriedkavo (len v prípade 4 % tried z tohto pásma RINpredch).

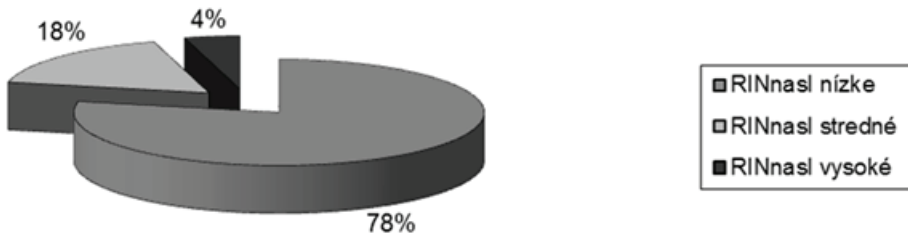

RINnasl pri strednom RINpredch

RINnasl pri vysokom RINpredch

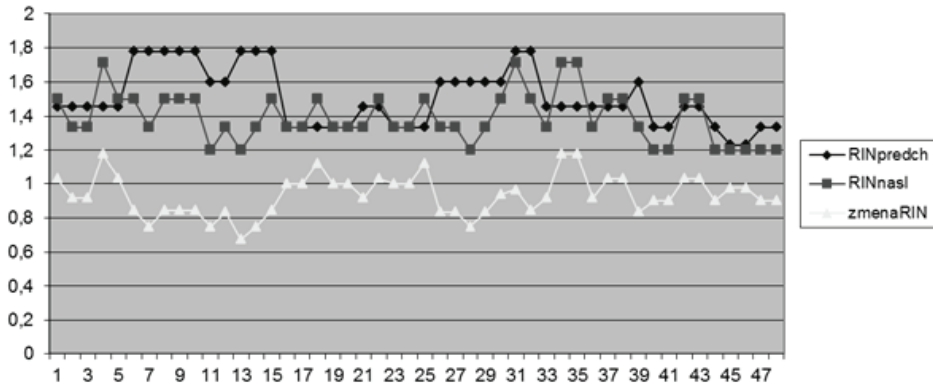
⁷ V prípade RINpredch aj RINnasl sme vyčlenili ich nízku (< 1,45454), stredne vysokú (z uzatvoreného intervalu 1,45454 – 1,6) a vysokú hodnotu (> 1,6).

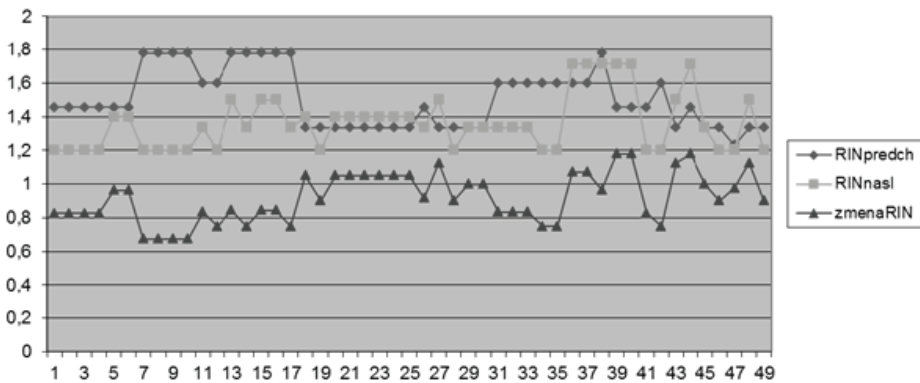
RINnasl pri nízkom RINpredch

Stav v jednotlivých jazykoch

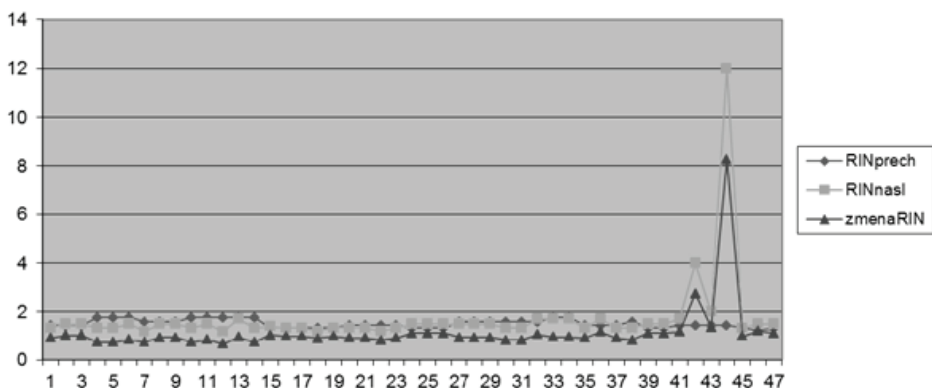
Uvedené tendencie sú zreteľné v prípade všetkých sledovaných jazykov. Ďalšie grafické zobrazenia a tabuľky sú dostupné v samostatnej kapitole rozsiahlejšej práce (Braxatoris, 2012, s. 61 – 124), pre úplnosť však uvedieme aspoň vyjadrenie vzťahu medzi RINpredch, RINnasl a zmenaRIN v jednotlivých jazykoch:

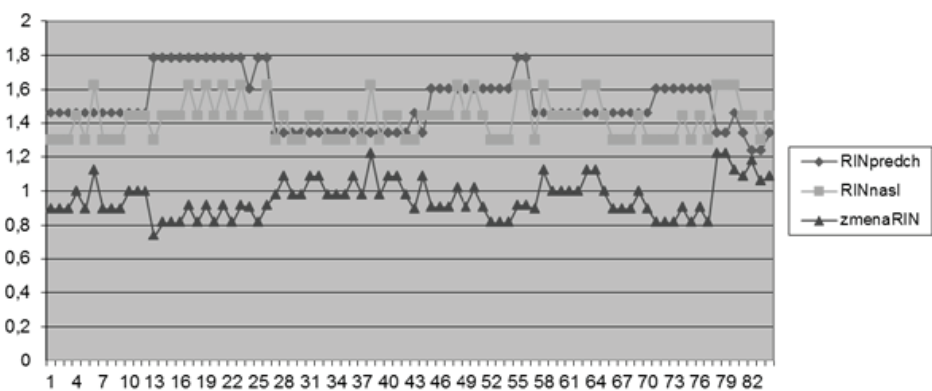
Vzťah RINpredch, RINnasl a zmenaRIN v slovenčine

Vzťah RINpredch, RINnasl a zmenaRIN v ruštine

Vzťah RINpredch, RINnasl a zmenaRIN v bieloruštine

Vzťah RINpredch, RINnasl a zmenaRIN v ukrajiničine

Štatistická významnosť výsledkov

Štatistickú významnosť získaných výsledkov sme overili prostredníctvom programu SPSS, pomocou ktorého sme uskutočnili Mann-Whitneyho, Kruskal-Wallisov a Fisherov exaktný test⁸. Vo všetkých prípadoch sa potvrdila ich štatistická významnosť.

INTERPRETÁCIA IDENTIFIKOVANÝCH TENDENCIÍ

V rámci interpretácie identifikovaných tendencií vychádzame z tézy, že jednou zo základných funkcií pádových foriem je signalizácia príslušnosti substantíva k určitej valenčnej pozícii, resp. všeobecne jeho vzťahu k ostatným vetným komponentom (Sokolová, 1995, s. 96; Mistrík, 2002, s. 86; Грищенко – Мацько, 2002, s. 305). Spomínané vzťahy popri nich signalizujú aj predložky (resp. ich poloha) a ďalšie jazykové

⁸ Dovoľujeme si vyjadriť poďakovanie RNDr. Jánovi Luhovi, CSc., za pomoc pri práci s uvedeným programom.

prostriedky (vrátane slovosledu a vetného kontextu). V súvislosti so súčasnou existenciou viacerých prvkov s obdobnou funkciou sa dokonca píše o nadbytočnosti pádových morfém vo flektívnych jazykoch (Erhart, 1973, s. 105). V zmysle predpokladu konkurenčného vzťahu koexistujúcich javov s analogickou funkciou možno sformulovať hypotézu, že v prípade nárastu miery jednoznačnosti pádových tvarov bude klesať typová frekvencia predložkových konštrukcií.⁹ Ukazuje sa však, že sa predpoklad konkurenčného vzťahu flektívnosti a analytizmu nepotvrzuje a že je v rámci morfológie predovšetkým východoslovanských jazykov (Табаченко, 2010; Валгина, 2001, s. 220 – 221; Шведова, 2011, s. 7), ale aj slovenčiny (Kačala, 1993, s. 18; Morfológia slovenského jazyka, 1966, s. 60) známa tendencia k nahrádzaniu bezpredložkových konštrukcií predložkovými či tendencia k nárastu miery uplatňovania analytizmu v morfológii a syntaxi. Nina S. Valginová (2001, s. 222) dáva spomínanú tendenciu do vzťahu so všeobecnejšou tendenciou k presnejšiemu prenosu významu – v danom kontexte by bolo možné hovoriť o synergii dvoch tendencií (k nárastu zastúpenia predložkových konštrukcií na jednej strane a k nárastu jednoznačnosti pádových tvarov na strane druhej), pričom obe z nich sú bezprostredne späté s presnosťou prenosu informácií, ktorých praktický význam sa z veľkej časti prekrýva. Zodpovedajúci fragment skúmaných jazykov sa teda stáva presnejším a menej náročným z hľadiska interpretácie (a v absolútnom zmysle aj produkcie) slovných tvarov, čo súvisí so zjednodušením pádovo-číselného systému v dôsledku zániku vyjadrovania niektorých gramatických kategórií, sprevádzaného o čosi menej dramatickým znižovaním počtu používaných tvarov v rámci dotknutých diachronicky ponímaných deklinačných tried.

Zníženie náročnosti či zjednodušenie interpretácie slovných tvarov pritom nemôže byť bezprostredným cieľom inovácií, ktoré nie sú výsledkom „uvedomovaného či neuvedomovaného zámeru, úsilia a pod.“ (Dolník, 2005, s. 204), ale je skôr individuálnou reakciou na stimul na potenciálnu zmenu a výsledkom jej následného spontánneho rozšírenia v jazykovom spoločenstve, pričom pod spontánnosťou sa rozumie o. i. nezámernosť (Dolník, 2009, s. 130 – 131). V rámci hľadania adekvátnej interpretácie je teda žiaduce vyhnúť sa teleologickému prístupu k jazykovým zmenám. Ako prijateľná sa javí interpretácia v duchu teórie prirodzeného výberu, ktorá predpokladá náhodnosť zmeny (mutácie) a ďalšie rozšírenie jej výsledku na báze výhodnosti. Podobne spontánna inovácia má vo svojej prvej fáze v zásade náhodný charakter (chybné použitie slovného tvaru, „pošmyknutie jazyka“ a pod.), zatiaľ čo rozšírenie jej výsledku je v určitej miere zákonité, keďže prebieha v súlade s neuvedomovanými potrebami členov jazykového spoločenstva, medzi ktoré patrí aj optimálna miera interpretačnej a produkčnej náročnosti nimi používaného jazyka. Možno predpokladať, že v rámci mechanizmu výberu sa uprednostňujú slovné tvary, ktoré si nevyžadujú uplatnenie príliš zložitej interpretačnej či produkčnej procedúry.

⁹ Čiastkový rozbor konkrétnych prípadov prechodov medzi predložkovými a bezpredložkovými konštrukciami v slovenčine a v ruštine (s prihliadnutím na stav v nárečiach) sme predložili v práci Braxatoris, 2012, s. 137 – 141.

V závislosti od povahy výsledku zmeny sa rozlišuje stabilizačná, usmernená (direkcionálna) a disruptívna forma výberu, pričom stabilizačný výber zachováva v populácii priemerný variant fenotypu alebo znaku a pôsobí proti krajným hodnotám (Ярыгин, 2003, s. 19), zatiaľ čo usmernený (direkcionálny) výber podmieňuje postupnú zmenu fenotypu v určitom smere, čo sa prejavuje ako posun priemerných hodnôt smerom k ich posilneniu alebo oslabeniu (tamže, s. 20). Kým pri absencii zmeny podmienok pôsobí stabilizačný výber a negatívna spätná väzba (Северцов, 1990, s. 232), pri zmene regulačných podmienok pôsobí usmernený výber a pozitívna spätná väzba (tamže, s. 231).

Princíp negatívnej spätnej väzby sa zakladá na pôsobení proti odchýlke a na jej potláčaní. Pôsobí vtedy, keď zvýšenie (zníženie) hodnoty, privádzanej z výstupu na vstup, spôsobuje zníženie (zvýšenie) hodnoty na výstupe (Holčík, 2012, s. 107; Lange, 1966, s. 58). Zvyčajne sa používa na udržiavanie stálych parametrov systému a je blízky princípu homeostázy. Spomínaný princíp sa (v tesnom súvisi s pojmom stabilizačného výberu) javí ako vhodné vysvetlenie vyrovnávania protikladných (najmä krajných) hodnôt interpretačnej a produkčnej náročnosti (druhá vyššie uvedená tendencia).

Kým pri negatívnej spätnej väzbe stabilný systém smeruje ku stavu rovnováhy zmenšovaním oscilácií, pri pozitívnej spätnej väzbe smeruje k stavu rovnováhy monotónnym približovaním sa k nemu, pričom sa pripúšťajú určité druhy krátkodobých oscilácií (Lange, 1966, s. 60). Ak prijmeme predpoklad, že stav rovnováhy je v našom prípade (za daného stavu potrieb používateľov jazyka vzhľadom na mieru interpretačnej a produkčnej náročnosti) charakteristický nižšou priemernou hodnotou RIN a o niečo vyššou priemernou hodnotou RPN (RIN a RPN predstavujú nepriamo úmerné veličiny, pričom vyššia miera homonymie je spätá s produkčnou ekonomikou), princíp kladnej spätnej väzby (v tesnom súvisi s pojmom usmerneného výberu) predstavuje vhodné vysvetlenie tendencie k znižovaniu RIN spojenej s predpokladaným nárastom RPN (prvá vyššie uvedená tendencia). Usmernenosť (direkcionálnosť) výberu možno dať do súvisu s potrebami členov jazykového spoločenstva v tom zmysle, že sa ich komunikácia vyznačuje prenosom čoraz zložitejších informácií, pričom sa však primerane neznižujú nároky na korektnosť ich interpretácie (porov. Валгина, 2001, s. 222); tento rozpor následne vedie (sprostredkovane prostredníctvom mechanizmu prirodzeného výberu) k racionalizácii systému gramatických foriem a slovných tvarov a k zníženiu priemerných hodnôt RIN.

Tretiu tendenciu možno vysvetliť synergickým pôsobením negatívnej a pozitívnej spätnej väzby; zníženie vysokých a zvýšenie nízkych hodnôt (druhá vyššie uvedená tendencia) sprevádza jej následné zosilnenie (obzvlášť smerom k zníženiu výrazne vysokých hodnôt RIN), ktoré svedčí o jej účelnej¹⁰ povahe vzhľadom na neuvedomované potreby používateľov jazyka.

¹⁰ Ku kváziteleologickému chápaniu účelnosti pozri nižšie.

ŠIRŠÍ INTERPRETAČNÝ RÁMEC

V prírodných vedách je známy poznatok, že mnohým (predovšetkým biologickým) systémom možno pripísať účelnú organizáciu (pozoruhodné poznámky na danú tému obsahuje publikácia Mareš, 1926, s. 8 – 9) a zdanlivé cieľové zameranie, ktoré sa však chápe ako výsledok pôsobenia kauzálnych mechanizmov. Spomínané mechanizmy sa zakladajú na tom, že sa presadí a zotrvá to, čo má určité výhodné vlastnosti; prítomnosť daných vlastností však nie je dôsledkom pomyselnej existencie účelu presadenia sa a zotrvania, a to aj napriek tomu, že presadenie sa a zotrvanie umožňuje. Naopak, daná vlastnosť sa z hľadiska spôsobu jej objavenia – nie však jej ďalšieho presadenia a zotrvania – často chápe len ako „dielo náhody“. Na takomto chápaní sa zakladá pojem kváziteológie, ktorý nepredpokladá existenciu účelnej činnosti, ale pôsobenie prirodzenoselekčných mechanizmov, ktoré majú výlučne kauzálnu povahu (prítomnosť určitej vlastnosti predstavuje výhodu z hľadiska šírenia a zachovania jej nositeľov); pôsobenie spomínaných mechanizmov pritom možno opísať z hľadiska ich spätnoväzobných efektov.

S kváziteológiou sa niekedy stotožňuje teleonómia, ktorej pojem bol pôvodne zavedený v prírodných vedách na vysvetlenie schopnosti adaptácie a reparácie funkcií a štruktúr živých systémov (Голубовский, 2000, s. 117). Zodpovedajúci termín sa však používa nejednotne a bývajú mu pripisované viaceré významy. V česko-slovenskom lingvistickom kontexte sa v zmysle „biologickej účelnosti“ začal používať zrejme koncom sedemdesiatych rokov 20. storočia (pozri Dolník, 2010, s. 56 – 57). V rámci zahraničnej lingvistiky naň upriamil pozornosť v šesťdesiatych rokoch 20. storočia Roman O. Jakobson (preklad textu do ruštiny je zverejnený v publikácii Якобсон, 1996, s. 199 – 222); jakobsonovský (biologicky fundovaný) pohľad však prenikal do česko-slovenského lingvistického myslenia už v predchádzajúcom období, a to prostredníctvom jeho odborného vplyvu v prostredí Pražského lingvistického krúžku. Daný smer vedeckého myslenia sa prejavoval nahrádzaním pojmu účelu pojmom funkcie¹¹ (Faltýnek, 2011, s. 31), zároveň však aj kritikou istých aspektov teórie prirodzeného výberu – divergentného vývinového modelu (Якобсон, 1985, s. 92 – 104) a tiež vplyvu prostredia a predovšetkým úlohy náhody pri výklade jazykových zmien (Vachek, 1970, s. 37). Jazyková teleonómia v danom zmysle predstavuje časť odpovedí na otázku povahy mechanizmov v pozadí vývinu jazyka, v rámci ktorých sa neakceptuje zásadná úloha náhody; v danom ponímaní má blízko k teleologickej účelnosti či zameranosti na cieľ (daný názor zastáva napríklad Čermák, 2010, s. 88). Funkcia sa v takto sformulovanom teleonomickom (teleologicko-

¹¹ Ten sa však v rámci danej lingvistickej školy chápe teleologicky. Na základe analýzy zdrojov pražského funkcionalizmu možno výrok „Nejaký jav x je prostriedkom realizácie nejakého cieľa F “ reformulovať a zostručniť zavedením pojmu teleologickej funkcie: „Nejaký jav x má funkciu f “. Vlastnosť „mať funkciu f “ a vlastnosť „slúžiť ako prostriedok k cieľu (účelu) F “ sa teda javia ako identické (Daneš, 2001, s. 13).

-teleonomickom) zmysle chápe ako vlastnosť „slúžiť nejakému cieľu (účelu)“ (Daneš, 2001, s. 13), pričom sa argumentuje tým, že na istú činnosť možno nazerať ako na sériu kauzálne podmienených stimulov aj ako na čosi, čo má nejaký účel aj význam (tamže, s. 14).

Ako však uvádzame vyššie, termín **teleonómia** sa zároveň používa aj na opis javov chápaných ako kauzálne podmienené (napríklad výsledkom uplatnenia mechanizmov prirodzeného výberu); v tomto zmysle ide o výraz synonymný s termínom **kváziteleológia** (Wright, 1971, s. 86). Kváziteleológia nepredpokladá skutočnú existenciu účelu, ale možnosť interpretácie kauzálne podmienených javov v intenciách plnenia pomyselného účelu či cieľa. Systém vykazuje znaky účelnej transformácie vtedy, keď zmeny v ňom predstavujú výhodu, zabezpečujúcu jeho ďalšie zotrvanie v konkurenčnom prostredí. Predpokladá sa pritom náhodnosť zmeny a regulácia jej ďalšieho šírenia prostredníctvom selekčných pravidiel, ktoré umožňujú presadenie sa nejakej alternatívy na báze výhodnosti, o ktorej hovoríme vtedy, keď výsledok zmeny zodpovedá kľúčovej potrebe jej nositeľov (porov. Peregrin, 2011, s. 49). Ak považujeme za výhodné dosiahnutie primeranej miery produkčnej a interpretačnej náročnosti, možno vysloviť tézu, že predmetná požiadavka zakladá nevedomovanú a nezámernú selekciu slovných tvarov presadzujúcich sa v rámci daného jazykového spoločenstva. I keď má spomínaná selekcia povahu kauzálneho mechanizmu, jej kváziteleologický charakter umožňuje metaforicky prisúdiť zodpovedajúcej zmene účel, ktorý plní.¹² Kváziteleologický pohľad teda rovnako dobre ako teleologicko-teleonomický umožňuje nazerať na kauzálne podmienenú zmenu ako na niečo, čo má nejaký účel a význam (porov. vyššie), s tým rozdielom, že sa účelu neprisuduje reálny status, keďže v skutočnosti niet účelne konajúceho subjektu.

ZÁVER

Tendencie opísané v oblasti vývinu miery substantívnej pádovej homonymie v slovenčine a vo východoslovanských jazykoch možno názorne priblížiť prostredníctvom metafory kormidelníka, ktorý napriek rôznorodým vetrom udržuje celkový kurz lode smerom k miernemu zníženiu priemernej hodnoty relatívnej interpretačnej náročnosti. Po ceste však na fúkanie vetra (t. j. na vstupné hodnoty) reaguje točením

¹² Analogicky: ak by sme zistili, že v minulosti vyhynuli žirafy s krátkymi krkmi, ktoré na rozdiel od svojich konkurentov s dlhými krkmi nemali svoje telá stavané v súlade s požiadavkou ľahkého prístupu k potrave, mohli by sme vysloviť legitímnu tézu, že v dôsledku pôsobenia mechanizmov prirodzenej selekcie vyhynuli žirafy jedného druhu a prežili žirafy druhého druhu. Ak by sme chceli zodpovedajúci proces opísať metaforicky, mohli by sme povedať, že personifikovaný selekčný mechanizmus nechal prežiť žirafy, ktoré sú lepšie disponované na získavanie potravy z vysokých rastlín, pretože sa jeho rozhodovanie riadi cieľom zabezpečovania prítomnosti výhodných vlastností predstaviteľov zachovávajúcich sa druhov. Pri takýchto formuláciách však treba mať na pamäti, že ich nemožno interpretovať doslovne.

kormidla doprava v prípade, že ju vietor ženie vľavo, a točením kormidla doľava, ak vietor fúka naopak vpravo (vysoké a nízke hodnoty parametrov interpretačnej náročnosti). Pritom sa však často stáva, že korekciu smeru vzhľadom na smer vetra preženie a že odkloní kurz lode do protichodného smeru („efekt prehnanej korekcie“), čo vyvoláva ďalšie oscilácie kurzu lode: pri tom všetkom však udržiava relatívnu stabilitu kurzu a celkový smer pohybu lode (k mierne nižším hodnotám relatívnej interpretačnej náročnosti). Ako je pritom zrejmé z predchádzajúceho textu, cieľ pohybu nie je náležité chápať doslova ako účel zmien v jazykovom systéme (v úzkom zmysle slova *účel*, ktorý predpokladá účelovo konajúci subjekt), ale len ako metaforu mechanizmu selekcie tvarov na základe korešpondencie ich parametrov s kľúčovými potrebami používateľov jazyka.

Na pozadí identifikovaných tendencií, ktoré možno interpretovať v intenciách stabilizačnej a usmernenej selekcie, sa zdá, že práve pojem kváziteológie môže otvárať dvere k Jakobsonom propagovanému prepájaniu poznatkov biológie, kybernetiky a humanitných vied vrátane lingvistiky (Якобсон, 1996, s. 199 – 222; Якобсон, 1985, s. 369 – 420).

Literatúra

BRAXATORIS, Martin: Мера синкретизма падежных форм имен существительных в словачком и восточнославянских литературных языках на фоне праславянского состояния. In: Современные методы сравнительно-исторических исследований. Москва: Филилологический факультет МГУ им. Ломоносова 2013, s. 79 – 90.

BRAXATORIS, Martin: Pádová homonymia a súvisiace pojmy. In: DespiteBorders.com, 23. 2. 2014. Bratislava: Spoločnosť pre strednú a východnú Európu, 2014. Dostupné na: <http://despiteborders.com/padova-homonymia-a-suvisiace-pojmy>

BRAXATORIS, Martin: Vývin miery substantívnej pádovej homonymie v slovenčine a vo východoslovanských jazykoch. Dizertačná práca. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave 2012. 155 s.

CMOREJ, Pavel: Semivýrazy a výrazy. In: Jazyk-logika-věda. Ed.: P. Sousedík. Praha: Filosofia 2005, s. 63 – 88.

ČERMÁK, František: Jazyk a jazykověda. Praha: Karolinum 2010. 342 s.

DANEŠ, František: Analýza zdrojů pražského lingvistického funkcionalismu. In: Funkcionalismus ve vědě a filosofii. Ed.: J. Nosek. Praha: FILOSOFIA, nakladatelství Filosofického ústavu UV ČR, 2001, s. 11 – 20.

DOLNÍK Juraj: Koncepcia novej morfológie spisovnej slovenčiny. In: Slovenská reč, 2005, roč. 70, č. 4, s. 193 – 210.

DOLNÍK Juraj: Všeobecná jazykověda. Opis a vysvětľovanie jazyka. Bratislava: VEDA 2009. 376 s.

DOLNÍK, Juraj: Teória spisovného jazyka (so zreteľom na spisovnú slovenčinu). Bratislava: Veda 2010. 301 s.

DOLNÍK, Juraj – ORGOŇOVÁ Oľga: Používanie jazyka. Bratislava: Univerzita Komenského 2010. 229 s.

ERHART, Adolf: Úvod do obecné a srovnávací jazykovědy. Brno: Univerzita J. E. Purkyně 1973. 227 s.

FALTÝNEK, Dan: Sémiotické primitivy v konstrukci gramatik. Disertační práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta 2011. 129 s.

HOLČÍK, Jiří: Signály, časové řady a lineární systémy. Brno: Akademické nakladatelství CERM, s.r.o. 2012. 136 s.

KAČALA, Ján: Kategoriálne slová v slovných spojeniach (príspevok k teórii jazykového významu). In: Jazykovedný časopis, 1993, roč. 44, č. 1, s. 14 – 24.

JANDA, Laura: A Geography of Case Semantics: The Czech Dative and the Russian Instrumental. Berlin – New York: De Gruyter Mouton 1993. 240 s.

LANGE, Oskar: Celek a vývoj ve světle kybernetiky. Praha: Svoboda 1966. 128 s.

LETZ, Belo: Zjednodušenie vo vývine skloňovania našich substantív. In: Slovenská reč, 1935/36, roč. 4, č. 4, s. 203 – 210.

MAREŠ, František: Psychologie I. Fysiologická psychologie. Praha: České lidové knihkupectví a antikvariát Josef Springer 1926. 290 s.

MIHÁL, Ján: Zo slovenského pádoslovnia. In: Slovenská reč, 1935/36, roč. 4, č. 4. s. 193 – 203.

MISTRÍK, Jozef: Lingvistický slovník. Bratislava: SPN – Mladé letá 2002. 296 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. Jozef Ružička. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1966. 896 s.

MÜLLER, Gereon: Syncretism without Underspecification in Optimality Theory: The Role of Leading Forms. Leipzig: Universität Leipzig 2008. 52 s.

PEREGRIN, Jaroslav: Člověk a pravidla. Praha: Dokořán 2011, 186 s.

SGALL Petr: Soustava pádových koncovek v češtině. In: Jazyk, mluvení, psaní. Praha: Karolinum 2011, s. 147 – 173

SOKOLOVÁ, Miloslava: Kapitoly zo slovenskej morfológie. Prešov: Slovacontact 1995. 180 s.

Teze předložené prvému sjezdu slovanských filologů v Praze 1929. In: U základů pražské jazykovědné školy. Ed.: Josef Vachek. Praha: Academia 1970, s. 35 – 65.

WRIGHT, Georg Henrik: Explanation and understanding. Ithaca: Cornell University Press 1971. 230 s.

ŽIGO, Pavol: Analógie a anomálie v substantívnej deklinácii slovanských jazykov. Bratislava: Veda 2012. 176 s.

АПРЕСЯН, Юрий Дереникович: Избранные труды. Том I. Лексическая семантика (синонимические средства языка). Москва: Языки русской культуры 1995. 472 с.

ВАЛГИНА, Нина Сергеевна: Активные процессы в современном русском языке: Учебное пособие. Москва: Логос 2001. 304 с.

ГОЛУБОВСКИЙ, Михаил Давидович: Век генетики: эволюция идей и понятий. Санкт-Петербург: Борей Арт 2000. 262 с.

ГРИЩЕНКО Арнольд Панасович – МАЦЬКО Любов Іванівна: Сучасна українська літературна мова. Київ: Видавництво „Вища школа“ 2002. 493 с.

ДЕМЬЯНКОВ, Валерий Закиевич: Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. In: Вопросы языкознания, 1994. №4, с. 17–33.

ЕЛЬМСЛЕВ, Луи: Прологомены к теории языка. In: Новое в лингвистике, 1960, №1, с. 264 – 389.

ЗАЛИЗНЯК, Андрей Анатольевич: Русское именное словоизменение. Москва: Наука 1967. 372 с.

КУДЕЛЬКИНА, Наталья Сергеевна: Восприятие многозначной информации как предмет психологического исследования. In: Психологические исследования, №6. Самара: Универс-Групп 2007, с. 51 – 58.

ПЛУНГЯН, Владимир Александрович: Общая морфология: Введение в проблематику. Москва: Эдиториал УРСС 2003. 384 с.

СЕВЕРЦОВ, Алексей Сергеевич: Направленность эволюции. Москва: Изд-во МГУ 1990. 272 с.

СЕРЕБРЕННИКОВ, Борис Александрович: Общее языкознание. Формы существования, функции, история языка. Москва: Наука 1970. 604 с.

СМИРНИЦКИЙ, Александр Иванович: Лексическое и грамматическое в слове. In: Вопросы грамматического строя. Москва: АН СССР 1955. с. 11 – 53.

ТАБАЧЕНКО, Людмила Владимировна: Приставочные позиционные глаголы в истории русского языка: полиаспектный анализ. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора филологических наук. Ростов-на-Дону: Южный федеральный университет 2010. 48 с.

ШВЕДОВА Ирина Викторовна: Функционирование дательного падежа в немецком и русском языках. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Москва: Московский гуманитарный педагогический институт 2011. 21 с.

ЯКОБСОН, Роман Осипович: О теории фонологических союзов между языками. In: Избранные работы. Москва: Прогресс 1985, с. 92 – 104.

ЯКОБСОН, Роман Осипович: Жить и говорить. In: Язык и бессознательное. Москва: Гнозис 1996, с. 199 – 222.

ЯКОБСОН, Роман Осипович: Лингвистика в ее отношении к другим наукам. In: Избранные работы. Москва: Прогресс 1985, с. 369 – 420.

ЯКОБСОН, Роман Осипович: О структуре русского глагола. In: Избранные работы. Москва: Прогресс 1985, с. 210 – 221.

ЯРЫГИН, Владимир Никитич et al.: Биология. Книга 2. Москва: ФГУП Издательство «Высшая школа» 2003. 342 с.

ROZHEADY

KONŠTITUOVANIE HINDČINY AKO ÚRADNÉHO JAZYKA INDIE

PETER NAGY

Filozofická fakulta UK, Praha

NAGY, Peter: Constituting of Hindi as an official language of India. *Journal of linguistics*, 2014, Vol. 65, No 2, pp. 157 – 169.

Abstract: The article deals with the Hindi language and its use as a language for official purposes from the late Middle Ages until its implementation in the Constitution of India in the year 1949. It reveals various ideas for promoting Hindi as a national (official) language of India. The main focus is on the thoughts of Mahatma Gandhi on Hindi as the lingua franca of India and its role in the replacement of English. Further it describes the process and struggle of its implementation as the official language in the Constituent Assembly of India and concludes with the compromise made by this Assembly.

Keywords: Hindi, Urdu, Hindustani, Gandhi, Official Language, Constitution of India

1. ÚVOD

India vstupovala do modernej doby ako britská kolónia. Všetka komunikácia štátnej správy v tom období prebiehala v prvom rade v anglickom jazyku. Z toho dôvodu si poprední činitelia národnooslobodzovacieho hnutia začali klásť otázku, čo by malo nahradiť angličtinu ako celoindický úradný jazyk, ktorá v tom čase niesla stigmú jazyka kolonizátorov. Mahátma Gándhí (ale aj mnohí iní pred ním) presadzoval ideu, že nezávislá India má mať svoj národný jazyk spomedzi domácich jazykov a nie materinský jazyk kolonizátorov. Ako najvhodnejší sa mu javila práve hindustánčina, ktorá bola v tom období najrozšírenejší hovorový jazyk Indie a ktorej pomenovanie sám presadzoval. Tento jazyk však – ako každý hovorový – plnil len obmedzené funkcie v každodennom styku ľudí najrôznejších spoločenských vrstiev, najmä tých menej vzdelaných. Vzdelané vrstvy používali kultivovanejší variant nazývaný hindčína, ak išlo o hinduistov, ktorá slovnú zásobu čerpała zo sanskrtu, respektíve urdčína, ak išlo o moslimov, ktorí preferovali perzsko-arabské výrazy. Oba varianty, tak ako aj hindustánčina, vychádzajú z dialektu *kharibólí*, ktorým sa hovorí v okolí dnešného Dillí. Ako „pridružený“ úradný jazyk sa používala popri angličtine už počas britskej koloniálnej nadvlády. Proces jej konštituovania ako úradného jazyka sa pokúsime stručne opísať v tomto článku.

2. VÝVOJ HINDČINY A JEJ POSTAVENIE AKO ÚRADNÉHO JAZYKA PRED ROKOM 1947

Hindčina, respektíve jej dialekty, sa začala vyvíjať ako ostatné novoinďické jazyky (bengálčina, pandžábčina a iné) na prelome 1. a 2. tisícročia n. l. z *prákrto*v, respektíve z ich poslednej fázy nazývanej *apabhramša*. Forma apabhramše zvaná *šauraséní apabhramša* dominovala ako literárny jazyk v období od 9. do 14. storočia v celej Severnej Indii. Podľa Sunítikumára Čaterdžího „šauraséní apabhramša bola v tom čase medziregionálnym jazykom. Pochádzajú z nej moderná bradžština, kharíbóli a iné dialekty hindčiny. Podobne ako hindčina dnes, používala sa na rozsiahlom území Indie ako jazyk medzi regiónmi, čítali a písali v nej všetci Indoárijci“ (Čaterdží, 1957, s. 120).¹

Hindčina sa v tomto období nevyvinula z apabhramše ako jednoliaty jazyk, ale ako súbor rôznych dialektov, ktoré sa až do dnešnej doby používajú ako hovorové varianty hindčiny v tzv. Hindskom páse (angl. *Hindibelt*). Z týchto dialektov boli pre formovanie hindčiny ako kultúrneho jazyka najvýznamnejšie *avadhský, bradžský dialekt a kharíbóli* (posledný je dnes základom nielen úradnej (spisovnej) hindčiny, ale aj urdčiny).

Najranejšou formou literárnej hindčiny bol jazyk *dingal* (vznikol v oblasti zahrnujúcej približne dnešný Gudžarát a Radžastan (Rádžasthán) v Indii a Sindh v Pakistane), ktorý sa používal približne od 11. do 14. storočia. V ňom bola napísaná literatúra tzv. hrdinských eposov (*rásó*), z ktorých najznámejší je *Prthvirádža rásó* od Čandbardáiho. V neskoršom období tento dialekt ako literárnu formu hindského jazyka nahradili iné nárečia.

Rozvoj dialektov *avadhí* a *bradž* súvisí so vznikom nového filozoficko-náboženského hnutia hinduizmu, tzv. bhakti. To nadobudlo dve najvýraznejšie formy, *rámaistickú* a *krišnaistickú* bhakti. Podľa centier, v ktorých sa príslušné hnutie pestovalo, sa ujal aj zodpovedajúci dialekt. Pre rámaistickú bhakti sa používal avadhský dialekt, pretože centrom Rámovho kultu bola Ajódhja (Faizábád v dnešnom Uttarpradéši), v ktorej okolí sa tento dialekt používa. Najvýznamnejším dielom tohto dialektu je *Rámčaritmánasa* od Tulsí Dása (1532 – 1623). Ide o populárne dielo staršej hindskej literatúry a súčasní Indovia Rámové príbehy poznajú skôr z tohto diela než z pôvodnej Válmíkiho *Rámájany*.

Bradžský dialekt je na druhej strane literárnou formou krišnaistickej bhakti, ktorá mala centrum v oblasti miest Mathura a Vrindávan, nachádzajúcich sa v dnešnom Uttarpradéši medzi Dillí a Ágrou. Ako jazyk poézie sa udržala v hindskej literatúre až do 20. storočia. Písali ňou nielen autori, ktorých rodným jazykom bol niektorý z hindských dialektov, ale aj používatelia iných novoinďických jazykov, ako napríklad poetka „Krišnova manželka“ Mírú Bájí (16. stor.), ktorej rodným jazy-

¹ Citáty z cudzojazyčných (hindských, ruských a anglických) prameňov do slovenčiny preložil autor príspevku.

kom bola podľa jej vlastných slov gudžarátčina, alebo zakladateľ sikkhizmu Pandžábec Guru Nának (1469 – 1539). Najznámejším dielom tohto dialektu je *Súrságar* od ospevovaného autora Súrdása (asi 1483 – 1563). Je to súvislý básnický epos, ktorý je vlastne novým prebásnením *Bhagavatpurány*. Literárna tvorba z tohto obdobia (15. – 16. storočie) mala vplyv na presadenie bradžštiny ako jazyka poézie aj mimo hraníc Hindského pásu a aj na dvoroch moslimských vládcov (Barannikov, 1972, s. 73).

Dialekt kharíbóli vznikol v Dillí a jeho príľahlom okolí. Táto oblasť sa stala centrom Dillískeho sultanátu (1206 – 1526), ktorý počas svojho najväčšieho rozmachu teritoriálne zahrnoval takmer celú dnešnú Indiu. Úradným jazykom tohto štátneho útvaru bola peržština, avšak rozširovaním územia čoraz väčšmi do vnútrozemia Indie vyvstala potreba používať aj nejaký miestny indický jazyk. Keďže centrum bolo v Dillí, bolo prirodzené, že sa ním stal dialekt kharíbóli a vo svojej administratívne ho začal používať sultán Aláuddín Chaldží (Childží) začiatkom 14. storočia. Básnik Amír Chusró (Chusrá), ktorý písal svoje verše nielen v peržštine, ale práve aj v dillískom dialekte hindčiny, bol poverený Aláuddínom, aby zostavil slovník bežných slov používaných v hindčine, pandžábčine a bradžštine s ekvivalentmi v peržštine.

Kharíbóli síce nezískal v stredovekej hindskej literatúre takú prestíž ako vyššie uvedené dialekty, ale postupom času zatlačil všetky hindské dialekty do úzadia a od 19. storočia sa stal výlučným základom modernej hindčiny. Čoraz väčším prenikaním peržských a arabských slov, ktoré do tohto dialektu priniesli moslimskí vojaci, ale aj úradníci či obchodníci z Perzie, sa vyvinula urdčina, ktorá odvodzuje svoj názov z turkického *ordu* (armáda, vojenský tábor). S prienikom Dillískeho sultanátu do južnej Indie sa sem dostala aj hindčina, respektíve urdčina, ktorá sa ujala ako úradný jazyk Haidarábádskeho sultanátu a dodnes sa ňou hovorí v okolí Haidarábádu (zväzový štát Telangána), ale označuje sa ako južná urdčina (dakkhiníurdú), lebo sa čiastočne odlišuje od severnej formy, súc po stáročia pod vplyvom drávidských jazykov a maráthčiny (porov. Gopal, 1966, s. 157 – 160).

Nástupom Mughalskej dynastie k moci (1526) si podržala svoje výnimočné postavenie úradného jazyka peržština, ktorá bola aj rokovacím jazykom súdov. Po porážke bengálskeho navába Siráždžuddaulu Angličanmi pri západobengálskom Paláši 23. júna 1757 až do tridsiatych rokov 19. storočia peržštinu ako úradný jazyk používala aj Východoindická spoločnosť. V hinsky hovoriacich oblastiach ovládaných Spoločnosťou sa nariadenia určené pre ľudové masy prekladali z angličtiny do hindčiny (Gopal, 1966, s. 161).

V tomto čase sa v severnej Indii začali verejné diskusie ohľadne národného jazyka. Prvý významný indický politik tej doby Rámmohan Ráj sa vyjadril v prospech angličtiny, lebo v nej videl prostriedok osvietenstva v porovnaní so sanskrtom, ktorý by krajinu ponechal v dobe temna. Podobne sa vyjadrila aj Rada direktorov Východoindickej spoločnosti, ktorá svojej vláde v Indii odporučila angličtinu ako úradný

jazyk a prostriedok komunikácie s miestnymi kniežatami. Na druhej strane však odporučila, aby sa používanie angličtiny netýkalo súdov, kde by sa mala dať prednosť jazyku, ktorému rozumie miestne indické obyvateľstvo.

Rozhodnutie padlo najprv na urdčinu, nielen preto, že bola miestnym indickým jazykom, ale zavážil aj argument, že jej perzsko-arabské písmo nespôsobí administratívne problémy, nezvýši náklady súdov, ako by si to vyžadoval ďalší návrh počítajúci s hindčinou a jej písmom dévanágarí. Tento proces sa začal najprv v Biháre v polovici 19. storočia, aby pokračoval v severozápadných provinciách a neskôr aj v centrálnych provinciách. Prechod z perzštiny na urdčinu sa ukázal ako neúčinný, pretože sudy síce používali miestny indický jazyk, ale tak presýtený perzskými výrazmi, že zmena nebola vôbec badateľná a roztržky kvôli nezrozumiteľnosti rokovacieho jazyka pretrvávali naďalej. Nakoniec padlo definitívne rozhodnutie v prospech hindčiny, respektíve hindustánčiny, ktorá nebola až tak vystavená tlaku zo strany perzštiny ako urdčina.² S tým súvisel aj výber písma, keď sa dala prednosť dévanágarí pred perzsko-arabským písmom, pretože písmu dévanágarí bolo podobné písmo bengálske a uríske, takže obyvatelia s ním nemali také ťažkosti ako s úplne cudzím perzsko-arabským písmom. Toto rozhodnutie malo oporu aj vo fakte, že maráthski a nepálski vládcovia uprednostňovali na svojom území na úradné účely hindustánčinu a písmo dévanágarí, pretože úradníci sa ich ľahšie naučili než angličtinu (Gopal, 1966, s. 161 – 163).

Zavádzanie hindčiny ako ďalšieho úradného a rokovacieho jazyka popri angličtine vyvolalo námietky zo strany niekoľkých oponentov, medzi ktorých patrili aj G. A. Grierson. Ten poukazoval na to, že „jazyk, ktorý sa nazýva hindčina, nie je jazykom 90 % obyvateľstva Biháru; že písaná hindčina, ktorú dala vláda vytvoriť spisovním Prém Ságaru od Lallú Lála, je umelým jazykom; a že mnoho slov v hindčine je nezrozumiteľných moslimom“ (Gopal, 1966, s. 166). Preto navrhol, aby sa „hindčina nezavádzala do škôl a na sudy; miesto nej by sa mal použiť niektorý z tých jazykov, ktorými sa hovorí na území Biháru: baisvári, gánvadí, maithilí, magahí, bhódžpurí“ (Gopal, 1966, s. 167).

Jeho návrhy mali ten nedostatok, že nimi chcel zaviesť do úradnej sféry regionálne jazyky, ktoré ani nemali literárnu tradíciu. Opieral sa o svoju klasifikáciu indických jazykov, v ktorej mnohým dialektom prisúdil postavenie samostatných jazykov a ignoroval fakt, že kharíbóli bol už v tom čase mestským jazykom Biháru (Čarterdží, 1957, s. 161).

Ku koncu 19. storočia sa začali ozývať hlasy za výlučné zavedenie hindčiny namiesto angličtiny. Medzi najväčších zástancov tejto myšlienky patrili Bál Gangádhhar Tilak, Kešab Čandra Sen, Rádž Nárájan Basu³ a iní. Hindčina však nebola materčinou ani jedného z týchto ľudí. Takisto Dajánanda Sarsvatí, Gudžarátec, bol

² Treba pripomenúť fakt, že na druhej strane perzština dlhodobým súžitím s indickými jazykmi severnej Indie značne ovplyvnila ich slovnú zásobu, a to aj výrazmi z každodenného života.

³ Anglicky Bose.

presadzovateľom hindčiny a trval na tom, aby ľudia z rôznych provincií vo vzájomnej korešpondencii používali hindčinu namiesto angličtiny (Gopal, 1966, s. 175 – 176).

Indický národný kongres sa na začiatku 20. storočia po vytvorení Moslimskej ligy (do ktorej prešlo mnoho jeho členov, za všetkých spomenieme Muhammada Alího Džinnáha, zakladateľa a prvého generálneho guvernéra Pakistanu) a schválení oddelených volieb pre hinduistov a moslimov snažil zabrániť ďalšiemu vzájomnému vzd'aloňovaniu týchto komunit postupným osvojením si myšlienky hindustánčiny ako zmesi jednoduchej hindčiny a urdčiny, ktorá sa bude písať v dévanágarí, ako aj perzsko-arabským písmom (Gopal, 1966, s. 177). Najväčším nadšencom tejto myšlienky na pôde Kongresu bol Mahátma Gándhí. Gándhího názorom na túto tému sa venujeme v nasledujúcej časti.

3. PREDSTAVY INDOV O HINDČINE AKO ÚRADNOM JAZYKU

V priebehu snáh o získanie nezávislosti od Británie si Indovia začali uvedomovať, že v administratíve bude potrebné nahradiť anglický jazyk inou rečou pochádzajúcou z domáceho indického prostredia. Z novoindických jazykov si najväčšiu podporu získala hindčina, a to aj vďaka M. K. Gándhímu, ktorý po celý svoj politický život bol jej neúnavným zástancam a podporovateľom. Sám k tomuto problému napísal: „Píšeme si navzájom v zlej angličtine a nie sú od toho ochránení ani naši bakalári slobodného umenia. Naše najlepšie myšlienky sú vyjadrené v angličtine, rokovania nášho Kongresu prebiehajú v angličtine, naše najlepšie noviny vychádzajú v angličtine. Ak tento stav potrvá naďalej, naše potomstvo nás, a o tom som pevne presvedčený, odsúdi a prekľaje“ (Gándhí, 2003, s. 75). Na zasadnutí 2. gudžarátskej vzdelávacej konferencie v Bharúči Gándhí vo svojom príhovore okrem iného načrtnol, čo si predstavuje pod jazykom, ktorý Indovia majú prijať za svoj národný. Zhrnul to do nasledujúcich bodov: „1. Musí byť ľahko naučiteľný pre štátnych úradníkov; 2. Musí byť schopný slúžiť ako prostriedok náboženského, ekonomického a politického styku v celej Indii; 3. Musí ísť o jazyk, ktorým hovorí väčšina obyvateľov Indie; 4. Musí byť ľahko naučiteľný pre všetkých v krajine; 5. Pri voľbe tohto jazyka sa nemajú brať ohľady na dočasné alebo pominuteľné záujmy. Ktorý jazyk spĺňa všetky tieto požiadavky? Musíme pripustiť, že je to hindčina“ (podľa Gopal, 1966, s. 180 – 181).

Okrem hindčiny sám Gándhí považoval za ďalší jazyk, ktorý by spĺňal tieto podmienky, bengálčinu. Ako sám povedal, „(Ale) samotní Bengálci mimo Bengálska používajú hindčinu. Človek ktorý hovorí hindsky, používa hindčinu, kdekoľvek sa nachádza, a nikoho to neprekvapuje“ (podľa Gopal, 1966, s. 181).

Hindčina bola relatívne ľahkým jazykom na naučenie pre tých, ktorých materčinou bol jazyk z indoeurópskej jazykovej rodiny. Iná situácia bola u tých, ktorí ho-

vorili niektorým z drávidských jazykov. Gándhí sa domnieval, že hindčina je vhodná aj pre nich, pretože „(síce) ich štruktúra a gramatika sa líšia od sanskrtu. To, čo spája obe tieto skupiny, je ich slovná zásoba pochádzajúca zo sanskrtu... Máme právo apelovať na ich patriotického ducha a očakávať od nich zvýšené úsilie pri učení sa hindčiny“ (podľa Gopal, 1966, s. 182).

Celý zvyšok svojho života bol M. K. Gándhí neúnavným propagátorom indic- kých jazykov. Presviedčal ľudí, aby opustili angličtinu a obrátili sa k svojmu rodnému jazyku a hindčine. Sám v tejto súvislosti napísal: „Cudzie médium (angličtina – pozn. P. N.) urobilo z našich detí cudzincov v ich vlasti. Keby som mal moc despota, dnes by som zastavil vyučovanie našich chlapcov a dievčat v cudzom médiu a prinútil všetkých učiteľov a profesorov pod hrozbou prepustenia, aby uskutočnili v tomto smere zmenu“ (podľa Gopal, 1966, s. 183).

Gándhího viedlo úsilie nahradiť angličtinu hindčinou k tomu, že presviedčal všetkých, pre ktorých hindčina nebola materčinou, aby sa snažili nadobudnúť čo naj- skôr obstojnú znalosť tohto jazyka. Jej štúdium považoval za také jednoduché, že tvrdil: „Bengálec sa naučí hindčinu za dva mesiace, ak jej venuje tri hodiny denne, a Drávid za šesť mesiacov pri rovnakom tempe“ (podľa Gopal, 1966, s. 183).

Okrem hindčiny sa snažil presadzovať aj miestne jazyky, ktoré mali na regio- nálnej úrovni plniť tú istú úlohu ako národný jazyk na celoštátnej: „Prvým krokom by malo byť jazykové a politické prerozdelenie provincií... V súvislosti s pozdvihnu- tím statusu a trhovej hodnoty regionálnych jazykov ustanovil by som jazykom súdu jazyk provincie, v ktorej sa súd nachádza... Navrhujem zákonodarcom, že by mohli pri dostatočnom úsilí v priebehu mesiaca pochopiť jazyk provincie, v ktorej pôsobia. Nič nebráni Tamilovi, aby sa naučil jednoduchú gramatiku a pár sto slov z telugčiny, malajálamčiny a kanarčiny, ktoré sú podobné tamilčine“ (Gopal, 1966, s. 185). Uka- zuje sa tu nereálnosť Gándhího názoru o tempe, ktorým sa dá zvládnuť hoci aj prí- buzny jazyk, pretože neberie do úvahy, že nie všetci ľudia sú jazykovo nadaní a do- kážu rýchlo zvládnuť cudzí jazyk.

3.1 SLOVNÁ ZÁSoba

Hindčina, ktorú v tom čase presadzoval Gándhí a iní, bola tesne spojená s urd- činou. S touto skutočnosťou súviselo najmä Gándhím presadzované pomenovanie hindustánčina, ktorá sa dnes považuje za hovorovú formu hindčiny a urdčiny. Ka- naiyálál Mániklál Munší celkom výstižne vyjadruje tento stav, keď vraví: „V sku- točnosti hindčina a urdčina neboli rozdielne jazyky. Nechajúc bokom malú vzdelanú časť, obyvatelia Zjednotených provincií⁴ hovorili len jedným jazykom, v ktorom bolo možné nájsť sanskrtské, perzské a lokálne prvky na rôznych úrovniach. Ten, kto používal väčšie množstvo perzských slov, hovoril urdčinou. Ten, kto používal väčšie množstvo sanskrtských a lokálnych slov, hovoril hindčinou. Ľudia na ulici používali len slová bežného života bez ohľadu na ich pôvod. Tento živý jazyk bol

⁴ Približne dnešný Uttarpradéš a z časti Uttarákhand.

označovaný úradníkmi pri sčítaní ľudu ako hindustánčina, hinduistami ako hindčina a moslimami ako urdčina“ (Munshi, 2006, s. 49).

Predstavy vtedajších Indov týkajúce sa slovného fondu národného jazyka zreteľne vyjadruje Káká Kálélkar vo svojom článku *Národný jazyk pre Indiu* takto: „Dnes sa bude naša hindustánčina skladať zo všeobecne zrozumiteľných slov z hindčiny a urdčiny a spolu s nimi aj z takých slov z paňdžábčiny, rádžastánčiny, bihárčiny, bundélkhandčiny, bengálčiny, gudžarátčiny, maráthčiny, kanarčiny a pod., ktoré sú najviac zrozumiteľné. Tak napríklad slovíčko *zamín* bude populárnejšie ako slovíčko *bhúmi* a slovo *káran* bude viac používané ako *vadžah*. Ale obe varianty budú považované za správne.

Národný jazyk patrí celému národu, doslovne je to *sabkibólí*, jazyk každého. Bude formovaný ľuďom a prispôbi sa verejným potrebám a podmienkam. Bude obsahovať slovo *nír*, ako aj slová *pání* či *džal⁵*, pretože 120 miliónov južných Indov pozná na označenie vody len slovo *nír* (Kalelkar, 2006, s. 43).

Po rozdelení Indie predstava o spoločnom jazyku hinduistov a moslimov padla. Hindčina a urdčina sa začali od seba čím ďalej, tým viac vzdáľovať, pretože urdčina stále viac používala perzsko-arabské slová a vytlačala sanskrtizmy, respektíve zo sanskrtu vytvorené slová. Podobným smerom sa vydala aj hindčina s tým rozdielom, že začala si svoju slovnú zásobu vytvárať hlavne na základe sanskrtu a opúšťať slová perzsko-arabského pôvodu. Na tvorbu novej terminológie bol zriadený aj zvláštny úrad *Komisia pre vedeckú a technickú terminológiu* spadajúca pod ministerstvo rozvoja ľudských zdrojov (predtým ministerstvo školstva).

3.2 PROBLEMATIKA PÍSMO

Veľkú časť diskusie o národnom jazyku zabrali úvahy o písme, ktoré by malo byť jednotné pre všetky jazyky Indie. Aj v tejto oblasti sa svojimi predstavami najviac presadzoval Mahátma Gándhí, ktorý povedal: „Som silne presvedčený, že by malo jestvovať iba jedno písmo pre všetky indické jazyky a tým písmom by malo byť jedine dévanágarí... V súčasnosti máme bengálske písmo v Bengálsku, gurmukhí v Pandžábe, sindhské v Sindhu, gudžarátske v Gudžaráte, telugské v Ándhrapradéši, tamilské v Tamilnádu, malajálamské v Kérale, kanarské v Karnátake, nehovoriac o písme kaithí v Biháre a módí v Dakšine“ (Gandhi, 1942, s. 1).

Svojimi predstavami inšpiroval aj iných Indov, ako bol napríklad K. M. Munší: „Ak by sme mali jednotné písmo v provinciách, kde sa hovorí bengálsky, hindsky, maráthsky a gudžarátsky, obyvatelia týchto provincií by mohli poľahky čítať diela vo všetkých týchto štyroch jazykoch. V iných provinciách ľudia, ktorí by mohli čítať v národnom jazyku, by boli schopní porozumieť týmto dielam. Takýmto písmom by mohlo byť jedine dévanágarí“ (Munshi, 2006, s. 52). Lenže problém sa vyskytol práve pri hindčine/urdčine, pretože moslimovia sa nemienili vzdať svojho upraveného arabského písma. K. M. Munší o tom poznamenáva: „Nie je dôvod dúfať, že sa

⁵ *Nír*, *pání* a *džal* sú synonymá označujúce vodu.

moslimovia vzdajú svojho urdského písma a prijmú naše (dévanágarí – pozn. P. N.). Dokonca ani hinduisti nemajú medzi sebou jednotného písma. Ako by teda bolo možné učiť písmo dévanágarí a urdské všetky vzdelané osoby? Jediným praktickým riešením problému je akceptovanie písma dévanágarí tými, ktorí tak môžu bez problémov urobiť. Oстане len otázka, či dôsledkom kompromisu medzi dévanágarí a urdským písmom bude fakultatívne používanie oboch písem alebo prijatie všeobecného latinizovaného písma. “(Munshi, 2006, s. 52).

Otázkou, či by nebolo lepšie nahradiť všetky indické písma latinkou, sa zaoberal aj Gándhí vo svojom článku *Roman script v. Devanagari*, v ktorom však tvrdí, že: „Už prv som vyjadril svoj názor, že jediné univerzálne písmo Indie je dévanágarí... milióny hinduistov a moslimov nebudú potrebovať znalosť latinky, pokiaľ sa nebudú chcieť naučiť anglicky“ (Gandhi, 1942, s. 44 – 45).

Predstavy Indov o národnom jazyku by sa dali zhrnúť do nasledujúcich bodov, ako ich sformuloval M. K. Gándhí:

1. Náš všeobecný jazyk by sa mal nazývať hindustánčina a nie hindčina.
2. Hindustánčina sa nesmie dávať do súvislosti s nejakou náboženskou tradíciou či komunitou.
3. Pri vyberaní slovnej zásoby sa nemá hľadiť na to, či sú slová domáceho či cudzieho pôvodu, ale či sú všeobecne rozšírené.
4. Všetky slová používané hinduistickými autormi píšucimi urdsky a moslimskými autormi píšucimi hindsky majú byť považované za bežné. Nevzťahuje sa to však na urdčinu a hindčinu ako osobitý jazyk⁶.
5. Pri výbere terminológie sa nemá dávať prednosť sanskrtu, čo najväčší priestor treba ponechať prirodzenému výberu z urdčiny, hindčiny a sanskrtu.
6. Dévanágarí a arabské písmo majú byť považované za rozšírené a oficiálne vo všetkých inštitúciách, ktorých politika je riadená oficiálnymi podporovateľmi hindustánčiny, a zamestnanci majú mať možnosť naučiť sa obe písma (Gandhi, 2006, s. 69 – 70).

Ďalší vývoj tieto Gándhího myšlienky úplne znehoval. Jeho snaha zjednotiť hinduistov a moslimov tým, že novým jazykom bude hindustánčina, ktorá do seba zahrnie hindčinu a urdčinu, bola zničená rozdelením Indie po získaní nezávislosti. Aj jeho úsilie skĺbiť indoeurópsky sever s drávidským juhom stroskotalo na neutíchajúcom odpore voči hindčine, najmä zo strany Tamilov (Ram, 1968).

4. SCHVAĽOVANIE HINDČINY AKO ÚRADNÉHO JAZYKA INDIE

Pri schvaľovaní Ústavy Indickej republiky najviac času zabrala diskusia o podobe úradného jazyka – či to má byť hindčina, alebo angličtina. Stretli sa tu dva tá-

⁶ Najznámejším autorom, ktorý písal urdsky aj hindsky, bol hinduista Prémčand (vl. menom Dhanapat Ráj Šrívástav 1880 – 1936).

bory: zo severu tvrdí zástancovia hindčiny a z juhu nemenej odhodlaní zástancovia zachovania angličtiny. To, akú plamennú diskusiu vyvolala táto téma, akoby predurčilo ďalší vývoj jazykovej otázky v Indii, ktorá je zdrojom problémov až dodnes.

Komisia, ktorá vytvárala návrhy ústavných noriem, prišla s témou jazyka v decembri 1946 predložením návrhu, aby ústavodarné zhromaždenie rokovalo v hindustánčine alebo angličtine a, ak to predseda dovoľí, aby mohol člen zhromaždenia použiť aj svoj materinský jazyk, ale všetky záznamy sa mali viesť v hindustánčine či angličtine. K návrhu pripojili pripomienky Séth Góvind Dás, hindský „extrémista“, a Kasturiranga Santhanam, významný politik z juhoindického Madrásu. Prvý žiadal, aby jazykom zhromaždenia bola hindčina, a ak ju niekto neovláda, môže použiť svoj materinský jazyk alebo angličtinu. Druhý navrhoval, aby takýmto jazykom bola za každých okolností angličtina bez ohľadu na to, či niektorý člen vie hindsky, alebo nie. Zhromaždenie nakoniec schválilo návrh bez týchto pripomienok (Austin, 2009, s. 53 – 54).

Veľký zlom v otázke jazyka nastal po rozdelení Indie, keď sa nenávisť voči moslimom obrátila aj proti urďčine. Presadzovať hindustánčinu ako úradný jazyk naďalej už nebolo možné. Tvrdé jadro zástancov sanskrtizovanej hindčiny išlo až tak ďaleko, že vyžadovalo, aby hindčina, dokonca aj na regionálnej úrovni, bola prvým úradným jazykom a regionálne jazyky nasledovali až za ňou. Žiadali úplné odmietnutie angličtiny aj urďčiny ako jazykov neindických. Na druhej strane zástancovia hindustánčiny (Gándhí, Néhrú) mali naďalej silnú autoritu. Napriek tomu začala návrhová komisia pracovať len s termínom hindčina bez toho, aby ju tým zhromaždenie poverilo. Hindustánčina ako pojem sa stala tabu (Austin, 2009, s. 57 – 58).

Rok 1948 sa stal kľúčovým pre zástancov hindčiny. Od začiatku roka sa v zhromaždení objavovali rôzne návrhy na riešenie jazykovej otázky, ktoré by sa podľa Granvilla Austina dali zhrnúť takto: „Hindčina (bháratčina) by mala byť národný (úradný) jazyk Indie. Dévanágarí má byť národným písmom Indie. V provinciách, kde sa hindčina ani dévanágarí nepoužívajú, si miestne zákonodarné zbory majú samy zvoliť úradný jazyk. Provincie majú používať angličtinu tak dlho, ako uznajú za vhodné (v niektorých návrhoch bolo jej používanie obmedzené len na sedem- či dokonca päťročné obdobie). Angličtina sa môže používať ako druhý úradný jazyk Indie tak dlho, ako stanoví parlament. Rokovania v parlamente majú prebiehať v hindčine a zapisovať sa v písme dévanágarí. Ale parlament môže stanoviť aj používanie angličtiny“ (Austin, 2009, s. 58 – 59).

Ďalšou snahou zástancov hindčiny bolo, aby text ústavy bol schválený v hindčine. Potom, čo myšlienka hindustánčiny stratila prestíž, boli obavy, že takýto text bude presýtený sanskrtizmami a že mu nebudú rozumieť ani tí, ktorých materčinou je hindčina (Austin, 2009, s. 61 – 62).

V roku 1949, ktorý bol posledným v niekoľkoročnom procese schvaľovania textu ústavy, sa znova vynorila otázka jazyka schváleného textu ústavy. Džaváharlál Néhrú bol proti tomu, aby bola ústava prijatá v hindskom znení a presadzoval, aby

jej text bol schválený v angličtine a dodatočne preložený z angličtiny do hindčiny, ale na to určenými odborníkmi, nie členmi zhromaždenia. Opačné stanovisko zastával Rádzéndra Prasád, ktorý trval na hindskom znení, ale nebol ani proti schváleniu v angličtine s tým, že časom (po desiatich až pätnástich rokoch), keď si jej hindské znenie osvoja aj ľudia z juhu, bude už záväzné len hindské znenie. Argumentoval obdobným riešením, ktoré bolo použité pri írskej ústave. Néhrú sa k hindskému zneniu vyjadril v tom zmysle, že ak bude ústavný text schvaľovaný v hindčine, bude sa bojovať o každé slovíčko a možnú jeho interpretáciu, zatiaľ čo pri anglickom texte by podľa neho takéto problémy nehrozili. Preto sa zhromaždenie uznieslo, že schválilo text ústavy v anglickom znení. Pri prekladaní ústavy do indických jazykov, a teda aj do hindčiny, sa ukázali vyššie uvedené obavy ako opodstatnené, pretože ani plynule hindsky hovoriaci Néhrú, keď mu predložili výsledný preklad do hindčiny, nerozumel z textu takmer ani slovo (Austin, 2009, s. 66 – 67).

Diskusia na tému úradného jazyka vyvrcholila v auguste 1949. Obidva tábory stáli pevne na svojich stanoviskách, aj keď nehindskí členovia zhromaždenia boli ochotní prijať hindčinu ako úradný jazyk, ale s tým, že angličtina bude uznaná ako úradný jazyk popri nej, a to na obdobie dlhšie ako pätnásť rokov, na ktoré boli ochotní pristúpiť hindskí zástupcovia. Tí však naďalej trvali na výlučnosti hindčiny ako úradného jazyka po uplynutí tejto lehoty a v jej priebehu chceli progresívne presadzovať používanie hindčiny, čo si nehindskí zástupcovia vykladali ako vnucovanie hindčiny proti ich vôli.

Dohodu nebolo možné dosiahnuť ani v otázke, akú formu hindčiny schváliť ako úradnú, či má byť sanskritizovaná podľa predstáv tvrdého hindského jadra (teda upravená až za hranicu zrozumiteľnosti), alebo sa má vyvíjať tak, ako si to želal Gándhí a iní zástancovia (Néhrú, Prasád) teraz už nepriechoďnej hindustánčiny, teda aby sa používali slová zrozumiteľné čo najväčšej časti populácie bez ohľadu na ich etymologický pôvod.

Ďalším bodom, na ktorom sa členovia ústavodarného zhromaždenia nevedeli zhodnúť, bola podoba číslíc, ktoré sa mali používať. Hindskí zástupcovia chceli presadiť podobu číslíc uplatňovanú v písme dévanágarí. Neboli ochotní z tohto návrhu zľaviť v prospech medzinárodne používaných, tzv. arabských číslíc, hoci sa ich iní členovia ústavodarného zhromaždenia snažili presvedčiť argumentom, že ide vlastne o pozmenené formy pôvodne indických číslíc. Tento chaos v rôznorodých návrhoch na riešenie jazykovej otázky a neschopnosť členov zhromaždenia dospieť k nejakej dohode viedol k tomu, že bol zo všetkých predložených návrhov zostavený tzv. Munšího – Ajjangárov návrh (Austin, 2009, s. 72 – 78).

Návrh odporúčal, aby úradným jazykom Únie bola hindčina v písme dévanágarí a pri čísliciach sa mala používať ich medzinárodná forma. Angličtina sa mala používať pätnásť rokov s tým, že toto obdobie mohlo byť predĺžené. Jazykom najvyššieho súdu a vrchných súdov mala byť angličtina. Slovná zásoba hindčiny sa mala čerpať hlavne zo sanskrtu a do ôsmeho dodatku ústavy bolo zahrnutých 13 regionál-

nych jazykov, ale nie angličtina a sanskrt. Zákonodarné orgány zväzových štátov si mali stanoviť ako svoj úradný jazyk niektorý z regionálnych jazykov uvedených v ôsmom dodatku alebo hindčínu či angličtinu. Ďalej sa mala vytvoriť komisia, ktorá by zdokumentovala po piatich a desiatich rokoch šírenie hindčiny. Mnohé z týchto návrhov boli nakoniec schválené a prešli do textu ústavy (Austin, 2009, s. 78).

Narasinha Gópálsvámí Ajjangár uviedol tento návrh slovami, že ide o kompromis medzi značne antagonistickými názormi. Návrh stojí na dvoch princípoch a síce, že je nutné vybrať jeden z jazykov Indie ako spoločný jazyk celej krajiny, a zároveň ponechať aj naďalej angličtinu, kým sa hindčina dostatočne nevyvinie, aby mohla plniť úlohu, ktorá je jej zverená. A druhým princípom bolo zavedenie formy číslic, ktorá bola označovaná ako celoindická podoba indických číslic (Austin, 2009, s. 86).

Aj o tomto návrhu nastala búrlivá debata, ale napriek zanietenosti diskutérov bolo vo vzduchu cítiť určitú únavu z nekonečného dohadovania sa o jazykovej otázke. Nakoniec v neskorých večerných hodinách 14. septembra 1949 bol Munšího – Ajjangárov návrh schválený (Austin, 2009, s. 89).

Tri roky trvajúca diskusia na tému úradného jazyka ukázala, ako sa k nej stavali zástancovia hindčiny. Svojou neústupnosťou a odmietaním kompromisov, teda odmietaním vypočúť a zvážiť návrhy nehindských členov ústavodarného zhromaždenia, nakoniec hindčine viac uškodili, ako pomohli. Tento ich necitlivý prístup ilustruje prejav Raghunátha Vinájaka Dhulékara z 10. decembra 1946:

„Ludia, ktorí neovládajú hindustánčinu, nemajú právo zotrávať v Indii. Ludia, ktorí sú prítomní na tomto zhromaždení, aby vytvorili ústavu pre Indiu a nevedia hindsky, nie sú hodní byť členmi tohto zhromaždenia. Bolo by lepšie, keby odišli“ (Guha, 2007, s. 117).

Preto nezarážajú ani slová, ktoré vyriekol Tiruvallúr Tannai Krišnamáčári z Madrásu, keď bolo rozhodnuté, že hindčina bude jediný úradný jazyk Indie:

„Ak budeme nútení učiť sa hindčínu... nebudem sa ju schopný naučiť kvôli môjmu veku a možno ani nebudem chcieť kvôli nátlaku, ktorý na mňa vyvíjate... Tento druh neznášanlivosti nás núti obávať sa, že silné centrum, ktoré potrebujeme, ako aj silné centrum, ktoré je nevyhnutné, bude tiež znamenať zotročenie ľudí, ktorí nehovoria jazykom centra. Vyslovujem varovanie na podnet ľudí z juhu s úmyslom oznámiť, že existujú skupinky v južnej Indii, ktoré si prajú odtrhnutie... a moji ctení priatelia z Uttarpradéša, nijako nepomáhajte vyostriť ideu „hindského imperializmu“ do krajného maxima“ (Guha, 2007, s. 120).

Problematika celoindického úradného jazyka sa schválením ústavy neskončila, skôr naopak. Jazyková otázka (či už hindčiny, angličtiny alebo iných regionálnych indických jazykov) sa stala neodlučiteľnou súčasťou politického života nezávislej Indie, a to najmä počas tzv. prechodného obdobia v trvaní pätnásť rokov, ktoré ústava stanovila na to, aby si všetky úrady a vládne inštitúcie namiesto angličtiny osvojili a používali hindčínu. Mnohé politické strany z nehindsky hovo-

riacich štátov využili otázku jazyka na boj proti politike centra a na obranu svojich regionálnych záujmov.⁷

Ústavným uzákonením hindčiny ako celoindického úradného jazyka nastalo pre ňu kvalitatívne a kvantitatívne nové obdobie. Boli založené rôzne inštitúcie a úrady na šírenie a propagáciu hindčiny. Rápidne vzrástol počet vedeckých publikácií písaných hindsky, prenikla na vysokoškolskú pôdu, kde začala konkurovať dovtedy výlučnej angličtine. Na nižších stupňoch škôl sa začala učiť ako povinný jazyk spolu s angličtinou a regionálnym jazykom (na tieto účely bola vytvorená tzv. *trojjazyčná formula* vyučovania jazykov na školách). Komplexnosť témy postavenia hindčiny v samostatnej Indii presahuje predmet tohto článku. Podrobnejšie sa tomu budeme venovať v inom príspevku.

5. ZÁVER

V článku sme chceli ukázať, že kým sa hindčina presadila ako úradný jazyk Indie v konkurencii s angličtinou, ale aj inými indickými jazykmi, prešla dlhým vývojom. Z množstva hindských dialektov sa ako jazyk štátnej správy, a omnoho neskôr aj literatúry, ujal dialekt kharibólí, ktorým sa hovorí v okolí dnešného Dillí. Okrem hindčiny je tento dialekt aj základom urdčiny, úradného jazyka Pakistanu. Oba jazyky tak majú spoločný gramatický aj lexikálny základ, odlišnosti sú dané slovnou zásobou v odbornej terminológii, ale najmä jazykovou politikou oboch krajín.

Postoj k hindčine ako úradnému jazyku celej Indie prešiel značne turbulentným vývojom. Na začiatku národnooslobodzovacieho hnutia a hlavne v jeho vrcholnom období v 30. a 40. rokoch 20. storočia bola hindčina, respektíve jej hovorová forma hindustánčina, ktorá zahrnovala aj hovorovú urdčinu, prijímaná širokým spektrom indických politikov ako národný jazyk samostatnej Indie. Mnohí politici, ale aj iní významní činitelia spoločenského života, sa vyjadrovali k otázke národného jazyka. Z ich myšlienok sme tu mohli vzhľadom na obmedzený rozsah textu upozorniť len na tie najpodstatnejšie.

Drastický rozpad Indie na prahu jej nezávislosti sa prejavil aj v otázke národného jazyka. Muslimsko-hinduistická nevráživosť sa premietla aj do zápasu o podobu národného jazyka. Odmietnutie urdčiny zabránilo schváliť hindustánčinu ako národný jazyk Indie, ktorá v sebe spájala tak moslimskú, ako aj hinduistickú zložku indickej kultúrnej tradície. Prevalu získali zástancovia sanskrtizovanej hindčiny (najmä slovnou zásobou a čiastočne aj gramaticky postavenej na sanskrte). Necitlivý prístup pri presadzovaní takejto formy národného jazyka spôsobil, že značná časť nehindsky hovoriacich politikov začala vidieť v hindčine nástroj nadvlády politikov z hindsky

⁷ Podrobnejšie sa tejto problematike venuje Jyotindra Das Gupta v práci *Language Conflict and National Development* (1970).

hovoriacich oblastí nad ostatnými Indmi a začali sa prikláňať k angličtine. Prejavilo sa to pri schválení Ústavy Indie, keď popri hindčine naďalej zostáva celoinďickým úradným jazykom angličtina a o hindčine sa už nehovorí ako o národnom jazyku, ale len ako o štátnom (úradnom) jazyku.

S povojnovým rozvojom sociolingvistiky sa začína odborná verejnosť zaujímať o hindčinu aj z pohľadu, ako sa uplatňuje v nezávislej Indii v konkurencii s angličtinou a ako je prijímaná v nehindsky hovoriacich oblastiach (štátoch) Indie. Literatúra k tejto problematike, najmä západnej proveniencie, nadobudla najväčší rozsah v 60. a začiatkom 70. rokov minulého storočia. Odvtedy cítiť určitý útlm a dôraz sa kladie skôr na ekonomické a politické problémy súčasnej Indie. Problematika postavenia hindčiny, ale aj iných regionálnych jazykov Indie, je aj v súčasnosti naďalej veľmi pestrá a hodná podrobnejšieho ďalšieho štúdia, najmä pre iné mnohojazyčné krajiny či zoskupenia, medzi ktoré patrí hlavne súčasná Európska únia.

Literatúra

- AUSTIN, Granville: Language and the Constitution. The Half-Hearted Compromise. In: Language and Politics in India. Ed. A. Sarangi. New Delhi: Oxford University Press 2009, s. 41 – 92.
- BARANNIKOV, Alexej Petrovič: Problemy chindi kak nacional'nogo jazyka. Leningrad: Nauka 1972.
- ČATERDŽÍ, Sunitikumár: Bhártij árajabhášá aur hindí. Dillí: Rádžkamal Prakášan 1957.
- GÁNDHÍ, Móhandás Karamčand: Hindísvarádž. Indická samospráva. Brno: Doplněk 2003.
- GANDHI, Mahatma: National Language for India. In: Language in Contemporary India. Ed. S. K. Sharma. Delhi: Vista International Publishing House 2006, s. 67 – 71.
- GANDHI, Mahatma: Our Language Problem. Karachi: Anand T. Hingorani 1942.
- GOPAL, Ram: Linguistic Affairs of India. Bombay: Asia Publishing House 1966.
- GUHA, Ramachandra: India after Gandhi: The History of Largest Democracy. London: Macmillan 2007.
- GUPTA, Jyotindra Das: Language Conflict and National Development. Group Politics and National Language Policy in India. Berkeley: University of California Press, 1970. 293 s.
- KALELKAR, Kaka: National Language for India. In: Language in Contemporary India. Ed. S. K. Sharma. Delhi: Vista International Publishing House 2006, s. 39 – 44.
- MUNSHI, Kanaiyalal, Maneklal: National Language for India. In: Language in Contemporary India. Ed. S. K. Sharma. Delhi: Vista International Publishing House 2006, s. 49 – 53.
- NAGY, Peter: Hindčina a jazyková politika Indie. Diplomová práca. Filozofická fakulta KU, Praha 2010.
- RAM, Mohan: Hindi against India. New Delhi: Rachna Prakashan 1968.
- TAYLOR, Joseph: A Common Script for India. In: Language in Contemporary India. Ed. S. K. Sharma. Delhi: Vista International Publishing House 2006, s. 45 – 48.

JAZYK A JAZYKOVEDA V INTERPRETAČNEJ PERSPEKTÍVE

Eds: Oľga Orgoňová – Katarína Muziková – Zuzana Popovičová Sedláčková.
Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2014. 368 s.
ISBN 978-80-223-3695-6

OBSAH

Predslov

INTERPRETÁCIA A JAZYKOVEDA

Stanislav GAJDA: Lingvistyka wobec zwrotu interpretacyjnego w humanistyce

Jan KÖRENSKÝ: Interpretace řeči a interpretace řeči

Juraj DOLNÍK: Interpretácia a autonomizácia

INTERPRETÁCIA A SOCIÁLNO-KULTÚRNE KONTAKTY

Ivo POSPÍŠIL: Česko-slovenské jazykové kulturní vzťahy: nová situace

Oľga ORGOŇOVÁ – Paula POSTIHAČOVÁ: K interpretácii inakosti sociálnej menšiny telesne postihnutých v diskurznoanalytickej perspektíve

Jana SVOBODOVÁ: K interpretaci jinakosti v českém jazykovém prostředí

Gabriela MÚCSKOVÁ: Prestiž ako motivačný faktor pri preberaní cudzích jednotiek a špecifiká nárečovej adaptácie (na príklade historických germanizmov)

Diana SVOBODOVÁ: Špecifika rôznojazyčné lexikální synonymie

Kristína PIATKOVÁ: Prejavy dominancie v genderovom diskurze

Alena FARAGULOVÁ: Diskurz ohrozovanej rodiny (Postoje k cudzosti v neverejnom diskurze)

Jana LAUKOVÁ: Sociologické a kultúrne špecifiká interkultúrnej komunikácie

INTERPRETÁCIA A METODOLÓGIA

Miroslav DUDOK: Gramatika (posuvnej) hranice

Oldřich ULÍČNÝ: Celostnost jako metodologický princip lingvistické analýzy

Jozef MLACEK: Z novších interpretácií hraníc frazeológie

Ivo VASILJEV: O některých základních problémech jazykové struktury

Alena BOHUNICKÁ: Ako niečo robiť slovami... a zarobiť' (poznámky k lingvistickému inštrumentalizmu)

Marek MIKUŠIAK: Jazyk ako inštitúcia

Zuzana POPOVIČOVÁ SEDLÁČKOVÁ: Interpretačná perspektíva sociolektov v rámci stratifikácie národného jazyka

Viera KOVÁČOVÁ: Archaizmus či „kváziarchaizmus“? (Na margo archaizmov v slovenských nárečiach)

Zuzana POSPÉCHOVÁ: Využití prozodické transkripce v interpretaci prozodické roviny komunikace ze socio-lingvistického hlediska

INTERPRETÁCIA A POUŽÍVATELIA JAZYKA

Jana HOFFMANNOVÁ: Interpretace indexikálních výrazů v českém dialogu

Jiří ZEMAN: Syntax mluvené češtiny

Zuzana PUCHOVSKÁ: Francúzske osobné neurčité zámeno ON ako výzva pre interpretačnú kompetenciu recipienta v rámci jazykovo heterogénnej komunikácie

INTERPRETÁCIA A JAZYKOVÝ SYSTÉM

Pavol ŽIGO: Aspektuálno-temporálno-modálne korelácie

Patrik MITTER: Substantiva tvořená sekundární kompozicí a jejich status ve slovtvorném systému češtiny

Miloslav VONDRÁČEK: Sémantika a gramatika gramatického čísla; aspekt slovtvorný

Maryla PAPIERZ: Nominalizacje w języku i w tekście – konfrontacja polsko-slowacka. Zarys problematyki

Katarína MUZIKOVÁ: Variantnosť a kodifikácia (na príklade Czambelovej kodifikácie)

Jana BÍLKOVÁ: Interpretace deminuce v češtině

Stefana PAUNOVIĆ RODIĆ: Podstatné mená pomenujúajúce osobu ženského pohlavia vzhľadom na vek v slovenčine a srbčine

Ľudmila ŽIGOVÁ: Slovenské predložkové konštrukcie s adverbialným významom vo vyučovaní cudzincov

INTERPRETÁCIA A TEXT

Hana SRPOVÁ: Muka obraznosti – hra se slovy, jejich formou i významem jako prostředek atrakce cílové skupiny

Zdenko DOBRÍK: Diskurzne stratégie a kolektívna pamäť v politickom a masmediálnom diskurze o súčasnom konflikte na Ukrajine

Alena JAKLOVÁ: K jazykové interpretaci proměn etnické identity

Jindřiška SVOBODOVÁ: Argumentace a manipulace v novoročních projevech československých prezidentů

Lukáš ZÁBRANSKÝ: Jazykový obraz smrti Gustáva Husáka a Václava Havla v českém tisku

Zuzana KOVÁČOVÁ: Kognitívna frazeológia a synergetická povaha frazémy ako antropocentrická sféra jazyka

Ľudmila BENCÁTOVÁ: Učebnice slovenského jazyka na základných školách s vyučovacím jazykom maďarským

Kamila MRÁZKOVÁ: Reklamní komunikát jako předmět interpretace

SPRÁVY

PHILOLOGICA LXXI. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského.
Ed. M. Dobříková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013. 326 s.
ISBN 978-80-223-3559-1

Zborník *Philologica LXXI* obsahuje príspevky z medzinárodného vedeckého sympózia *Jazyk a literatúra v kontaktoch* venovaného univerzitnému profesorovi, slovakistovi a slavistovi Miroslavovi Dudkovi pri príležitosti jeho okrúhleho jubilea – 60 rokov, ktoré sa konalo 27. septembra 2012 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Podujatie pripravila Katedra slovanských filológií FiF UK v spolupráci so Slovenskou jazykovednou spoločnosťou pri Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV. V zborníku prezentovalo referáty 35 autorov. Sú rozdelené do dvoch tematických celkov korešpondujúcich s vedeckou orientáciou jubilanta – prvý je venovaný jazykovede a druhý histórii, literárnej vede a translitológii. Pred prvým tematickým blokom sú zaradené tri príspevky. Mária Dobříková (*Na úvod*, s. 7 – 8) sumarizuje základné životopisné údaje, pedagogické pôsobenie a tvorivý profil jubilanta na poli slovenskej i slovanskej jazykovedy, literárnej vedy a vlastnej básnickej tvorby. Mária Kusá v článku *Miroslav Dudok – kolega, vedec, človek* (s. 9 – 12) uvažuje o troch dimenziách jubilantovho ľudského a profesionálneho bytia. Pavol Žigo v štúdiu *A bullitu ad Upupam* (s. 13 – 16) cez prizmu jubilantových veršov sprítomňuje spomienky na spoločné časy štúdií a približuje motivanty antroponyma *Dudok* a jeho miesto v slovenskej antroponymickej sústave.

Tematický celok venovaný jazykovede uvádza príspevok Juraja Glovňa s názvom *Profesor Miroslav Dudok v kontexte vojvodinského školstva a slovenskej jazykovedy* (s. 19 – 26). Autor konštatuje, že M. Dudok je v skutočnosti dvojdomou osobnosťou, keďže popri pôsobení v slovenskom akademickom a vysokoškolskom prostredí pracuje zároveň ako profesor v Oddelení slovakistiky Filozofickej fakulty v Novom Sade. J. Glovňa vymenúva početné vedecké a bádateľské aktivity jubilanta, osobitne si všíma jeho publikáciu *Zachránený jazyk*, v ktorej M. Dudok sleduje vývinové tendencie a formuluje perspektívy slovenčiny v enklávnom prostredí. V závere príspevku explikuje gramatické, lexikálne a stylistické chyby, ktorých sa dopúšťajú študenti slovenčiny v Novom Sade.

Nad definíciou a charakteristikou pojmu štýl v podaní jubilanta uvažuje Jozef Mlacek v článku *Pojem štýlu v interpretáciách Miroslava Dudka – jeho špecifikácia aj inšpirácie* (s. 27 – 34). Zdôrazňuje jeho novátorský prístup k vymedzeniu štýlu zohľadňujúci aj také aspekty, ktorým slovenská jazykoveda doteraz nevenovala pozornosť.

Juraj Dolník sa v štúdiu *Rovnocennosť/nerovnocennosť v jazyku a komunikácii* (s. 35 – 46) zaoberá štyrmi typmi ekvivalencie (ontologickou, kognitívnu, imaginárnu a fiktívnu), vďaka ktorým možno porozumieť rôznorodosti jazykových štruktúr a princípom úspešnej a korektnej jazykovej komunikácie. Autor konštatuje, že nerovnocennosť v jazyku a komunikácii sa prejavuje prostredníctvom princípu orientačnej preferencie a princípu dominancie,

ktorú určuje prirodzená orientačná interpretácia výseku sveta, prirodzená logika používateľov jazyka a kultúrna povaha prirodzeného jazyka.

Korektnej výslovnosti hlásky *l'* sa venuje Slavomír Ondrejovič. Jeho príspevok *Sociolingvistické poznámky k dvom typom palatálneho l'* (s. 47 – 52) korešponduje s článkom J. Glovňu a potvrdzuje skutočnosť, že zvýšenú palatalitu mäkkého *l'* možno pozorovať najmä, a v súčasnosti už takmer výlučne, v enklávnej slovenčine vo Vojvodine a v rumunskom Banáte. Autor sa stotožňuje s M. Dudkom, že „nepalatálna výslovnosť skupín *le, li* je na Slovensku dominantná“ (s. 50), hoci postoj jazykovedcov je v tejto otázke výrazne diferencovaný (od názoru, že je potrebné vyslovovať mäkké *l'* vo všetkých pozíciách až po názor, že treba pripustiť v týchto pozíciách aj nepalatálny variant).

Štúdia Oľgy Orgoňovej *Socioštylistické a etnolingvistické aspekty generačného diskurzu* (s. 53 – 64) je zameraná na interaktívnu štylistiku a rolové konfigurácie prostredníctvom piatich ukážok dialogických sekvencií zo súkromného života dvojíc matka : dcéra. Autorka sleduje materializáciu zámerov aktérok a konštatuje, že „jazykový prejav je v porovnateľných situačných rámcoch neprediktabilný“ (s. 57). Prezentované ukážky sú poznačené sociálnymi rolami a etnokultúrnou identitou aktérok.

Irina Dulebová v príspevku *Jazykové podoby ruského mesta na príklade mikrotoponymie Sankt Peterburgu* (s. 65 – 74) analyzuje vybrané hovorové mikrotoponymá Sankt Peterburgu, ktoré signifikantne dotvárajú jazykový kolorit mesta, keďže odzrkadľujú vzťah obyvateľov nielen k budovám, námestiam či uliciam, ale aj rôznym historickým udalostiam. V tejto súvislosti poznamenáva, že v skutočnosti sú obrazom dejín mesta.

Michala Mračka Tomić sa v článku *Sémantika sloviess predponou u- v chorvátčine a ich ekvivalenty v slovenčine* (s. 75 – 82) venuje sémantike jednej z najfrekvencovanejších slovesných predpôn, pričom upozorňuje na rozdiely v jej používaní v skúmaných jazykoch. Autorka vychádza zo základných šesť spôsobov slovesného deja (lokalizovanosť, temporálnosť a modalitosť) Elly Sekaninovej, pričom ich dokladá na konkrétnych exemplifikátoch, keď ku chorváckym slovesám s predponou *u-* priraduje slovenské ekvivalenty. V poslednej časti uvádza príklady homonymných sloviess s touto predponou.

Súčasný stav bilingvizmu u dieťaťa vo veku štyri a pol roka sleduje Saša Vojtechová Poklač v štúdiu *K problematike slovensko-slovinského detského bilingvizmu* (s. 83 – 90). Autorka vychádza z Grammontovho, resp. Ronjatovho princípu bilingválnej výchovy dieťaťa. Analyzuje chyby, ktorých sa dieťa dopustilo na foneticko-fonologickej, morfolologickej, lexikálnej a syntaktickej rovine. Jej pozorovania vedú k záveru, že simultánny bilingvizmus dieťaťa má v súčasnosti charakter tzv. symetrického bilingvizmu, pričom nie je možné určiť dominanciu jedného z jazykov.

Katarína Misadová v príspevku *Aktuálne otázky maďarskej odbornej terminológie na Slovensku* (s. 91 – 98) poukazuje na odlišnú maďarskú odbornú terminológiu používanú v Maďarsku a na Slovensku. Pre mnohé diskrepancie v odborných slovensko-maďarských lexikografických prácach z hľadiska ekvivalencie navrhuje realizovať výskum v oblasti slovensko-maďarskej kontrastívnej lingvistiky a v oblasti translitológie.

V článku *O niektorých slovenských a poľských anglicizmoch v oblasti hospodárstva* (s. 99 – 106) sa Priska Sekerová zaoberá lexémami anglického pôvodu z oblasti hospodárstva a financií v súčasnom slovenskom a poľskom jazyku. Autorka tiež uvádza rozličné chápanie definície anglicizmu v poľskej a slovenskej jazykovede.

Maria Magdalena Nowakowska sa v príspevku *ACTA i inne najnowsze akronimy w języku polskim, slowackim i słoweńskim* (s. 107 – 114) venuje aktuálnej problematike skloňovania skratkových slov v poľštine, slovenčine a slovinčine, pričom konfrontuje nielen jednotlivé pravidlá klasifikácie akronym v uvedených jazykoch, ale aj ich deklinačné tendencie. Konštatuje, že najlepšie sa s akronymami dokáže vyrovnat' slovinčina, po nej nasleduje slovenčina a za najmenej transparentný jazyk z hľadiska asimilácie akronym autorka považuje poľštinu.

Nasleduje séria príspevkov, ktoré sa venujú menšinovým jazykom, resp. mikrojazykom. Ivor Ripka predkladá v článku *Jazyk ako rozhodujúci faktor národnej a kultúrnej identity menšín* (s. 115 – 122) otázku postavenia slovenského jazyka v mnohonárodných Spojených štátoch amerických na základe vlastných socioterénnych výskumov jazykových prejavov amerických Slovákov na začiatku 90. rokov v Pensylvánii. Na jednotlivých príkladoch dokumentuje ústup deklinácie substantív, oslabenie jednoduchých futurálnych slovesných tvarov, nejednoznačnosť kategórie vidu či používanie kalkových frazém.

Nasledujú dva články z maďarského menšinového prostredia – príspevok *Dialekty a otázka identity* (s. 123 – 130), ktorého autorka Mária Žiláková porovnáva vzťah dialektov a identity v maďarskej, rumunskej a srbskej časti slovenskej Dolnej zeme, a príspevok *Pulzačné vektory slovenčiny v Maďarsku* (s. 131 – 138), ktorým autorka Alžbeta Uhrinová nadväzuje na výskumy M. Dudka a prezentuje snahu o zachovanie a rozvoj slovenského jazyka v maďarskom prostredí.

Ojedinelú analýzu kašubského jazyka v slovenskom prostredí prináša Kinga Wawrzyniak v príspevku *Kašubčina včera a dnes (z jazykového a sociokultúrneho hľadiska)* (s. 139 – 152). Kašubovia identifikujúci sa dvojitou národnosťou sa odlišujú predovšetkým svojím jazykom, ktorý je vnútorne a lexikálne značne diferencovaný a ktorý už ani odborníci nezaraďujú medzi dialekty. Poukazuje na veľký počet normatívnych či opisných publikácií a prekladov do kašubčiny, ako aj na skutočnosť, že tento regionálny jazyk sa vyučuje na štátnych základných a stredných školách a vysielanie v kašubskom jazyku ponúkajú aj regionálne médiá. K. Wawrzyniak vyjadruje obavu, že aj napriek právnej ochrane kašubčina zanikne pre nízku úroveň prirodzeného odovzdávania jazyka v rodine.

Marinela Mladenova v článku *Към въпроса за славянските литературни микроезици на Балканите (Банатският български език в началото на XXI век)* (s. 153 – 162) vychádza z pojmoslovia ruského jazykovedca Alexandra Dmitrijeviča Duličenka, ktorý v 70. rokoch minulého storočia vymedzil obsahovú náplň termínov *mikrojazyk* a *literárny mikrojazyk*. Autorka súhrnne informuje o prácach L. Miletiča, S. Stojkova, A. D. Duličenka, B. Ňagulova, K. Telbizova a i. venovaných dejinám, no najmä jazyku banátskych Bulharov a podáva podrobný analytický prierez ich literárnou a publicistickou tvorbou.

Martin Pukanec v štúdiu *Vznikla východná slovenčina z obodritčiny?* (s. 163 – 168) prezentuje zaujímavý názor o počiatkoch východnej slovenčiny, ktorá sa formovala na území obývanom Obodritmi (etymologicky ich centrum bolo na Bodrogu), nazývanými tiež Praedenecenti. Za najväčší vplyv na formovanie slovenských nárečí autor pokladá rozpad nitrianskeho koiné, ktoré vzniklo miešaním južnoslovanských a západoslovanských jazykových javov.

Nasleduje séria referátov venovaných frazeológii. Mária Dobríková v príspevku *Lexikálne jednotky zvon a камбана ako komponenty slovenských a bulharských frazém* (s. 168

– 176) porovnáva slovenské a bulharské frazémy so stavbou syntagmy, v ktorých sa vyskytujú lexikálne jednotky *зvon* a *камбана* so signálnou funkciou. V záverečnom vinši jubilantovi výstižne volí frazémy a ustálené slovné spojenia s komponentom *зvon*, odkazujúce napríklad na verše z tvorby Miroslava Válka či Milana Rúfusa.

Pranostiky majú v poľštine a slovenčine veľké zastúpenie, o čom svedčí príspevok Marty Pančíkovej *Rastilnné motívy v poľských a slovenských pranostikách* (s. 177 – 186). Autorka ich člení do deviatich kategórií (obilie, trávy a iné lúčne rastliny, stromy, kriky, kvety, úžitkové rastliny, zelenina, ovocie a iné plody, huby), ku ktorým uvádza početné príklady.

Problematike frazeologickej ekvivalencie sa venuje Milada Jankovičová v štúdiu *Ruská bezekvivalentná frazeológia: frazeologická teória a frazeologická prax* (s. 187 – 196). Jej výskum ekvivalentnosti konštrukčných typov ruských frazém dokazuje, že ruské minimálne frazémy sú v slovenčine bezekvivalentné a v slovenčine im zodpovedajú jednoslovné lexémy, zatiaľ čo ruské subfrazémy majú v slovenčine vždy frazeologické ekvivalenty. M. Jankovičová konštatuje, že „bezekvivalentnosť ruských frazém [...] nesúvisí natoľko s ich významom [...], ale súvisí skôr s ich zvukovým stvárnením“ (s. 194), z čoho vyplýva, že vzťah medzi špecifickým významom frazém a podmienenou bezekvivalentnosťou neexistuje.

Vývinovým tendenciám chorvátskej frazeológie sa venuje Milina Svítková v príspevku *Teoretické východiská a smerovanie záhrebskej frazeologickej školy* (s. 197 – 204). Autorka prináša prehľad najdôležitejších bádateľských aktivít chorvátskych frazeológov a zameriava sa na vývoj staršej, ale aj súčasnej chorvátskej frazeologickej terminológie.

Článok Darije Pivk *Zastopanosť frazeologije v učbenikih slovaščine kot drugega/tujega jezika* (s. 205 – 218) prináša prehľad cvičení so zastúpením frazeológie vo vysokoškolských učebniciach a učebných textoch slovenčiny, ktoré majú k dispozícii študenti slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Ľubljaně. Upozorňuje na chýbajúce autentické texty s výskytom jednotlivých frazém, ktoré by najmä na vyšších úrovniach štúdia slovenčiny ako cudzieho jazyka umožnili frekventantom adekvátne pochopiť ich význam a zlepšiť schopnosť operatívne ich používať.

Blok jazykovedných príspevkov uzatvára Zdenka Kumorová článkom *Jazyková politika a jazykový zákon* (s. 219 – 228).

V tematickom celku venovanom histórii, literárnej vede a translatoológii publikovali príspevky autori: Pavel Šima (*K otázke variability slovanského prekladu Pisma*, s. 231 – 236), Ľubor Matejko (*Zamlčané sklamanie Jura Ribaya*, s. 237 – 244), Anton Eliáš (*Dve podoby romantického individualizmu: Janko Král' a Michail Jurievič Lermontov*, s. 245 – 252), Miloslav Vojtech (*Obraz slovanského sveta 19. storočia v Slovenských iskriciach Sama Bohdana Hroboňa*, s. 253 – 266), Darina Dončeva (*Два болгарских путешествия на выставку в Прагу в 1891 и 1895 годы*, s. 267 – 276), Zuzana Kákošová (*Vladimír Hurban Vladimírov v kontexte slovenskej dramatiky prvej polovice 20. storočia*, s. 277 – 286), Alica Kulihová (*Prínos Tomáša Štrbu do slovenskej prekladovej literatúry*, s. 287 – 294), Silvia Ivanidesová (*Román Divota prašine Vjekoslava Kaleba v slovenských prekladoch*, s. 295 – 302), Tatiana Ičevska (*Popularizácia bulharskej literatúry na Slovensku a slovenskej literatúry v Bulharsku po roku 1989*, s. 303 – 310), Joanna Ciesielska (*O kultúrnych prvkoch v preklade. Na príklade Vreckového atlasu žien*, s. 311 – 325).

Zborník *Philologica LXXI* prináša poznatky z oblasti jazykovedy, literárnej vedy, histórie i translatológie, najmä v tých sférach výskumu, ktorým venoval pozornosť jubilant Miroslav Dudok. Prezentované referáty sú dôkazom, že vedeckovýskumný potenciál v prieniku vzájomného odborného dialógu vždy prináša zaujímavé a podnetné výsledky.

Mário Kysel'
Filozofická fakulta UK v Bratislave

POLARITY, PARALELY A PRIENIKY JAZYKOVEJ KOMUNIKÁCIE

Ed.V. Patráš. Banská Bystrica: Vydavateľstvo Bellianum, Univerzita Mateja Bela 2014. 334 s.
ISBN: 978-80-557-0731-0

OBSAH

Úvodné slovo

TEORETICKO-METODOLOGICKÉ ZDROJE, RÁMCE A ROZHRRANIA JAZYKOVEJ KOMUNIKÁCIE

Juraj DOLNÍK: Riadiaci princíp komunikácie

Ján FINDRA: Základné štylistické pojmy a predmet štylistiky (Vymedzenie vzťahu medzi textom a štýlom)

Jana HOFFMANNOVÁ: Stylistická profilace sféry odborné komunikace: kolik neformálnosti snese současný český vědecký text?

Jan KOŘENSKÝ: Implicitní axióm

Ján SABOL: Ekvipolentné protiklady medzi členmi binárnych opozícií jazykovo-semiotických štruktúr

Milada HIRSCHOVÁ: Evidenciální markery, modifikátory, větná adverbia, predikáty – další rozhraní pragmatiky a sémantiky v syntaxi

KOMUNIKAČNÉ SFÉRY, KOMUNIKAČNÉ SITUÁCIE A LINGVISTICKÁ TEÓRIA

Kazimierz MICHALEWSKI: Przenikanie stylu niskiego do textów medialnych

Jana KLINCKOVÁ: Jazyk bilbordov

Anastazija VLASTELIČ: *Što muškarci žele...* Reklamne strategije (na primjeru reklamiranja proizvoda namijenjenih muškarcima)

Jaromír KRŠKO: Proprium ako súčasť komunikačného registra

Mária IMRICHOVÁ: Zložky právnej komunikácie alebo komu sú texty zákonov adresované

Iveta BÓNOVÁ: Konsonantické skupiny v detskej reči ako „predobraz“ zretľazovania nesonánt v slovenčine

Martina BODNÁROVÁ: Verba dicendi v neinštitucionálnej komunikácii dospelých na východnom Slovensku

Lucia SATINSKÁ: Jazyková krajina Bratislavy: Dunajská ulica

Eva ČULENOVÁ: Môže totalitný systém ovládať myseľ ľudí?

JAZYKOVÉ KONTAKTY, TRANSLAČNÁ KOMUNIKÁCIA A SOCIOLINGVISTIKA

Anita HUŤKOVÁ: Polarity, paralely a prieniky jazykovej, interkultúrnej, transkultúrnej a translačnej komunikácie

Eva SCHWARZOVÁ: Tlmočník ako mediátor interkultúrnej komunikácie

Vladimír PATRÁŠ: Sociolingvistické pohľady na vnorený text e-periodík v prostrediach slovan-ských jazykov

Vladimír P. POLÁCH: Komunikační strategie českých poslanců na Facebooku

Pavol ODALOŠ: Populizmus ako koordináta súčasnej politickej komunikácie

Lujza URBANCOVÁ: Zdvorilosť počas vedenia dialógu v rámci výskumu hovorenej komunikácie Jana MIŠKOVSKÁ: Komprimačné stratégie pri titulkovaní dokumentárnych textov

Lena IVANČOVÁ: Korelačné tendencie medzi zvukovou konexiou a sémantikou textu

Alžbeta UHRINOVÁ-HORNOKOVÁ: Slovenská komunikácia v Maďarsku

Eva HORVÁTHOVÁ-FARKASOVÁ: Striedanie jazykových kódov v reči žiakov slovenských a nemeckých národnostných gymnázií v Maďarsku

Anna GUZY – Bernadeta NIESPOREK-SZAMBURSKA: Komunikacja na lekcji a bariery interakcyjne

Irena ORSZULIK: Strukturovaný dialog v mediácii

Ladislav GYÖRGY: Hovorená podoba jazyka v meste Veľký Krtíš – výsledky analýz, syntetické závery a prínos sociolingvistického výskumu

Záverčné slovo

KRONIKA

SPOMIENKA NA PÁNA PROFESORA WŁADYSŁAWA LUBAŚA (1932 – 2014)

Až po roku sme sa sprostredkovane dozvedeli, že 9. januára 2014 náhle skonal pán profesor Władysław Lubaś, vynikajúci poľský slavista a obľúbený vysokoškolský pedagóg, ktorý vychoval celé generácie lingvistov, vydal 16 knižných publikácií, napísal skoro 400 článkov, správ a recenzií, vyše 350 populárno-náučných príspevkov. Absolvent Jagelovskej univerzity v Krakove, kde začal pôsobiť, neskôr stážista v Belehrade, ale aj v Nemecku, Španielsku a inde, spoluzakladateľ a prvý dekan Sliezskej univerzity v Katoviciach, riaditeľ Inštitútu poľského jazyka Poľskej akadémie vied v Krakove, od r. 1994 profesor na univerzite v Opole, člen viacerých komisií Poľskej akadémie vied, zakladateľ a prvý predseda sociolingvistickej komisie pri Medzinárodnom komitáte slavistov, organizátor mnohých ďalších vedecko-organizačných aktivít.

Výskumné pole pána profesora W. Lubaśa bolo neobyčajne rozsiahle a pestré: nielen na začiatku, ale až do konca jeho výskumov to bola poľská a slovanská onomastika, výskum živého jazyka viacerých poľských miest, široko chápaná sociolingvistika (hovorený jazyk, hovorovosť, variantnosť, kodifikácia a i.), lexikografia a reálne orientovaná jazyková kultúra (v spolupráci so Stanisławom Urbańczykom dve vydania *Průručného slovníka správnéj poľskéj výslovnosti*, redigovanie šiestich zväzkov *Slovníka poľských hovorových lexém Ne – Od*), ale aj jazyk poézie, jazyk médií, reklamy a politiky – jedným z jeho posledných rozsiahlejších diel je napríklad zostavenie 4. zväzku štúdií *Polityka językowa* (2009) v rámci opolskej slavistickej série *Porównywanie systemów a funkcjonowania współczesnych słowiańskich języków*. Mne osobne boli najbližšie sociolingvistické výskumy pána profesora: r. 1977 začal vydávať ročenku *Sociolingwistyka*, ktorej už 27. zväzok vyšiel r. 2013 (poľskí kolegovia pokladajú W. Lubaśa za zakladateľa sliezskej sociolingvistickej školy, ktorá začala dominovať od 90. rokov 20. storočia).

Pri tomto pietnom zamyslení sa vynára otázka, prečo toto rozmanité a inšpirujúce vedecské dielo pána profesora W. Lubaśa nerezonovalo vo väčšej miere aj v slovenskej jazykovede, hoci sa napríklad zúčastnil na dvoch slovenských onomastických konferenciách (1976, 1980) a r. 1986 aj na známej konferencii o jazykovej politike a jazykovej kultúre, na ktorej vystúpil s podnetným referátom *Sociolingvistický prístup k teórii jazykovej kultúry v Poľsku*. Ako sa dávnejšie konštatovalo „echo paradigmatickej výskumnej zmeny“ (od skúmania jazykového systému k skúmaniu fungovania tohto systému v reálnych komunikačných situáciách) slovenská sociolingvistika zachytila o niekoľko rokov neskôr (porov. prvý zborník *Sociolingvistické aspekty výskumu súčasnej slovenčiny* z r. 1995, ktorý otvoril sériu Sociolinguistica Slovaca).

Slovenskí lingvisti sa najprv inšpirovali dielami poľských jazykovedcov narodených na konci 19. a na začiatku 20. storočia (Witold Doroszewski, Zenon Klemensiewicz, Tadeusz Lehr-Splawiński, Zdzisław Stieber, Kazimierz Rymut a i.), potom to bola generácia z 20. – 30.

rokov (Halina Kurkowska, Danuta Buttlerowa, Jadwiga Puzynina, Halina Satkiewicz a i.). Pán profesor W. Lubaś by generálne patrilo do tejto skupiny, lenže možno práve preto, že jeho výskumy boli mnohoraké, priekopnícke a originálne, nebol celoživotne orientovaný na užšie výskumné oblasti; navyše pracoval na viacerých miestach (nielen v dovtedajších centrách) a veľa času aj energie venoval organizácii vedeckého života.

Slovenská jazykoveda nestačila celkom držať krok s vývinom v Poľsku: široko sa rozvíjala (a to aj dodnes) onomastika, začalo sa s výskumom jazyka vybraných miest (lenže mestská reč sa nestala prioritou), tradičná teória spisovného jazyka a tzv. systémový prístup dlho viedli (aj dodnes vedú) nad sociolingvistikou výskumnou stratégiou a komunikačnou orientáciou – azda s výnimkou katedier na univerzitách v Banskej Bystrici, Prešove či Nitre.

Pán profesor Władysław Lubaś nám zanechal inšpirujúce dielo, ktoré sa zaiste rozvinie aj v ďalších výskumoch u nás – bol pionierom v skúmaní jazyka miest, no aj propagátorom správnej poľštiny založenej na výskume živého jazyka, nie na kodifikačných príručkách obchádzajúcich výsledky sociolingvistických zistení. Ukázal i „demonštroval“, že slavistika nie je len diachronia (ponáranie sa do bližšej či najvzdialenejšej minulosti) a s ňou spojené porovnávanie, typológia a konfrontácia, že dnes by už mala v predstihu odpovedať aj na aktuálne požiadavky spoločenskej a kultúrnej praxe. Aj tento odkaz nám vo svojom diele zanechal významný poľský slavista Władysław Lubaś, inšpirátor nových výskumných smerov tvoriacich v symbióze jeho celoživotnú výskumnú trajektóriu.

Dziękujemy, Panie Profesorze!

Ján Bosák

Jazykovedný ústav E. Štúra SAV v Bratislave

O VEDECKO-PRIATEĽSKOM (K 75. narodeninám profesora Jána Sabola)

Priestor a čas determinujú ľudskú existenciu. No existujú ľudia, ktorí zásadným spôsobom determinujú priestor i čas.

Táto myšlienka blúdi v myšliach tých, ktorí otvárajú monumentálne dvere pracovne profesora Jána Sabola a vstupujú do jedinečného priestoru, priam do svojráznej dimenzie, v ktorej dominujú iné hodnoty, iný rytmus, iná kvalita ako vo svete okolo. V pokornom tichu múdrosti a vnútornej hĺbky tu akoby nezmyselná hektika súčasnosti čiastočne vypočula Goetheovu prosbu, a síce nepostála, ale aspoň spomalila v honbe a chvate, a pokúšala sa na frekvenciách jedinečného toku myšlienok, ideí i ideálov nábrať inšpiráciu. Z priestoru s veľkým oválnym stolom vždy zaplneným úhľadne usporiadanými kôpkami kníh, spismi a hromadou vytlačených dokumentov sa vďaka srdečnej a žičlivej charizme profesora Jána Sabola stáva oáza **vedecko-priateľského** prostredia, z ktorého ľudia odchádzajú vnútorne bohatší, „nakazení“ entuziazmom a radosťou z práce a kam sa radi vracajú.

Popri časovo náročnej administratívnej späť s funkciou prodekana Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach pre vedeckovýskumnú činnosť a doktorandské štúdium sa profesor Sabol – azda omnoho radšej – venuje vedeckovýskumnej činnosti v primárnom význame, teda činnosti bádateľskej, tvorivej, hľadajúcej a nachádzajúcej, takej, ktorá pome-

núva problémy (ako hovoríeva, pomenovanie problému je prvým krokom skúmania), a zároveň ich s obdivuhodným nadhľadom objašňuje, vysvetľuje, argumentuje, ponúka odpovede.

Od posledného bilancovania – teda v predošlých piatich rokoch – mali výskumné aktivity profesora Jána Sabola „tradične“ veľký rozptyl. Publikoval predovšetkým vedecké práce v domácich i v zahraničných zborníkoch. V Záhrebe porovnával sonagram so škálogramom (s J. Zimmermannom a R. Gregovou), v Toruni analyzoval problematiku znelostnej asimilácie a javov sandhi (s J. Zimmermannom a L. Ivančovou), v Krakove uvažoval nad slabikou ako východiskom porovnávacieho lingvistického výskumu, v zborníku Sliezskej univerzity v Katoviciach na pozadí Hviezdoslavovej balady Zuzanka Hraškovie skúmal pomlčku ako signál rozhrania romantickej a realistickej balady. Každoročne sa zúčastňoval na Letnej škole slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca v Bratislave, kde na všeobecnom jazykovo-semiotickom pozadí analyzoval vzťah poézie a prózy, skúmal Hviezdoslavov verš v priesečníku vzťahov romantickej a realistickej balady, spolu s manželkou Oľgou Sabolovou uvažoval o fonologických podnetoch výskumu protikladu a kontrastu v umeleckom texte i o jazykovo-estetických parametroch prózy Stanislava Rakúsa. Pravidelne sa zúčastňoval aj na mnohých ďalších konferenciách v Košiciach, v Prešove, v Banskej Bystrici, v Bratislave i inde, kde prezentoval príspevky predovšetkým z oblasti fonetiky a fonológie, všeobecnej jazykovedy, semiotiky, metodológie výskumu, ale i z oblasti dialektológie, literárnej teórie, mediológie atď. Jeho mnohostranné publikačné aktivity už možno rátať nielen v desiatkach, ale rovno v stovkách (zoznam publikačnej činnosti J. Sabola možno nájsť na internetovej stránke Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV, čiastočne aj na adrese Univerzitetnej knižnice UPJŠ <https://aleph.upjs.sk>).

Svoje myšlienky, skúmania, „svoj“ **vedecko-priateľský** priestor prosto profesor Sabol rád šíri doma i v zahraničí. Jeho „vzácní priatelia“ – ako o mnohých svojich kolegoch hovoríeva – ho na odborné podujatia vždy radi pozývajú, vždy ho na nich vrúčne vítajú. Výnimočným spojením noblesy s „ľudovosťou“, veľkoleposti s pokorou, vedeckosti s empatiou a ľudskosťou má dar obohatiť priestor i čas, v ktorom sa ocitne.

O jeho vysokom spoločenskom kredite svedčí i množstvo ocenení, ktoré mu boli (nielen) v poslednom období udelené. Profesor Sabol vlastní viacero zlatých medailí z viacerých univerzít, Veľkú medailu svätého Gorazda MŠ SR, množstvo pamätných medailí, Cenu predsedu Národnej rady SR, Cenu primátora mesta Košice i mnoho ďalších vyznamenaní a ocenení. 21. októbra 2010 mu Vedecká rada Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici udelila čestný titul *Doctor honoris causa*. 27. januára 2014 bol vymenovaný za čestného člena *Pražského lingvistického krúžku*.

Pri práci sa nešetří, pracovať treba – ako vravíeva – na hrane ľudských možností. Jeho texty sú preto vždy premyslené, logicky usúvzťažnené, precízne naštylizované a veľmi dôsledne spracované. Sú náročné, viacrozmerné, vystavané na rozsiahlej asociačnej báze, no vždy prísne sa pridriavajúce podstaty objašňovanej skutočnosti. Majú široký – často interdisciplinárny – nadčasový záber, mnohostranný prístup, silnú argumentáciu. Dôslednosť, svedčiaca o úcte a o ústretovosti k percipientom, je dôkazom, že aj vedeckú činnosť profesora Sabola možno označiť za **vedecko-priateľskú**.

Prívlastok **vedecko-priateľské** nieslo i sympóziu bývalých i súčasných doktorandov profesora Jána Sabola, ktoré sa uskutočnilo pri príležitosti jeho 75. narodenín (J. Sabol sa narodil 25. januára 1939 v Sokoli) v neformálnom hotelovom prostredí v Košiciach 27. marca

2014. Téma sympózia znela *Jazyk v čase a čas v jazyku* – so spájacím motívom: stopy školiťeľa v nás a v našom lingvistickom (či mediologickom) uvažovaní. Profesor Sabol počas svojho vedecko-(priateľsko)-pedagogického pôsobenia vyškolicil niekoľko desiatok doktorandov – mnohí z nich úspešne pôsobia v akademickom prostredí (napr. doc. PhDr. Juraj Rusnák, CSc., doc. PhDr. Marianna Sedláková, PhD., doc. PhDr. Anna Džambová, PhD., doc. Mgr. Martin Ološtiak, PhD., doc. PhDr. Martina Kášová, PhD., PhDr. Iveta Bónová, PhD., PaedDr. Ivan Očenáš, PhD., Mgr. Renáta Gregová, PhD., Mgr. Alexandra Chomová, PhD., PhDr. Marcel Pilecký, PhD., Mgr. Lucia Ološtiaková, PhD., atď.), viacerí pracujú v zahraničí. V útulnom priestore okolo okrúhleho stola bolo možné pozorovať, že aj keď sa na sympóziu zišli rôzni ľudia, s relatívne rôznym zameraním a rôznych vekových kategórií, boli si podivuhodným spôsobom duševne blízki, spriaznení, preniknutí duchom zvnútorňených spoločných hodnôt, ktoré ich formovali i formujú a ktoré dostali ako cenný dar výmenou za povinnosť kvalitnej odbornej práce a za záväzok ľudskosti.

Popri desiatkach doktorandov viedol a vedie profesor Sabol desiatky, stovky, azda tisícky vysokoškolských študentov slovakistiky i masmediálnych štúdií. V súčasnosti im prednáša fonetiku, fonológiu, úvod do štúdia jazykov, akusticko-auditívnu komunikáciu, všeobecnú jazykovedu a viaceré voliteľné disciplíny.

75. narodeninami začal profesor Ján Sabol nové štvrt'oročie. Nech je to teda štvrt'oročie úspešné, vnútorné bohaté, uspokojivo **vedecké** a uspokojivo **priateľské**. Veda má byť k ľudstvu priateľská – v každom smere, v každom odvetví, každou myšlienkou, každým experimentom. Priateľská, čestná, tvorivá, dôsledná – ako jeden z jej služobníkov i kráľov – Dr. h. c. prof. PhDr. Ján Sabol, DrSc.

Lena Ivančová
Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach

MENNÝ REGISTER / INDEX OF NAMES

- Adolphs, S. 25, 26, 33
 Adorno, T. W. 46, 47, 49
 Aijmer, K. 34
 Ajjangár, N. G. 166, 167
 Altenberg, B. 34
 Apresian, J. D. 141, 155
 Atkins, S. 25, 34
 Austin, J. L. 39, 40, 49
 Austin, G. 166, 167, 169
 Barannikov, A. P. 159, 169
 Barbierik, K. 93
 Baron, N. S. 23, 34
 Barotov, M. A. 8, 18
 Barthes, R. 38, 49
 Basu, R. N. 160
 Bauko, J. 83
 Baumann, V. 10
 Beavers, J. 129, 135
 Bejček, E. 96
 Bellendir, N. 16
 Benko, V. 93, 99 – 101
 Berend, N. 8, 12, 16, 18
 Bernikov, N. N. 10, 11, 15, 16
 Bhatia, V. K. 24, 34
 Biber, D. 25, 34
 Bilász, B. 83
 Bláha, O. 87
 Blahová, A. 49
 Blanár, V. 85, 88
 Blanárik, M. 93
 Blommaert, J. 83
 Bobyleva, S. I. 18
 Bokor, J. 83
 Boni, R. A. 11, 16
 Bónová, I. 105, 107, 110, 121, 178
 Borbély, A. 83
 Bosák, J. 175 – 176
 Boursier, M. 101
 Bowerman, M. 137
 Brandes, D. 6, 19
 Braxatoris, M. 139 – 156
 Brown, P. 34, 137
 Bucik, N. 58, 73
 Bucik, V. 58, 73
 Bugaj, N. F. 7, 16
 Bulheller 55, 58, 59
 Butašová, A. 101
 Buttlerowa, D. 176
 Cassirer, E. 38
 Čaterdží, S. 158, 160, 169
 Čebotareva, V. G. 5, 7, 8, 10, 18
 Čechová, M. 90
 Čencov, V. V. 7, 18
 Čerkazianova, I. V. 7, 18
 Čermák, F. 152, 154
 Chebenová, V. 101
 Chocholatý, M. 89
 Chocholová, B. 100
 Chomová, A. 136, 178
 Chusró, A. 159
 Ciesielska, J. 174
 Cieszkowski, M. 5 – 21
 Clear, J. 34
 Čmejrková, S. 77 – 81
 Cmorej, P. 140, 154
 Comrie, B. 126
 Conrad, S. 34
 Coopmans, P. 137
 Crystal, D. 23, 34
 Cseresnyési, L. 82
 Csernicskó, I. 84
 Cvrček, V. 25, 34
 Daneš, F. 126, 135, 152 – 154
 David, J. 87
 Debnár, M. 91, 97
 Demianov, V. Z. 140, 155
 Depraetere, I. 125, 135
 Dhulékar, R. V. 167
 Dijk, T. A. van 81
 Dimitrova, L. 94
 Dinges, G. G. 8 – 14, 17, 19
 Dizendorf, V. F. 7, 8, 17
 Długolinský, Š. 93
 Dobravec, G. 73
 Dobříková, M. 171, 173
 Dölling, J. 135
 Dolník, J. 53, 73, 139, 141, 150, 152, 154, 171
 Dončeva, D. 174
 Döpke, S. 75
 Doron, E. 136
 Doroszewski, W. 175
 Dubowy, M. 55, 56, 73
 Dudok, M. 171 – 174
 Dulebová, I. 172
 Duličenko, A. D. 173
 Duřzon, A. P. 9, 17
 Dunn, Leonta M. 55, 57, 58, 73
 Dunn, Lloyd M. 54, 55, 57, 58, 73
 Dušková, L. 126, 135
 Dutsova, R. 94
 Dvořáková, Ž. 90
 Džambová, A. 178
 Ebert, S. 55, 56, 73
 Eemeren. F. van 47, 49
 Elbow, P. 48, 49
 Eliáš, A. 174
 Eliašová, V. 101
 Emerson, R. W. 44, 49
 Erhart, A. 150, 154
 Erjavec, T. 91, 92
 Everaert, M. 137
 Fairclough, N. 81
 Faltýnek, D. 152, 155
 Filip, H. 128, 129, 135, 136
 Finegan, E. 25, 34
 Fišer, D. 25, 34
 Foufi, V. 94
 Franko, Š. 101
 Franková, M. 131, 136
 Fučíková, E. 96
 Gabrisch, A. 50
 Gadušová, Z. 101
 Gains, J. 23, 34
 Gajdošová, K. 91
 Gálisová, A. 136
 Gándhí (Gandhi), M. K. 157, 161 – 166, 169
 Gantar, P. 25, 34
 Garabík, R. 92
 Genett, G. 80, 81
 Germann, A. A. 6, 7, 10, 17
 Gillaerts, P. 34, 35
 Gimenez, J. C. 23, 24, 34
 Glovňa, J. 171, 172
 Gogolin, I. 74
 Golubovskij, M. D. 152, 155
 Goméz-Martínez, J. L. 45, 46, 48, 49
 Gopal, R. 159 – 162, 169
 Gorjanc, V. 25, 34
 Gósy, M. 57, 74
 Gotti, M. 34, 35

- Gréczi-Zsoldos, E. 84
 Gregová, R. 177, 178
 Grice, H. P. 80
 Grierson, G. A. 160
 Grimm, H. 59, 74
 Grimshaw, J. 137
 Grootendorst, R. 47, 49
 Grosjean, J. 52, 54, 74
 Guha, R. 167, 169
 Gupta, J. D. 168, 169
 Häcker, H. O. 55, 58, 59
 Hála, B. 107, 110, 118 – 120
 Harvey Sacks, H. 80
 Hašanová, J. 100, 101
 Havlík, M. 77 – 81
 Hay, J. 129, 136
 Helbich, M. 57, 74
 Heltai, É. B. 83
 Heyde-Zybatow, T. 135
 Hjelmslev, L. 140, 155
 Hládek, D. 93
 Hladká, Z. 96
 Hnátková, M. 94
 Hoffmannová, J. 77 – 81, 89
 Holčík, J. 151, 155
 Holcová Habrová, M. 93
 Horecký, J. 123, 136
 Horváth, M. 81
 Hout, A. van 125, 128, 129, 135, 137
 Hriščenko, A. P. 149, 155
 Hrzica, G. 73
 Hudousková, A. 97
 Hutchby, I. 80
 Ičevska, T. 174
 Ilarionova, T. S. 6, 17
 Imre, A. 57, 74
 Ioannidou, K. 94
 Ivančová, L. 105 – 121, 176 – 178
 Ivanidesová, S. 174
 Ivanová, M. 99 – 101, 136
 Iwanow, M. 7, 19
 Jackendoff, R. 129, 136
 Jacobson, R. O. 139, 152, 154, 156
 Jaegher, D. de 101
 Jakubiček, D. 89
 Janda, L. 140, 155
 Janečková, M. 88
 Jankovičová, M. 174
 Jankowiak-Rutkowska, M. 5 – 21
 Janočková, N. 91, 100, 123, 127, 136
 Jarošová, A. 100, 123 – 125, 136
 Jarygin, V. N. 151, 156
 Jaščenko, T. A. 19
 Jedig, H. 16, 18
 Jefferson, G. 80
 Johansson, S. 34
 Juhár, J. 93
 Junková, B. 87
 Kačala, J. 129, 131, 136, 150, 155
 Kagan, O. 124, 136
 Kákošová, Z. 174
 Kálélkar, K. 163, 169
 Kalin Golob, M. 27, 34
 Kanichová, R. 101
 Kankaanranta, A. 24, 35
 Kapalková, S. 57, 74
 Karčová, A. 91 – 98
 Karev, M. V. 17, 18
 Kařny, A. 19
 Kennedy, Ch. 129, 136
 Kettnerová, V. 96
 Kiese 59
 Kiese-Himmel, Ch. 74
 Kilgarriř, A. 34
 Kis, T. 84
 Kiššová, J. 101
 Klemensievicz, Z. 175
 Kloferová, S. 89
 Kloudová, M. 87
 Kmeřová, B. 91 – 98
 Knappová, M. 86
 Knfer, N. 74
 Knittlová, D. 135
 Kochová, P. 93
 Kolářová, I. 85, 88, 89
 Kolářová, V. 95
 Komárová, Z. 91
 Konrád, R. 49
 Kontra, M. 82 – 84
 Kopřivová, M. 94, 96
 Kosiakin, A. M. 16
 Kostolanský, E. 100, 101
 Kořuta, M. 35
 Kovačević, M. 73
 Kováčová, Z. 89
 Kozielski, 59
 Kráľ, Á. 107, 109, 120
 Kranjc, S. 23, 34
 Krek, S. 34
 Krekovič, M. 134
 Křen, M. 92
 Kriřnamáčari, T. T. 167
 Kroča, D. 89
 Kromm, I. G. 9
 Krynicki, G. 97
 Kržiřnik, E. 34
 Kubickaja, O. 17, 18
 Kudel'kina, N. S. 139, 155
 Kulihová, A. 174
 Kumorová, Z. 174
 Kunst Gnamuš, O. 28, 34
 Kurkowska, H. 176
 Kuryłowicz, J. 107, 120
 Kusá, M. 171
 Kuváč Kraljević, J. 73
 Kvičalová, M. 88
 Kyseľ, M. 171 – 174
 Lábus, V. 86
 Laciková, H. 57, 74
 Laclavík, M. 93
 Lange, O. 151, 155
 Lebioda, T. 6, 19
 Leech, G. 34, 80
 Lehr-Splawiński, T. 175
 Lengyel, Zs. 75
 Letz, B. 139, 155
 Levin, B. 129, 136
 Levinson, S. C. 34, 80
 Linden, E. van der 75
 Lindgren, A. 134
 Liřka, T. 93
 Lopatková, M. 96
 Louhiala-Salminen, L. 24, 35
 Lozinger, A. F. 9
 Lubař, W. 175 – 176
 Lukáčová, M. 101
 Ľutova, T. F. 7, 12, 17
 Machálek, T. 92
 Macko, L. I. 149, 155
 Mallon, R. 23, 35
 Malovecká, M. 101
 Mareř, F. 152, 155
 Marková, Z. 134
 Matejčík, J. 88
 Matejko, L. 174
 Mathews, T. 136

- Maturová, M. 88
 Maurice, J. von 55, 56, 73
 Mędelska, J. 5 – 21
 Medveczká, M. 101
 Menzlová, B. 101
 Mihál, J. 139, 155
 Mikušiak, M. 37 – 50
 Miletič, L. 173
 Miličević, N. 123, 130, 136
 Minárik, M. 49
 Minářová, E. 85 – 90
 Mírā Bhái 158
 Misad, K. 83, 172
 Mistřík, J. 42, 44, 45, 49, 108, 120, 149, 155
 Mlacek, J. 171
 Mladenova, M. 173
 Molnár, A. 83
 Montaigne, M. de 41, 43, 44, 49
 Moskaľuk, L. I. 12, 15, 17, 18
 Mračka, M. 172
 Mroczek, K. 35
 Múcsková, G. 75
 Muha, A. V. 34
 Müller, G. 140, 155
 Müllerová, O. 77 – 81
 Munk, M. 95
 Munková, D. 95
 Munší (Munshi), K. M. 162, 163, 164, 169
 Musil, R. 41, 48 – 50
 Mustapić, M. 73
 Ňagulov, B. 173
 Nagy, P. 157 – 169
 Najbrtová, K. 96
 Nának, G. 159
 Navracsics, J. 75
 Néhrú, Dž. 166
 Nemeč, J. 85
 Németh, M. 82 – 84
 Nessler, A. F. 14, 16
 Newerklá, M. S. 52, 74
 Nidorfer Šiškovíč, M. 23 – 36
 Nowakowska, M. M. 173
 Očenáš, I. 178
 Odaloš, P. 85
 Ogurčák, F. 93
 Ološtiak, M. 93, 100, 178
 Ološtiaková, L. 100, 178
 Olsen, M. B. 125, 128, 136
 Ondrejovič, S. 52, 74, 75, 100, 172
 Opavská, Z. 93
 Oppenheim, Ch. 23, 35
 Orgoňová, O. 74, 77 – 81, 139, 154, 172
 Ostler, N. 34
 Padovan, N. 73
 Palkovič, K. 52, 75
 Pallay, J. 51 – 76
 Palmović, M. 73
 Paľová, M. 101
 Pančiková, M. 174
 Pankrac, G. Ja. 15, 18
 Pastyřík, S. 86
 Pauliny, E. 107, 110, 119, 120, 125, 126, 136
 Peciar, Š. 123, 130, 132, 136
 Pepník, J. 135
 Peregrin, J. 153, 155
 Petkevič, V. 95
 Pilecký, M. 53, 73, 178
 Pileckytė, I. 92
 Pišútová, K. 91, 96
 Pivk, D. 174
 Pleve, I. R. 6, 7, 17, 18
 Plungian, V. A. 141, 155
 Podobová, M. 96
 Poláček, J. 89
 Pomikálek, J. 93
 Pope, A. 38
 Post, R. 8, 18
 Prasád, R. 166
 Prouzová, H. 96
 Pukanec, M. 173
 Puzyrnina, J. 176
 Quine, W. Van O. 40, 50
 Quiring, J. 15, 19
 Ram, M. 164, 169
 Rappaport Hovav, M. 124, 129, 132, 136
 Reif, E. 75
 Rice, R. P. 23, 35
 Ripka, I. 173
 Romportl, M. 107, 120
 Rossbach, H. G. 55
 Rothstein, S. 136
 Rúfus, M. 174
 Rush, 58
 Rusnák, J. 178
 Rusnáková, N. 101
 Ružička, J. 136, 155
 Rymut, K. 175
 Sabol, J. 105 – 121, 176 – 178
 Sabolová, O. 177
 Sarangi, A. 169
 Sarsvatí, D. 160
 Satinská, L. 82 – 84
 Satkiewicz, H. 176
 Schäfer, M. 135
 Schiavo, F. 101
 Schlamberger Brezar, M. 34
 Schlegloff, E. 80
 Scholler, 59
 Schwarz, I. 75
 Sciuillo, A. M. di 135
 Scott, M. 27, 35
 Searle, J. R. 35
 Sedláková, M. 178
 Sekaninová, E. 123, 136
 Sekerová, P. 172
 Sen, K. Č. 160
 Serebrennikov, B. A. 141, 156
 Šervud, Je. A. 16, 17, 18
 Severcov, A. S. 151, 156
 Sgall, P. 140, 155
 Sharma, S. K. 169
 Sichel, I. 136
 Šima, P. 174
 Šimková, M. 91, 92, 97
 Sinclair, J. M. 25, 35
 Šindlerová, J. 96
 Sinkovics, B. 82 – 84
 Šišmišová, P. 49
 Skaličková, A. 107, 121
 Škvorecký, J. 89
 Slabakova, R. 123, 135
 Slančová, D. 57, 74
 Šlejcher, I. I. 6, 18
 Smirnackaja, S. V. 8 – 12, 15, 18
 Smirnackij, A. I. 140, 156
 Smirnova, T. B. 18
 Smith, C. S. 124 – 128, 136
 Šnajder, A. 13
 Sochorová, D. 85 – 90
 Sokolová, M. 99 – 101, 123 – 125, 136, 149, 155
 Součková, K. 134, 136
 Sousedík, P. 154
 Šrámek, R. 85 – 90
 Šrívástav, D. R. 164

- Stabej, M. 35
 Stankovska, P. 75
 Staš, J. 93
 Štefánik, J. 51, 52, 75
 Štěpán, P. 89
 Stieber, Zdz. 175
 Stojkov, S. 173
 Štrbáková, R. 101
 Stricker, G. 19
 Strnadová, Z. 135
 Strolovitch, D. 136
 Šubrtová, M. 90
 Súrđás 159
 Švedova, I. V. 150, 156
 Svenonius, P. 123, 136
 Svítková, M. 174
 Swales, J. M. 24, 35
 Swart, H. de, 125, 128, 135
 Szabó, D. 84
 Tabačenko, E. V. 150, 156
 Tandlichová, E. 101
 Tannen, D. 81
 Tárníková, J. 135
 Taylor, J. 169
 Ťažký, L. 89
 Telbizov, K. 173
 Tenny, C. 129, 136
 Thurlow, C. 35
 Tietze, W. 55
 Tilak, B. G. 160
 Timoshchenko, T. 97
 Timrava, B. S. 90
 Titarenko, E. 19
 Tomilov, N. A. 18
 Tóth, A. J. 74
 Trna, J. 85
 Tsaknaki, O. 94
 Tulsí, D. 158
 Turner, M. 75
 Turočeková, M. 123, 130 –
 132, 136
 Tušková, J. M. 85, 89
 Tužinský, J. 89
 Uher, F. 126, 130, 136
 Uhrinová, A. 74, 173
 Urbańczyk, S. 175
 Urešová, Z. 96
 Vachek, J. 152, 155
 Vaculík, D. 88
 Válek, M. 174
 Valentová, I. 85 – 90
 Valgina, N. S. 150, 151, 155
 Válmíki 158
 Vančová, I. 57, 75
 Vantuch, A. 49
 Váradi, T. 91
 Varela Cano, D. P. 101
 Vejler, A. A. 6, 9, 11, 12, 16
 Vendler, Z. 125, 137
 Verkuyl, H. 135
 Vernerová, A. 96
 Verschueren, J. 26, 35
 Veselovská, K. 94
 Vilíkovský, P. 41, 50
 Vintar, Š. 35
 Virius, M. 93
 Vojtech, M. 174
 Vojtechová Poklač, S. 172
 Vormsbecher, H. 16
 Vorobieva, I. A. 17
 Vozár, M. 95
 Vražda, D. 134
 Vrede, F. 9
 Walková, M. 123 – 137
 Wang 58
 Wawrzyniak, K. 173
 Weinert, S. 55, 56, 73
 Williams 58
 Wodakova, R. 81
 Wright, G. H. 153, 155
 Wtorkowska, M. 75
 Yazhinova, U. 95
 Yli-Jokipii, H. 24, 35
 Žáková, A. 91
 Zalizňak, A. A. 140, 155
 Zeman, J. 77 – 81
 Žigo, P. 52, 75, 142 – 144,
 155, 171
 Žiláková, M. 173
 Žilová, R. 101
 Zimmermann, J. 105, 107,
 121, 177
 Zinkovskaja, N. Ja. 11, 17
 Žirmunskij, V. M. 6 – 12, 15,
 17
 Zítková, J. 85 – 90
 Zouhar, M. 49
 Züge, Ch. G. 13, 19

OBSAH ROČNÍKA 65, 2014

Štúdie

Martin BRAXATORIS: Vývin miery substantívnej pádovej homonymie vo svetle kváziteo- logických princípov	139
Jolanta MĘDELSKA – Marek CIESZKOWSKI – Maria JANKOWIAK-RUTKOWSKA: O слове <i>Arbuse</i> , одном из первых русизмов в языке российских немцев	5
Marek MIKUŠIAK: Esej	37
Mojca NIDORFER ŠIŠKOVIČ: The Use of Verbs in Business E-mail Communication – a Pragmalinguistic Corpus Study	23
Jozef PALLAY: Testovanie lexikálnej kompetencie nemčiny slovensko-nemeckých a nemecko- (rakúsko)-českých/slovenských adolescentných bilingvistov	51
Ján SABOL – Lena IVANČOVÁ: Slabičné rozhrania v modeloch trojčlenných konsonantic- kých skupín v slovenčine	105
Milada WALKOVÁ: Vzťah prefixácie, vidu a valencie	123

Rozhľady

Peter NAGY: Konštituovanie hindčiny ako úradného jazyka Indie	157
---	-----

Recenzie

Ocenený knižný príspevok k interaktívnej stylistike. Čmejrková, S. – Havlík, M. – Hoff- mannová, J. – Müllerová, O. – Zeman, J.: <i>Styl mediálních dialogů</i> (Ol'ga ORGO- ŇOVÁ)	77
Kontra, M. – Németh, M. – Sinkovics, B. (eds.): <i>Elmélet és empiria a szociolingvisztikában</i> (Lucia SATINSKÁ)	82

Správy

<i>Slovko 2013. Počítačové spracovanie prirodzeného jazyka, korpusová lingvistika, e-learning</i> (Agáta KARČOVÁ – Beáta KMEŤOVÁ)	91
PHILOLOGICA LXXI. Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského. Ed. M. Dob- riková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013. 326 s. ISBN 978-80- 223-3559-1. (Mário KYSEL)	171
<i>Vlastní jména v textech a kontextech</i> . Kolektívna monografia a vedecká konferencia (Iveta VALENTOVÁ)	85

Kronika

Spomienka na pána profesora Władysława Lubaša (Ján BOSÁK)	177
O vedecko-priateľskom. K 75. narodeninám profesora Jána Sabola (Lena Ivančová)	178
Vladimír Benko – poobhliadnutie za jubilantovým desaťročím (Martina IVANOVÁ – Miloslava SOKOLOVÁ)	99

CONTENT OF THE VO LUME 65, 2014

Studies

Martin BRAXATORIS: The development of the noun case homonymy rate in the light of quasi-teleological principles	139
--	-----

Jolanta MEDELSKA – Marek CIESZKOWSKI – Maria JANKOWIAK-RUTKOWSKA: About the Word <i>Arbuse</i> As One of the First Russicisms in the Language of Russian Germans.....	5
Marek MIKUŠIAK: Essay.....	37
Mojca NIDORFER ŠIŠKOVIČ: The Use of Verbs in Business E-mail Communication – a Pragmalinguistic Corpus Study	23
Jozef PALLAY: Testing the Lexical Competence of German in Slovak-German and German (Austrian)-Czech/Slovak Adolescent Bilinguals.....	51
Ján SABOL – Lena IVANČOVÁ: Syllable boundaries in the models of triple consonant groups in Slovak.....	105
Milada Walková: On the relation of prefixation, aspect and argument structure.....	123

Horizons

Peter NA GY: Constituting of Hindi as an official language of India.....	157
--	-----

Book Reviews

Valuable Book Contribution to the Interactive Stylistics. Čmejrková, S. – Havlík, M. – Hoffmannová, J. – Müllerová, O. – Zeman, J.: <i>Styl mediálních dialogů</i> (Olga ORGOŇOVÁ)	77
Kontra, M. – Németh, M. – Sinkovics, B. (eds.): <i>Elmélet és empiria a szociolingvisztikában</i> (Lucia SATINSKÁ).....	82

Reports

<i>Slovko 2013. Natural Language Processing, Corpus Linguistics, E-learning</i> (Agáta KARČOVÁ – Beáta KMEŤOVÁ).....	91
PHILOGOLOGICA LXXI. Proceedins of the Faculty of Arts of the Comenius University. Ed. M. Dobriková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013. 326 s. ISBN 978-80-223-3559-1. (Mário KYSEL)	171
<i>Vlastní jména v textech a kontextech</i> . Collective monograph and scientific conference (Iveta VALENTOVÁ).....	85

Chronicle

Remembrance of Professor Władysław Lubaś (Ján BOSÁK).....	177
About scientific and friendly. To the 75th birthday of professor Ján Sabol (Lena IVANČOVÁ)	178
A look back at Vladimír Benko's last decade on the occasion of his jubilee (Martina IVANOVÁ – Miloslava SOKOLOVÁ).....	99

СОДЕРЖАНИЕ ТОМА 65, 2014

Стати

Мартин БРАКСАТОРИС: Развитие меры падежной омонимии существительных в свете квазителеологических принципов	139
Милада ВАЛКОВА: Соотношение префиксации, глагольного вида и валентности	123
Мареk МИКУШИАК: Эссе.....	37
Йоланта МЭНДЕЛЬСКА – Мареk ЦЕШКОВСКИ – Мариа ЯНКОВЯК-РУТКОВСКА: О слове <i>Arbuse</i> , одном из первых русизмов в языке российских немцев	5
Мойца НИДОРФЕР ШИШКОВИЧ: Употребление глаголов в деловом общении посредством электронной почты – прагмалингвистический корпусный анализ	23

Йозеф ПАЛЛАЙ: Тестирование лексической компетенции по немецкому языку у словацко-немецких и немецко(австрийско)-чешских/словацких подростковых билингвов.....	51
Ян САБОЛ – Лена ИВАНЧОВА: Стыки слогов в моделях трехчленных групп согласных в словацком языке.....	105
Обзор	
Петер НАДЬ: Конституирование языка хинди как официального языка Индии.....	157
Рецензии	
Ценная книжная публикация по интерактивной стилистике. Šmejrková, S. – Havlík, M. – Hoffmannová, J. – Müllerová, O. – Zeman, J.: <i>Styl mediálních dialogů</i> (Ольга ОРГОНЁВА).....	77
Kontra, M. – Németh, M. – Sinkovics, B. (eds.): <i>Elmélet és empiria a szociolingvisztikában</i> (Люция САТИНСКА).....	82
Научная жизнь	
<i>Vlastní jména v textech a kontextech</i> . Коллективная монография и научная конференция (Ивета ВАЛЕНТОВА).....	85
<i>Slovko 2013</i> . Компьютерная обработка естественного языка, корпусная лингвистика, электронное обучение (Агата КАРЧОВА – Беата КМЕТЁВА).....	91
PHILOGICA LXXI. Сборник Философского факультета Университета Коменского. Ed. M. Dobriková. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave 2013. 326 s. ISBN 978-80-223-3559-1. (Марио КИСЕЛЬ).....	171
Хроника	
Воспоминание о господине профессоре Владыславе Лубасе (Ян БОСАК).....	177
О научно-дружеском. К 75-летию профессора Яна Сабола (Лена ИВАНЧОВА).....	178
Владимир Бенко – взгляд на десятилетие юбиляра (Мартина ИВАНОВА – Милослава СОКОЛОВА).....	99

